

# Mire jó a csőd?

Válság és szerkezet

Politikai mentőövek

Recesszió és csődeljárások. Az elmúlt években egyre gyakrabban olvashatunk arról, hogy a fejlett tőkés országokban egy vállalat vagy bank kénytelen „lehúzni a rolót”, fizetésképtelenségét jelent és alkalmazottai jórészt az utcára kerülnek. Címlapra a szanálások közül csak néhány került, a jelenség viszont sok ezer céget érint. 1983 első felében például az NSZK-ban 6236 tönkremenést regisztrált a statisztika és ez 10 százalékkal haladta meg a korábbi rekordot, az elmúlt évek szintjét. Az Egyesült Államokban a mostani fellendülés kezdete előtt, 1983-ban 25 000 csődről szóltak a hírek, ez 1982-höz képest 50 százalékos emelkedés volt. Japánban 18 000 vállalkozást kellett bezárni és hasonló tudósítások érkeztek más tőkés országokból is.

## Egy kis történelem

Csődök persze a kapitalizmus történetében mindig is voltak. Persze, hogy izgalmat keltett a hetvenes évek elején a Herstatt bank csődje. De hát ebben a században egyszer már az osztrák Creditanstalt is fizetésképtelenné vált. A Schröder bankház által nyújtott „rossz” hitelek ügye is eltörpülhet a XVIII. század nagy „Mississippi-buborékja” mellett. (A skót származású John Law, mint Franciaország főszámvevője Nyugati Társaság néven vállalkozást alapított az észak-amerikai francia terület felvirágoztatására. Kezdetben nagy volt az érdeklődés és a cég részvényeinek árfolyama szépen ment felfelé. Később azonban kiderült, hogy a társaság — bár meg tudta alapítani New Orleans városát — nyereséget nem hozott. A részvényektől természetesen mindenki meg kívánt szabadulni, a társaság és Law bankja pedig összeomlott.)

Találunk persze a csődre vonatkozó törvényeket — nyilvánvalóan nem minden szükség nélkül — már a polgári társadalmat megelőzően is. A középkori itáliai városállamok szabályai például határozták meg azt, hogy milyen módon jutnak a hitelezők a pénzükhöz, hanem büntették már a csalárd szándékkal bejelentett fizetésképtelenséget is. Az első angol csődtörvény pedig (1542) alaposan megelőzi a polgári forradalmat.

A vállalatok tönkremenése mindazonáltal a tőkés társadalom természetes és a rendszer egésze szempontjából hasznos kísérője. A piacon a cégek egymás konkurrencsei, harcolnak a fogyasztókért és ebben a harcban különféle eredménnyel végeznek. Az egyi-

kük terméke jobb, a másiké elavultabb. Az egyik jó érzékkel találta el, hol kell új üzemet létesíteni, a másik elhibázta döntését. „A” cég ügyesen fektette be a pillanatnyilag nem szükséges tőkét és szép nyereséget kapott, míg „B” cég spekulációja „nem jött be”.

A versenyben tehát mindig is lesznek olyanok, kik az évet jó mérleggel és profittal zárják, míg mások helyzete ingatagvá válik. Polgári közgazdászok — legalábbis többségükben — nem is csinálnak ügyet a csődökből és példájukat sok kormány is követi. „Hullik a férgese.” A megmaradtak viszont vélhetően már életképesebbek és fejlettebbek az elhullottaknál. Vannak, akik a fentieket még azzal is megtoldják, hogy csődök nélkül nem lenne sikeres vállalkozás sem. A fenti nézetek legalábbis magyarázzák, miért sietnek a fejlett tőkés országok kormányai manapság, enyhén szólva csak „lassan” a bajba jutott vállalatok segítségére. A csőd ugyanis megkönnyítheti a termelési struktúra korszerűsítését.

A példák azt mutatják, hogy a kormányok segítsége csak ritkán jelent közvetlen támogatást. Szívesebben adnak közvetett segítséget alacsonyabb kamatok vagy csökkentett adóterhek formájában. A pénzügyi tárcák óvatossága is érthető: előfordult már, hogy egy vállalat kezdetben egyszeri támogatást kért, majd évről évre megjelent a kincstárnál és végül államosítani kellett. (A veszteséget.) Egy idő után pedig így a kormány volt kényszerhelyzetben a versenyképtelen államosított vállalat, amelyet végső soron az adófizetők finanszíroztak. Az is szembetűnő, hogy a fejlett tőkés országok kormányai nem egyformán érzékenyek a nagyvállalatok és a kisvállalkozások gondjaira. A „kicsiknek” a legutóbbiak csak kis összegű hiteltörlesztéseket, míg a „nagyok” politikai súlyuknál és foglalkoztatottak magas számánál fogva néha kapnak szubvenciót is.

## Nehéz tönkremenni

Az 1978 óta tartó visszaesés természetesen alaposan megnövelte azon vállalatok számát, akik „veszélyzónába” kerültek vagy ténylegesen fizetésképtelenné is váltak. Az első „áldozatok” sorába a konjunktúraérzékeny ágazatok tartoznak. A kereskedelemben és az építőiparban amúgy is sok a kis- és közepes méretű vállalkozás. A ciklus leszálló ágában az ő túlélési esélyeik romlanak a legjobban. A magas kamatszint persze mindenkit sújt. Egy kisvállalatnak azonban nem az ismert „prime rate”-et számítja fel a bank. Az csak legnagyobb és leghitelképesebb klienseit illeti



AEG-CSŐD A SPIEGEL CÍMLAPJÁN

A vállalat élén adminisztrátor

meg. A többieknek még ennél is 2–3 százalékponttal többet kell fizetnie. Márpedig a kisebb cégek különösen rá vannak utalva a kölcsönökre, hiszen saját tőkéjük nem nagy, kötvényt pedig nehezen tudnak kibocsátani. Jellemző, hogy amikor tavaly egy hónap alatt az USA-ban 3,5 százalékponttal ugrottak meg a jelzálogkamatok, az eladott új házak száma azonnal 6,5 százalékkal esett. A vevők a megnövekedett terheket nem voltak hajlandók vállalni, az építőipar megrendelése pedig arányosan csökkent.

Míg a ciklusérzékeny ágazatok vállalatai általában nem kapnak még vészhelyzetben sem állami támogatást — a Chrysler esete kivétel —, addig az úgynevezett válságágazatokba tartozók nincsenek teljesen magukra hagyva. Az amerikai acélpárt kormánya a közös piaci konkurrenciától adminisztratív úton védi. A nyugatnémet gyártóknak pedig Bonn 3 milliárd dolláros segélycsomagot ajánlott fel. Belgiumban az acél- és textilgyártás megmentésére készült program, Svédországban az állami tulajdonban levő Svenska Varv hajógyár kapott több mint 20 milliárd koronás mentőövet. A nyugat-európai kormányok általában különös figyelmet szentelnek az államosított vállalatoknak, egyikük csődbe jutása ugyanis igen gyorsan belpolitikai kérdéssé válhat. A mentőakció persze gazdaságilag nem megoldás: inkább egy korszerűtlen struktúra konzerválása politikai okokból.

A nyolcvanas évek elejének szembetűnő jelensége, hogy a cégek mellett egyre több bank is csődbe megy. Az USA-beli Penn Square az olajüzletekben és a nyersanyag-kitermelésben működőknek nyújtott túlságosan sok hitelt. Más bankok egyes latin-amerikai országoknak adott kölcsönökben vetek részt erejüket meghaladó módon.

A csődhullám Japánt is elérte, bár ott a részvénytársaságok ritkán mennek tönkre. A vállalatra ugyanis erős a bankok befolyása. Azok az első kedvezőtlen jelre leváltják a vezetést és további hitelekkel kisegítik kliensüket a bajból.

Sok országban nem csupán a vállalatok alapítása bonyolult, hanem — legalábbis jogi értelemben — a tönkremenés sem egyszerű. A nyugatnémet törvények szerint például nem elegendő az, ha egy cég bejelenti a bíróságon fizetésképtelenségét és csődtömeggondnokot kér. A hitelezőknek előbb jóvá kell hagyniuk egy stabilizációs tervet. Ha ezt elutasítják, a bíróság irányításával megkezdődik a vállalat felszámolása.

Ez utóbbi fordul elő gyakrabban. A hitelezők ugyanis általában veszítenek a csődtömeggondnok kinevezésével, kinek feladata a szabály szerint az, hogy minden egy márka nyújtott hitel után 35 pfenniget szerezzen vissza. Erre van 18 hónapja. Ez a másfél év például az idén szeptemberben telik le az AEG-Telefunken esetében és a hitelezők bizony pénzük 60 százalékának búcsút mondhatnak. (A részvényesek valamivel jobban járnak. Bár a részvénytőke kétharmadát le kellett írni, az értékpapír tőzsdei árfolyama viszont 1982 ősze óta ötszörösére emelkedett. Az üzleti körök ugyanis egyetértenek abban, hogy a nemrég még fizetésképtelen cég 1985-ben valószínűleg már nyereséges lesz.)

A csődtömeggondnok szerepe persze az, hogy a hitelezőket valamilyen mértékben kielégítse. A részvényesek érdeke ilyenkor másodlagos. Egy nemrég közzétett angol kormányjavaslat szerint a jövőben a bíróság kívánságra a vállalat élére adminisztrátort nevezhet ki. Ennek a személynek viszont mindkét fél, a hitelezők és a részvényesek érdekeit egyaránt figyelembe kell vennie. A különbség lényeges.

A csődtömeggondnok nyilvánvalóan minél előbb szeretne készpénzhez jutni, az adminisztrátor viszont a vállalatot is működtetni kívánja. Amint átveszi funkcióját, a vállalat tényleges vezetőjévé válik, a korábban működő igazgató tanács tevékenységét ugyanis felfüggesztenék. Az adminisztrátor működésének ideje alatt a vállalatot a korábbi hitelek visszafizetését nem lehet követelni, ellene ilyen jogcímen per nem indítható. Az adminisztrátor persze — ha tud — felvehet új kölcsönöket a vállalat számára. Óvatosnak kell azonban lennie, hisz a javaslat szerint az általa aláírt hitelszerződésekért teljes vagyonával felel.

## Trükklehetőségek

Csődeljáráshoz normális körülmények között akkor folyamodnak a vállalatok, ha kényszerhelyzetbe kerültek, tönkrementek. Nem így az Egyesült Államokban. Egy jogszabály 1978-as módosítása után ott lehetőség van arra, hogy valaki azért kérjen vállalat ellen csődeljárást, hogy üzleti előnyökhöz jusson.

Az abesztygyártó Manville Corporation például 1982-ben ezt a módszert követte annak ellenére, hogy mérlege rendben volt. A vállalat vezetése azonban attól félt, hogy az általa gyártott abeszty okozta tüdőrák áldozatai mind perelni fognak — 16 500 per volt várható —, és ekkor a valószínű kártérítés a céget csődbe vinné. A csődeljárással viszont a Manville megakadályozta, hogy ellene új pert indíthassanak.

A csődeljárást egyre gyakrabban használják fel a szakszerveetekkel folytatott vitákban is. A Continental Airlines tavaly azért kért csődöt, hogy a bíróság pozitív döntése után érvénytelennek nyilváníthassa a korábban megkötött kollektív szerződést. Az Eastern Airlinesnak elég volt ezzel csak fenyegetőznie: a szakszervezet kénytelen volt máris engedelményeket tenni. Sajátos helyzet: sok formálisan tönkrement vállalkozás a valóságban így jól prosperál. A csőd végül is integrans része a tőkés gazdaság mechanizmusának.

GONDA GYÖRGY—  
SZENTGÁLI PÉTER

## Az „ász”

Stoltenberg:  
politikai profil

STOLTENBERG – KOHL HÁTERÉBEN

Érdekeltek egy széles társadalmi konszenzus fenntartásában

A Schmidt-kormány bukása közeledtén, 1982 nyarán a nyugatnémet szociáldemokraták kétségbeesetten nyögtek fel: „akkor inkább Stoltenberg, mint Kohl”.

Az egykori szociáldemokrata véleményét most, 1984 tavaszán számos közvélemény-kutatás erősíti meg. Igaz, Helmut Kohl kancellár sem népszerűtlen, míg azonban ő csak enyhe „közepest” ért el a nyugatnémet iskolai osztályozási rendszernek megfelelő 1-től 6-ig terjedő skálán, addig Gerhard Stoltenberg pénzügyminiszter a bonni kabinet „eminensként” egyedül kapta meg a 17 tagú „osztályban” a legjobb jegyet jelentő 1-est. (Összehasonlításképpen néhány társának „bizonyítványa”: Genscher külügyminiszter: 2,1; Blüm szociális ügyi miniszter: 2,4; Kiechle mezőgazdasági miniszter: 2,5; Zimmermann belügyminiszter: 2,9; Lambsdorff gazdasági miniszter: 3,1; Geissler családügyi miniszter: 4,2 és Wörner hadügyminiszter: 4,5.)

## A „Lord”

Ezzel egyidejűleg a keresztény uniópártok (CDU—CSU) a legtöbb felmérésben átlépték az abszolút többség 50 százalékos határát, míg a szociáldemokraták 40, a szabaddemokraták és a zöldek befolyása pedig egyaránt 5 százalék körül alakult.

Igy érthető, hogy az NSZK közvéleménye és sajtója növekvő érdeklődéssel fordul a keresztényliberális koalíció „ásza”, Stoltenberg felé.

A most 56 éves Stoltenberg személyében testesíti meg szülőhazája, a hűvös északi Schleswig-Holstein lakosságára jellemző, kimért, távolságot tartó udvariasságot, amiért már gyerekkori osztálytársai is „lord”-nak nevezték. Jóllehet, Helmut Schmidt is az NSZK egyik legjobb gazdasági-pénzügyi szakemberének tartja, Stoltenberg nem közgazdász, hanem társadalomtudományi, történelmi, filozófiai egyetemet végzett Kielben. Doktori disszertációját is az újkori történelemből védte meg 1960-ban. Pár évig egyetemi oktató, majd a Krupp cég egyik vezetője volt.

1947-ben lépett be a CDU-ba. Már 26 évesen megválasztották a tartományi parlament képviselőjének. 1966 és 1969 között a Kiesinger—Brandt „nagykoalíciós” kormány tudományos kutatási minisztereként tevékenykedett. 1971-től 1982-ig Schleswig-Holstein tartomány miniszterelnökéként országosan is mind ismertebbé vált. A bonni „fordulatot” követően, 1982 októberé óta az ugródeszkát jelentő pénzügyminisztérium vezetője. (Jellemző óvatosságára és tudatos „hatalmi” politikájára, hogy — biztos, ami biztos alapon és az NSZK-ban szokatlan módon — változatlanul megtartotta a tartományi CDU elnöki posztját is.)

Stoltenberg nő, 21 éves lánya és 16 éves fia van. A nyugatnémet gazdasági és politikai vezetők szokásait ismerve, nem keltenek különösebb „lordi allűrök” ahhoz, hogy lányát természetesen a bécsi opera bálján vezesse be ideen a felső tízezer körébe, ahol egyetlen páholy mintegy 15—20 000 márkába került.

Pénzügyminiszterként mi sem áll távolabb tőle, mint az ilyen pazarlás. Zászlajára a „takarékoság, takarékoság, takarékoság” hármas jelszavát írta — ami német földön eleve fél siker.

A bonni kormánycsere után ta-

lán Stoltenbergre várt a legnehezebb feladat: meg kellett állítania az állam rohamos eladósodását, fokozatosan egyensúlyba kell hoznia az ország költségvetését. Stoltenberg mindent e célnak próbál alárendelni, meggyőződése szerint csak ennek révén oldható meg az NSZK legsúlyosabb belpolitikai problémája, a két és fél milliós munkanélküliség is.

## A szigor

Eddig bismarcki vasszigorral tett eleget ennek. Igaz, 1983-ban még ő is 40,9 milliárd márkás hitelfelvételt tervezett be (ügyesen, „némi ráhagyással”) a költségvetés fedezéséhez, ezt azonban sikerült lenyomnia 30—31 milliárdra. Vagyis megtakarított mintegy 10 milliárdot. Ezt a vonalat folytatja 1984-ben is. A tervezett hitelfelvétel már csak 3,6 milliárd, amit a valóságban az év végére 30 milliárdra akar leszorítani. S úgy tervezi, hogy a költségvetési hitelfelvelek 1987-ben már nem haladják meg a 20 milliárd márkát.

Stoltenberg higgadt, ám annál szívósabb következetességgel ismételteti a közvéleménynek: az NSZK lakossága a hetvenes években többet fogyasztott, mint amennyit megtermelt, s ezzel jövőjének egy részét élte fel, ami most a több száz milliárdos adósságok törlesztésében jut kifejezésre. Szakmai szempontból Stoltenbergnek igaza van, s a nyugatnémet költségvetés javuló egyensúlya őt igazolja. Az ilyen jellegű problémák a világ más berendezkedésű államaiban is ismertek, s talán az érvek is hasonlóak. Az érvek külső azonosságát mögött azonban egy belső, tartalmi különbség rejlik. Nevezetesen: a Kohl-kormány, s azon belül Stoltenberg koncepciója és gyakorlata a tőkés rendszer jellegének megfelelően a megtakarításokat döntően a széles, alacsonyabb jövedelmű rétegek fogyasztásának, szociális juttatásainak, életszínvonalának visszafogásával érte el, míg a jóval szűkebb, jómódú rétegek „tőkeképzését”, gazdagodását minden lehetséges esz-

közszel, főleg adópolitikával támogatja. Így 1983 jelentős kurtításai után 1984-ben is 4,2 milliárd márkával csökkentik a szociális kiadásokat. Például: 750 márkáról 510 márkára állítják le a négy hónapig járó anyasági segélyt. Míg 13 százalékkal csökkentek az oktatásra fordított összegek (például a munkás- és parasztyerekek ösztöndíja) és visszaesett a nyugdíjak vásárlóereje, addig a tőkés vállalkozók mintegy 3,5 milliárd adókedvezményt kaptak.

Másképpen megfogalmazva: ez a vonal, amelyet a Der Spiegel „kimondottan konzervatívnak” minősített, akkor lenne nemcsak gazdasági, hanem társadalmi szempontból is helyes, elfogadható, ha a terheket megközelítően egyenlően osztaná el.

A Kohl-kormány legfőbb belpolitikai célja az 1987-es választások megnyerése. (Spiegel: az 1987-es választás már most „túldimenzionált” szerepet játszik. A kormány célja, hogy az egyes rétegeket a választásban játszott fontosságuk szerint elégtse ki.) A Kohl-kormány egyik legfőbb, távlati, külpolitikai célja pedig annak tartós bizonyítása, hogy a tőkés NSZK-ban mindig is magasabb lesz az életszínvonal, mint a szocialista NDK-ban. Figyelmet kívül hagyva a történelmi kiindulóléletről származó különbségeket, a bonni propaganda a meglevő különbségeket a két rendszer eredendő sajátosságaként tünteti fel.

Mindebből következik, hogy az NSZK mindenkorai kormányai, így a Kohl-kormány is, érdekeltek egy viszonylag széles társadalmi konszenzus fenntartásában, még a legszegényebb rétegek életszínvonalának is az elért magas átlagszint figyelembevételével is elviselehető biztosításában.

Ez a legszegényebb réteg jelenleg a két és fél millió munkanélküli és családja. Gyakran négytagú családok élnek havi ezer márkából, miközben a lakbér minimum négyszáz, az egész rezszi hat-hétszáz márká. A stoltenbergi konzervatívizmus itt a legszemléletesebb. A társadalom „nyavalyait” úgy kúrálják, hogy a gyermektelen munkanélküliek segélyét az első évben utolsó fizeté-

sük 68 százalékról 63-ra, a második évben 58 százalékról 56-ra szállították le.

Stoltenberg is tudatában van annak, hogy a „társadalmi” béke fenntartásához elengedhetetlenül szükséges van a munkanélküliség csökkentésére. Ezt a 65 (férfiak) és 60 (nők) éves nyugdíjkorhatár „fakultatív”, tehát nem általános leszállításával kívánja megvalósítani. A kormánypártok első lépésként meg is állapodtak, hogy a munkavállalók már 59 éves koruktól, vagyis idő előtt nyugdíjba mehetnek. Nyugdíjuk utolsó fizetésük 65 százalékát teheti ki. Ezt még a CDU—CSU bizonyos köréi is kevesellték a munkanélküliség gyógymódjaként, s ezért végül az 58 éves korhatárban állapodtak meg. Az újabb év csökkentést Stoltenberg kezdetben elszántan ellenezte, mivel a 65 százalékos nyugdíj 35 százalékát a központi költségvetésnek kell fedeznie, s ez veszélyezteti szanálási tervét. Végül beleegyezését adta, de ez az intézkedés várhatóan csak mintegy 150 000-rel csökkenti majd a munkanélküliek számát.

## A növekedés

További gondot jelent a kormány számára a lakosság „passzív ellenállása”, amelynek nyomán a nyugatnémet születési ráta a világon az egyik legalacsonyabb. Ennek hatására tette fel Franz Josef Strauss bajor miniszterelnök Stoltenbergnek azt a hatásvadászó kérdést: „Mit segít a konzolidált költségvetés egy kilhaló nemzetet?” Így a CDU—CSU is rákényszerül, hogy — korábbi intézkedéseit korrigálva — várhatóan 1986-tól mintegy 5 milliárdos családtámogatási programot vezessen be.

A kormánypártok 1987. január 1-től ezt 20 milliárdos adócsökkentési reformmal szeretnék kiegészíteni, ami a bér- és jövedelemadó leszállításával a fogyasztás, a konjunktúra fellendítését szolgálja. Stoltenberg — a költségvetés szanálását féltve — egyelőre ragaszkodik a reform 1988-as bevezetéséhez. Pártbarátai azonban már az 1987-es választáson szeretnék learatni a reform gyümölcsét. A vita még nem dőlt el.

A szigorú tényekhez tartozik, hogy Stoltenberg kemény takarékosági programja döntő szerepet fog játszani a nyugatnémet gazdaság 1984-ben várható 2—3 százalékos növekedésében. Ez a végső magyarázata annak, hogy Gerhard Stoltenberg mind gyakrabban emlegetik az NSZK-ban „tartálék-kancellárként”.

FOLLINUS KÖNYVES JÁNOS

Úgy indult, hogy a „kábel-tévé” célja a programok vételének megjavítása. Voltak ugyanis az Egyesült Államokban körzetek, ahol a televízió műsora nem „jött be” megfelelő minőségben, gyakori volt a szellemkép. Néhány társaság felismerte a jó üzleti lehetőséget. A Westinghouse tulajdonában levő „Group W Cable” például Manhattan szigetét vezetékezte be. A készüléktulajdonosok havi néhány dollár fejében éles képet, szép színeket kaptak. Ez még a hetvenes évek elején történt.

1982 végén csaknem 32 millió háztartásba jutott el az USA-ban a televízió kábeles úton és az előfizetők száma 1975–82 között 80 százalékkal nőtt. A vezetékes rendszereket működtető vállalatok a hetvenes évek második felében adáz harcot folytattak egymás ellen azért a jogért, hogy egy-egy gazdagabb környéket, nagyobb várost ki „vezetékez fel”. A versenytárgyalások légköréhez persze a helyi hatóságok is hamar hozzászórtak és megtanulták: az engedélyért cserébe sok mindent követelhetnek.

Az évtized végére például természetes kívánságnak számított az USA-ban, hogy egy helyi tanács a vezetékes engedélyért kérhető bérleti díjon kívül még egy helyi TV-stúdiót is kapott. Ilyen körülmények között nem meglepő, hogy a kábeltelevíziós hálózat létesítésének költségei meredeken emelkedtek és bár lehetőség elvileg még lenne bővítésre, hiszen „csupán” az amerikai háztartások 37 százaléka hozhat jut el a műsor napjainkban vezetéken.

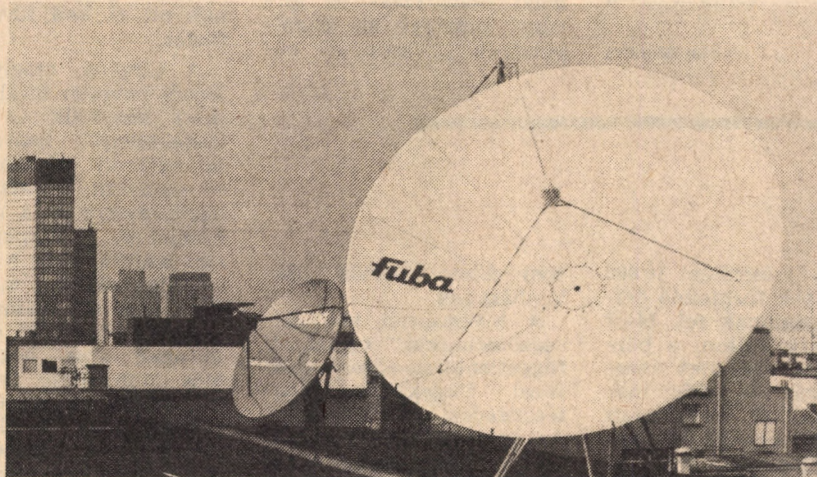
Az átlagos előfizető azért, hogy az egyébként ingyen a „levegőből” fogott műsorokat jobb minőségben kábelesen kapja ma, havi 20 dollárt fizet. Egy új előfizetőtől legalább 40 dollárt kellene beszélni a hálózat kiépítésének rentabilitása érdekében. A vállalatok tehát igyekeznek rábeszélni az ügyfeleket arra, hogy fizessenek elő „extra műsoros” csatornára is. Jelenleg kilenc társaság foglalkozik azzal, hogy különpenz ellenében mást, többet nyújt, mint az egyébként Amerikában előfizetési díj nélkül hozzáférhető országos hálózatok vagy helyi adók. A nevük nagyjából el is árulja profiljukat.

Az Otthoni Jegypénztár, a Muziccsatorna vagy a Cinemax fő attrakciói a filmek. Díjazás ellenében az előfizető a premiernozikkal egy időben karosszékéből élvezheti az új alkotásokat és választhat időnként a nosztalgiaművek közül.

A Disney-vállalkozás főként a gyerekek (illetve azok szülei) körében számít sikerre, míg a Playboy-csatorna profilját alighanem könnyű kitalálni. A rendszeres programokon kívül mindig vannak különleges műsorok is, melyekért az előfizetők extradíjjal tartoznak.

A kábelhálózatot létesítő és üzemeltető vállalatoknak természetesen komoly anyagi előnyt jelent, ha valaki műsoros csatornára is előfizet hiszen minden 1 dollár előfizetési díjból 65 cent öket illeti és csak a maradék jut a programot biztosító társaságoknak. 1983 közepéig mindenesetre már 18 millió háztartás fizetett elő egy vagy több műsoros csatornára. (Ez a televízióval rendelkezőknek mindössze ötöde. Van tehát még terjeszkedési lehetőség.) Ez a közönség azonban még nem bizonyult elegendőnek, az előfizetőkre támaszkodó programsugárzók közül mindössze kettő — az egyik az Otthoni Jegypénztár 12 millió előfizetővel — nyereséges, a többi az anyavállalatok tartják el.

Ezeknek persze megvan a maguk érdeke abban, hogy a veszteséget évről évre viseljék. Az Otthoni Színházi Hálózat gazdája ugyanaz a Westinghouse, amely a vezetékes hálózat kiépítését is végző Group W. Cable részvényeinek többségét is magáénak mondhatja. A Westinghouse reménye nyilvánvalóan az, hogy a saját társasága által létesített új előfizetői helyeken elsőként és előnyös helyzetből tudja ajánlani másik leányvállalata szolgáltatásait is. Hasonló helyzetben van az American Express és a Warner Communication is, amelyek közös tulajdonában ugyancsak



NSZK: PARABOLAANTENNAK DBS-ADÁSHOZ

A kábeltelevíziós ügyekben is óvatosak Nyugat-Európában

egyaránt van műsoros csatorna és hálózatüzemeltető vállalat.

A fenti rendszer persze lehet meglepő, azonban belefér a Reagan-kormányzat szabadpiaci gondolkodásába. A köztársasági párt „deregulációs” politikája nyilvánult meg a Szövetségi Távközlési Bizottság azon 1982-es döntésében, mely megengedi az országos hálózatoknak (CBS, ABC, NBC), hogy saját kábeltelevíziós társaságuk is legyen. Ezzel megnyílt az út a felé, hogy a vezetékes televíziózás piaca is „kartellizálódjon” és a kétségtelenül tökéreosabb országos hálózatok fokozatos ellenőrzése alá kerüljön.

Az Egyesült Államoktól eltérően Nyugat-Európában egyelőre a kábeltelevízió még nem vált széles körben elterjedté. Ennek valószínűleg nem annyira anyagi, mint politikai okai vannak. Míg az USA-ban a televíziózás hagyományosan magánkézben volt, kontinensünkön a képernyő ténylegesen aligha független a kormá-

## Televíziózás

# Kábel vagy DBS?

Az „Otthoni Jegypénztár” mögött  
Technológia és politika

szövetségi hatóságok, hol pedig a tartományi kormányok miatt lekerült a napirendről. 1982-ben aztán végre négy kísérleti rendszer kiépítését határozták el Dortmund, München, Nyugat-Berlin és Ludwigshafen körzetében, úgyhogy a vezetékhálózat nem csupán a televíziós adások hanem adat- és szövetgtovábbításra is alkalmas. A ludwigshafeni kísérleti rendszer 1984. január 1-én megkezdte működését. A több csatornás vezetékes televíziós rendszer bevezetése szerepel a francia kormányprogramok között is.

A vezetékes rendszereknek a jövőjét némiképp bizonytalanná teszi, hogy megjelent nemrég konkurenciaként a közvetlen műsorsugárzás, az úgynevezett DBS-rendszer. Ennek lényege, hogy az adást műholdak közvetítésével juttatják el a tetőantennákra. Az első DBS-rendszer tavaly novemberben kezdte meg működését az USA-ban és az előrejelzések szerint a közvetlen műsorsugárzásban részesülő előfizetők száma elérheti a 15 milliót is. Más vélemények szerint a DBS igazán sohasem válhat népszerűvé, hiszen az adások a hagyományos antennával nem foghatók és így az előfizetőknek drága speciális antennt kellene vásárolniuk. Ausztráliában, persze, az ország méretei miatt a televíziózás jövőjét minden költség ellenére nem a kábelezés, hanem a műholdas műsorszórás jelenti.

Egy biztos: a televíziózás fordulat küszöbére érkezett. Az informatika forradalma nem csupán technikai korszerűsítést jelent, hanem a háztartási képernyő előtt az előfizetők szélesebb körű választási lehetőségét is. A technológia így politikai tényezővé válik.

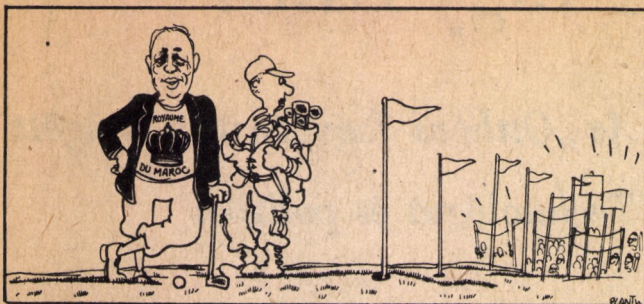
GONDA GYÖRGY—  
SZENTGÁLI PÉTER

## HÍRHALOM

Gary Hart lett a legnagyobb kupac egy sajtós közvélemény-kutatás során. A Chicago melletti Maywood egyik éttermének, a „Capt. Crabs”-nak a tulajdonosa kitalálta, hogy vendégei az elfogyasztott rákok ollóit dobják különböző kukákba, amelyek az egyes elnökjelöltek nevével voltak jelezve. Hart kukájába 243 olló került, Jackson tiszteletére 239, Reagan elnök kukájában 213-at számláltak meg, Mondale 84 ollóval az utolsó helyre került. (Süddeutsche Zeitung) ■ Öt tonna aranyat hozott felszínre 1981-ben Keith Jessop 49 éves angol búvár a második világháborúban torpedótalálattal elsüllyesztett „Edinburgh” nevű hajó roncsai közül. Most bíróság elé állítják. A vád: adócsalás. (Sun) ■ 1982 végén 5 700 000 mikrokomputer volt a világban. Amerikai becslések szerint 1986-ra számuk 58 000 000-ra fog növekedni. Majdnem a fele otthoni személyi számítógép lesz, egyáltalán „hobbikomputer”. A másik fele úgy oszlik meg a tudományos, technikai, oktatási és munkahelyi felhasználók

között, hogy 5 százalék kerül iskolákban és más oktatási formákban felhasználásra, 8 százalék jut a tudósok, kutatók kezébe. A többi munkaeszköz. (Die Presse) ■ A vatikáni rádió egy kommentárja szerint „az egyháznak több ideje van, mint a hercegné híveinek...” — ezzel utasította vissza a Szentszék Piero Pintus római pap akcióját, aki egy éve kampányt indított a monacói hercegné, a korábbi amerikai filmszínésznő, Grace Kelly boldoggá avatása érdekében. (DPA) ■ Az amerikai magánorvosok panaszkodnak, hogy egyre kevesebben jelennek meg rendelőkben. Az Illinois állambeli Park Ridge-ben tartott gyűlésükön felvetették: új módon kell bánni a betegekkel. Készpénzfizetés esetén kedvezményt kell adni nekik, születésnapjukra virágot és üdvözlő táviratot kell küldeni, a rendelőben vendégként kell fogadni őket, üdítő itallal és kávéval. Az amerikai egészségügyi hatóságok szerint sok az orvos az USA-ban, öt éven belül 65 000 munka nélküli orvosra számítanak. (AFP)

A MAROKKÓI GOLFPÁLYÁN



Kép szöveg nélkül

(Le Monde)

## San Francisco nemdohányzóvá válik?

### Neue Zürcher Zeitung

San Franciscóban, amely politikai és társadalmi szempontból mindig is ismert volt avantgardizmusáról, új egészségügyi rendelet lépett életbe, amely erősen csökkenti a munkahelyi dohányzást. A törvény, amelyet az állampolgárok „P-javaslat” né-

ven tavaly novemberben fogadtak el, előírja, hogy a hivatalban nem szabad dohányozni, ha akár egy nemdohányzó munkatársnak is kifogása van ellene. Kivétel csak az a hivatal, amelyben kizárólag dohányzók dolgoznak; a nemdohányzó látogatóknak ott el kell tűrniük a füstöt.

A törvény, amelyet ellenzői hevesen bírálnak — mert szerintük az állam illetéktelenül beavatkozik az emberek magánügyébe — egyaránt vonatkozik a közüzemekre és a magánüzemekre. A törvény szerint azokra, akik a rendelet ellen vétenek, maximálisan napi 500 dollár pénzbüntetés róható ki, de számítanak arra, hogy számos munkáltató nem veszi figyelembe az új rendeletet, amíg az alkalmazottak nem emelnek panaszt a városi egészségügyi hatóságoknál. De az utóbbi hetekben a vállalatok a biztosítótársaságoktól az ügyészi hivatalokon keresztül a kiadókig és a rádióállomásokig több könnyítést vezettek be a nemdohányzók számára. Például a dohányzó alkal-

mazottakat az ablakok vagy a ventilátorok közelébe helyezték át, légtisztítókat vagy füstelszívó hamutartókat szereltek fel, és külön irodahelyiségeket jelöltek ki a dohányzók, illetve a dohányzási szünetek céljára. Az intézkedések első konkrét eredménye valószínűleg az, hogy az év kezdete óta megnőtt az érdeklődés a nikotinelvonó-kúrák iránt.

Ha figyelembe is vesszük, hogy a dohányzók száma állandóan csökken és a társadalom mindinkább törvényen kívül helyezi Kaliforniában a nikotinelvezetést, a San Franciscó-i hatóságok új rendelete messzire megy, mindenesetre messzebbre, mint a máshol bevezetett dohányzáseellenes törvények. A kézi lőfegyverek viselésének szintén hevesen vitatott, tavaly életbe lépett tilalma után a „P-javaslat” a Diane Feinstein baloldali liberálisnak tartott polgármesternő által aláírt törvény már a második, amely a magánéletre gyakorolt állami befolyás híveit és ellenfeleit országos szinten állásfoglalásra készítette.

## Hóhér kerestetik

### Volksstimme

New Jersey, az Egyesült Államok szövetségi állama három megüresedett munkahelyre keres alkalmazottakat, akiknek „erős jelleműeknek” kell lenniük, és bizonyos orvosi ismeretekkel kell rendelkezniük. Feladatuk az lesz, hogy a halálra ítélt bűnözőket méreginjekcióval az életből a halálba segítsék át. A „kivégzőtechnikusok-

nak” kivégzésenként 10 000 schillingnek megfelelő összeget ajánlanak fel. Mint arról Gary Hilton, a börtönhatóság helyettes vezetője beszámolt, eddig már 20 érdeklődő jelentkezett — köztük egy nő —, noha az állást nem írták ki nyilvánosan.

New Jersey a halálbüntetést, amelyet az Egyesült Államokban a legfelsőbb bíróság döntése alapján átmenetileg megszüntettek, 1982-ben ismét bevezette, és a kivégzés módjaként a méreginjekciót választotta. Jelenleg öt férfi ül a tren-

toni állami börtön sirlomházában.

A kivégzésnél két „kivégzőtechnikus” egymástól függetlenül az elítélt vénájával összekötött csőbe fecskendezi a folyadékot. Az egyik anyag ártalmatlan, a másik halálos. A két ítélet-végrehajtó tehát nem tudja, hogy melyikük okozta az elítélt halálát. A harmadik hóhér azért van jelen, hogy ha az egyik kollégája az utolsó pillanatban rosszul lesz vagy nem akar a kivégzésben részt venni, a helyébe lépjen.

# Társasutazások



## volántourist

### Moszkva—Szocsi—Tbiliszi—Jereván—Baku—Moszkva

július 10-től 23-ig.  
Utazás repülőgéppel, vonattal és autóbusszal.  
Teljes ellátás.  
Elhelyezés kétágyas, zuhanyozós szállodai szobákban.  
Részvételi díj: 15 260 Ft, gyermekeknek (5-től 10 éves korig) 9440 Ft.

### Kijev—Moszkva

július 12-től 18-ig.  
Utazás repülőgéppel és vonattal.  
Teljes ellátás.  
Elhelyezés kétágyas szállodai szobákban.  
Részvételi díj: 7750 Ft, gyermekeknek (5-től 10 éves korig) 4600 Ft.

### Leningrád—Riga—Moszkva

július 16-tól 25-ig.  
Utazás repülőgéppel és vonattal.  
Teljes ellátás.  
Elhelyezés kétágyas, zuhanyozós szállodai szobákban.  
Részvételi díj: 10 780 Ft, gyermekeknek (5-től 10 éves korig) 6320 Ft.

### A Kaukázus

július 16-tól 26-ig.  
Utazás repülőgéppel és vonattal (hálókocsiban).  
Teljes ellátás.  
Elhelyezés kétágyas, zuhanyozós szállodai szobákban.  
Részvételi díj: 13 130 Ft, gyermekeknek (5-től 10 éves korig) 8410 Ft.

### Moszkva—Leningrád

július 21-től 27-ig.  
Utazás repülőgéppel és vonattal.  
Teljes ellátás.  
Elhelyezés kétágyas, zuhanyozós szállodai szobákban.  
Részvételi díj: 7980 Ft, gyermekeknek (5-től 10 éves korig) 4560 Ft.

### Moszkva—Jereván—Tbiliszi—Moszkva

július 23-tól augusztus 2-ig.  
Teljes ellátás.  
Elhelyezés kétágyas, zuhanyozós szállodai szobákban.  
Részvételi díj: 12 220 Ft, gyermekeknek (5-től 10 éves korig) 7490 Ft.

### Drezda

július 5-től 9-ig.  
Utazás repülőgéppel.  
Félpanziós ellátás.  
Elhelyezés kétágyas, fürdőszobás szobákban.  
Részvételi díj: 4510 Ft, gyermekeknek 3920 Ft.

### Drezda—Lipce—Weimar

július 11-től 18-ig.  
Utazás repülőgéppel.  
Teljes ellátás.  
Elhelyezés Drezdában két- és háromágyas, zuhanyozós, Lipcsében és Weimarban fürdőszoba nélküli szállodai szobákban.  
Részvételi díj: 6790 Ft, gyermekeknek 6160 Ft.

### Berlin—Lipce—Drezda

július 14-től 20-ig.  
Utazás repülőgéppel és autóbusszal.  
Teljes ellátás.  
Elhelyezés két- és háromágyas, zuhanyozós,

Lipcsében fürdőszoba nélküli szállodai szobákban.  
Részvételi díj: 6350 Ft, gyermekeknek (6-től 10 éves korig) 5710 Ft.

### Berlin—Magdeburg—Drezda

július 26-tól 31-ig.  
Utazás repülőgéppel és autóbusszal.  
Félpanziós ellátás.  
Elhelyezés egy-, két- és háromágyas, zuhanyozós szállodai szobákban.  
Részvételi díj: 5700 Ft, gyermekeknek 5060 Ft.

## Várják önt a Volántourist utazási irodák:

1. sz. Budapest V., Október 6. u. 13. 1051  
Telefon: 129-649, 318-563.
2. sz. Budapest VI., Lenin körút 96. 1066  
Telefon: 329-393.
4. sz. Budapest IX., Ullői út 21. 1091  
Telefon: 382-555.
5. sz. Budapest III., Harrer Pál u. 18. 1033  
Telefon: 884-303.
6. sz. Budapest V., Bajcsy-Zsilinszky út 16. 1051  
Telefon: 181-843, 172-150.
7. sz. Budapest, Déli pályaudvar.  
Telefon: 884-120.
8. sz. Budapest XIII., Pozsonyi út 10. 1137  
Telefon: 120-269.
9. sz. Miskolc, Korvin Ottó út 13. 3530  
Telefon: 17-400, 17-459.
10. sz. Hévíz, Somogyi Béla u. 2/B 8380  
Telefon: 13-464.
13. sz. Győr, Árpád út 51/B 9022  
Telefon: 17-132.
14. sz. Zalaegerszeg, Rákóczi út 9. 8900  
Telefon: 12-777.
- Szeged, Bajcsy-Zsilinszky u. 28. 6721  
Telefon: 12-070, 11-810.

Óvatos becslés szerint a tőkés és a fejlődő országok kormányai, s magánvállalatai az évezred végéig mintegy 200–400 mesterséges holdat kívánják a világűrbe juttatni. A műholdak többségének feladata a távközlés, a televíziózás kiterjesztése és a javítás lesz, de számos űrjármű teljesít majd meteorológiai, ásványkincs-feltárási és navigációs feladatokat is. (A leendő műholdtulajdonos kormányok és cégek döntő többsége nem rendelkezik saját űrkutatói bázissal és eszközökkel, ezért a fellövés, a pályára helyezés munkálatait bérbe adja.)

Az elmúlt 25 évben kifejlesztett hordozórakéták ez ideig a nyugati államokban a kormányok tulajdonában voltak, napjainkban azonban az űrbizniszbe a magán-szektor is bekapcsolódik. (Az amerikai kormány például szeretné minél aktívabban bevonni az űrgazdaságba a magánvállalkozókat. Washingtonban úgy vélik, hogy a már kifejlesztett és bevált rakéta-technikát át kell adni a vállalatoknak, a NASA-nak pedig az új technológiák kifejlesztésére kell összpontosítani anyagi és szellemi erőforrásait.)

A fejlett tőkés országokban jelenleg a NASA és a nyugat-európai ESA (European Space Agency) rendelkezik olyan eszközökkel és szolgáltatásokkal, amelyekkel űrbérmunka vállalható.) Az ESA 11 nyugat-európai állam űrkutatói szervezetét, amely 1980-ban hozta létre — párizsi székhellyel — kereskedelmi vállalatát, az Arianespace-t. A vállalat elnevezése onnan származik, hogy kontinensünk nyugati részén az Ariane hordozórakéta-család fejlesztése áll az űrutasítások közép-pontjában.)

Ma még az üzleti erőviszonyok a két űrutasítási „vállalat” között nem egyenlők, a NASA azonban igen komolyan veszi az Arianespace kihívását és versenyt. Az amerikai űrhajózási hivatalnak mintegy 15 milliárd dollárjába került az űrrepülőgép kifejlesztése és fellövése. Jelenleg két űrrepülőgép, a Columbia és a Challenger bonyolítja le a forgalmat, a tervek szerint jövőre két újabb — a Discovery és az Atlantis — gazdagítja majd a flottát. Ma még minden egyes űrrepülőgép-út 125 millió dollárjába kerül a NASA-nak, ezért érthető, hogy üzleti vállalkozás keretében szeretné a befektetett pénz minél nagyobb hányadát viszontlátni. Egy új alkalmával az űrrepülőgép legfeljebb 4 műholdat tud pályára helyezni, s ezért a műveléért összességében 80–100 millió dollár kérhető a megrendelőktől. Az űrtaxizás tehát egyelőre deficités marad, de a NASA tervei szerint az évtized végére már valami csekély nyereség is mutatkozhat a vállalkozásban.

Nem panaszkodhat az üzletmenetre az Arianespace sem: 1985 végéig minden tervezett rakéta-fellövés „elkelt”. A nyugat-európaiak a világűr kommercializálásának az amerikaiaktól eltérő útját választották: űrrepülőgép helyett hordozórakétával juttatják fel a műholdakat.

Az Arianespace jelenleg 27 műholdfelföldési megbízással rendelkezik 740 millió dollár értékben. A tervek szerint idén 5 rakétával nyolc műholdat állítanak pályára, jövőre 8, 1987–91 között pedig összesen 250 műhold fellövésére kerül sor.

Az Arianespace szolgáltatásai ma még drágábbak, mint a NASA-é, de versenyképessége ugrásszerűen növekszik majd 1986 után, a NASA ugyanis ekkor eme-



A COLUMBIA A SZERELŐCSARNOKBAN  
A NASA-nak az új technológiákra kell összpontosítania

li majd szolgáltatásainak árát. 1200 kilogramm súlyú műholdat ma a NASA az űrrepülőgéppel 13, Delta típusú rakétával 34 millió dollár önköltséggel (a számok nem azonosak a megrendelők által fizetendő árakkal, hiszen nem tartalmazzák a profitot) állít Föld körüli pályára, az Arianespace vonatkozó ára pedig 24 millió dollár.

A nyugat-európai űrkereskedelmi vállalat megrendeléseinek 40 százaléka nem európai országokból származik. Több fejlődő ország adott már megbízást távközlési műholdak feljuttatására, de a megrendelők között található — egyéb amerikai cégek mellett — a General Telephone and Electronic is. Sokan az Ariant tartják ésszerűbb feljuttatási módszernek: az űrrepülőgép ugyanis legfeljebb 500 kilométer magasságba emelkedik, s egy szerkezet onnan juttatja tovább — általában 36 000 kilométeres magasságba — a műholdat. A nyugat-európaiak hordozórakétájával azonban egyből a kívánt magasságú pályára küldhető a szállítmány.

A két konkurens vállalat nem érezheti sokáig páholyban magát az űreszközök feljuttatásának bővülő piacán. Az ígéretes bizniszbe hamarosan amerikai magánvállalatok is bekapcsolódnak. A washingtoni Transpace Carriers magáncég 1985-ben átveszi a NASA-tól a Delta rakéták kereskedelmi hasznosításának feladatait. A rakétákat a Transpace továbbra is a repülőgépgyártásáról is híres McDonnell Douglas-tól rendeli meg, a starthelyeket pedig — Floridában és Kaliforniában — a NASA-tól béreli majd. Hasonló megállapodást kötött a NASA az egyik vezető katonai repülőgépgyártóval, a General Dynamics-szal is: 1987-től a cég saját Atlas Centaur rakétáival maga végez majd bérmunkát.

Számítások szerint a magánvállalkozók feljuttatási árai az első időkben mind az űrrepülőgép, mind az Arianespace árait meghaladják majd. (Ez egyébként ismét a nyugat-európaiak malmára hajtja a vizet a tengerentúli vállalkozókkal szemben.) Mégsem kell ezeknek a cégeknek a meg-

## Űrbér

Fellövések ára

Európa fölébredt

rendelések hiányától tartaniok, mert az igényeket várhatóan gyorsabban tudják majd kielégíteni, mint a betáblázott vetélytársak. S a gyorsaság a megrendelőknek mégér néhány millió dollár többletköltséget.

Nem járnak rosszul a rakéta-gyártó óriásvállalatok sem, hiszen megrendeléseik biztos növekedésére számíthatnak. A McDonnell, a General Dynamics, valamint az űrrepülőgép gyártója, a Rockwell és a többi háttérpári vállalat számára az új űrkorszak a profitlehetőségek bővülését hozza. Ugyanez vonatkozik a polgári célú mesterséges holdak gyártóira, akik szinte nem győzik teljesíteni a megrendeléseket. Maxis komoly verseny alakult ki az amerikai, a nyugat-európai és a japán műholdgyártó cégek között, az elektronikai forradalom kínálta távközlési lehetőségek ugyanis vonzzák a megrendelőket. Az elektronikai cégek és kutatólaboratóriumok között kibontakozott kíméletlen verseny arról tanúskodik, hogy mozgásba lendült az űrpar egész láncolata, s mindenki szeretne részesedni az elsőket „megillető” extraprofitból.

Miközben a NASA és az Arianespace versenye éleződik a bér-fellövések piacán, együttműködés is kibontakozóban van a két intézmény között. Üzleti alapon a nyugat-európai „űrklub” már tavaly igénybe vette az űrrepülőgép szolgáltatásait: az amerikaiak „felvitték” a Spacelab elnevezésű kutatóállomást. Szakemberek véleménye szerint nem elképzelhetetlen, hogy szorosabb együttműködés alakul ki a NASA és az ESA között Föld körüli űrállomás létesítése területén.

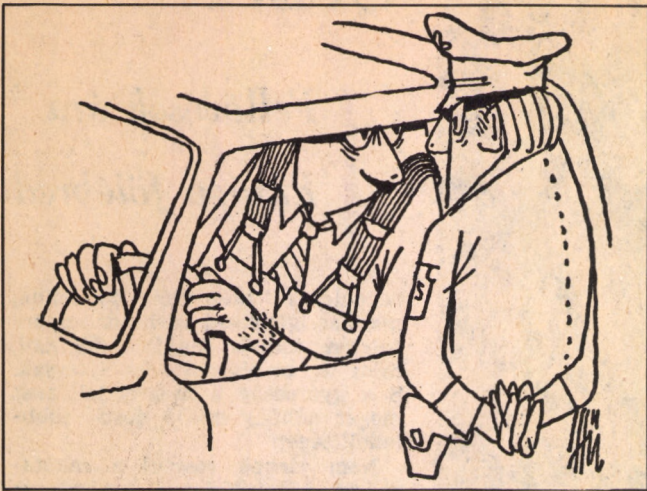
GONDA GYÖRGY—  
SZENTGÁLI PÉTER

## HÍRHALOM

Southampton városának tornyán az órat 1945 óta mostanáig mindig kékes fényvel világították meg. Ma már a sötétség beálltakor vörös fényben fürdik a toronyóra. A magyarázat: a minap a Munkáspárt győzött itt. (AP) ■ 450 éve annak, hogy egy francia hajós, Jacques Cartier eljutott a mai Kanada partjaihoz. Az évforduló tiszteletére Saint-Malóból 27 nagy vitorláshajó indult el, hogy megtegye az óceánon át ugyanazt az utat. Megoszlásuk: tíz lengyel, hét angol, öt német, két-két holland és szovjet meg egyetlen francia. (Express) ■ A világ első országa Svédország, ahol a campingek helyeiről való tájékoztatáshoz már komputert használnak. Halland 23 és Bohuslän 16 tengerparti táborának üres helyeiről telefonhívásra a komputer ad felvilágosítást. (Süddeutsche Zeitung) ■ Az NDK évi 350 000 tonna gabona ausztriai megvásárlásáról állapodott meg egy most aláírt szerződésben, amelynek alapján egyébként még 50 000 hektoliter oszt-rák bort is megvett. (Die Presse) ■ Barbra Streisandot legutóbbi római kirándulásakor belvárosi sétája közben lencsevégre akarta kapni

egy olasz fotóriporter, Rino Barilla. A művésznőt zavarta, hogy nem volt smink rajta, s öltözéke is rendetlen volt. Testőreit utasította, hogy távolítsák el a kellemetlenkedő fotóst. A három „gorilla” úgy elagyabugyálta Barillát, hogy kórházba kellett szállítani. (Horizont) ■ A Bundeswehrben is érződni fog rövidesen az, hogy húsz éve kezdődött a fogamzásgátlók tömeges használata. Gerhard Schückle nyugalmazott tábornok szerint a hiányzó újoncok helyett majd lányokat kell besorozni. (Die Welt) ■ A New Jersey után most az 58 000 tonnás, Iowa nevű, második világháborús csatahajót is újra hadrendbe állította az US Navy. A Reagan-kormányzat még két csatahajó helyreállítását teremteli elő. Ez év októberében a Missouri fut ki az óceánra, a Wisconsin javítása 1988-ra készül el. (U. S. News and World Report) ■ Nemsokára két éve az „azurri”-sikernek a madridi labdarúgó-világbajnokságon. A döntőben az NSZK ellen elért 3-1 előtt mindent megígértek a játékosoknak. A fejenkénti 170 millió lírát is. Megkapták a tisztos összegű jutalmat. (Espresso)

AZ NSZK-BAN KÖTELEZŐ A BIZTONSÁGI ÖV



- Biztos úr, higgye el, én nem tudom elviselni az övet!  
(Süddeutsche Zeitung)

## Interjú Haiggal

### DER SPIEGEL

Néhány héttel a nagy feltűnést keltő memoárjának megjelenése után\* a Der Spiegel három munkatársa felkereste Alexander Haig ex-külgyminisztert. Az alábbiakban a beszélgetés legérdekesebb részleteit közöljük.

— Haig tábornok! A külügyminisztériumban eltöltött 17 hónapjáról írt visszaemlékezése rendkívül kényes időpontban jelent meg — az amerikai választási harc kellős közepén. Egyáltalán nem hízelgő, amit Reagan egykori legközelebbi munkatársairól írt.

„Remélem, az én tálalásom alapján másfajta kép rajzolódik majd ki, mint ahogyan azt Önök most megfogalmazták. Egyébként anélkül, hogy az utóbbi évek politikájával minden részletben azonosítanám magam, teljesen igaz, amit könyvem végén kijelentettem: Reagan elnök sikerei kétségkívül igazolják újráválasztását.”

— Miféle sikerről beszél?

„Először is döntően hozzájárult ahhoz, hogy az amerikai gazdaság talpra álljon. Másodsor — s talán ez a leglényegesebb — az amerikai politikában és az amerikai emberek körében a büszkeség és az önbizalom újból teret nyert. Egy dologban azonban egyetérték azzal, amire céloztak: külpolitikában az Egyesült Államok messze elmaradt a várakozástól egy olyan időszakban, ami-

kor nagy lehetőségek kínálkoztak. Az ok: nem létezett megfelelő struktúra, s hiányoztak fegyelmetzett fellépéseink a külpolitikában.”

— Ezt a bírálatot bizonyára szívesen hallgatják Reagan vetélytársai a demokraták táborában.

„Jegyzőkönyvbe akartam foglalni, hogy változatlanul támogatom az elnök újráválasztását, de ezt a támogatásomat összekötöm azzal a világos figyelemmel, amit könyvem címeiben is megfogalmaztam — tehát egyfajta »óvással«. Amennyiben a második hivatali időre is megválasztják, az elnöknek gyorsan és határozottan ki kell javítania azokat a hiányosságokat, amelyek már az én külügyminiszterségem idején jelentkeztek, s utána is főnálltak.”

— Gondolja, hogy a 73 éves Reagan — aki általában csak reggel kilenctől délután ötig dolgozik — képes e hiányosságok felismerésére és megszüntetésére?

„Ha nem hinném, nem is szorgalmaznám.”

— Csakhogy Reagan legközelebbi munkatársainak, James Bakernak és Michael Deavernek változatlanul nagy hatalma van.

„... A triumvirátusból azonban duó lett.”

— Igen, az elnök igazságügy-miniszteré akarja tenni Edwin Meeset.

„Egyfajta szűrés tehát végbement. Abból indulok ki, hogy az elnök — mint minden elnök — tanul valamit. S Reagan nagyon gyorsan tanul.”

— ... Akkor is, amikor országok nevét összecseréli, amikor Brazíliában egy pohárköszöntő során Bolíviát mond, s Doe libériai elnököt mint Maot köszönti?

„Ah, tudja, jól emlékszem egyik elnökünkre, aki egy izlandi pohárköszöntőjében azt mondta, örül,

hogy Írországból lehet. Nem hiszem, hogy az ilyen események a nemzetközi szinten döntően esnek latba a hatékony vezető szerep megítélésénél.”

— Legyen szó két, három vagy akár négy bizalmasról — nem arról van-e szó, hogy az elnök a felelősség egy részét el akarja háritani magáról?

„Nem akarom dramatizálni azt a jogkört, amivel a stáb rendelkezik. Két dolog okoz fejtörést: a kabinet tagjainak kevés volt a hatásköre — s ez továbbra is így van —, s nem vezettek ki olyan embert, aki egyedül illetékes lett volna megnyilatkozni külpolitikai ügyekben. Ezenkívül fontos, hogy a külügyminiszternek állandó és szoros kapcsolata legyen az elnökkel.”

— Min változtatna?

„Nagyon egyszerű. Az elnöknek egyetlen embert kell megisztelnie bizalmával, s azt hiszem George Shultz élvezte ezt a bizalmat. Ugyanakkor az elnöknek rögtön hadakoznia kell azok ellen, akik a rendszeren belül az effajta rendezés ellen vannak. S ilyennek az én távozásom után is volt jele. Minden elnök úgy érkezik a Fehér Házba, hogy amit elődje csináltak, az hibás volt. S azt hiszi, a történelem azzal a nappal kezdődik, amikor ő belépett a Fehér Házba. Ez azonban nem igaz, s az elnöknek éppen ezért van szüksége a kormányban aktívan dolgozó szakemberekre, a hivatásos állomány tagjaira.”

— A kaliforniaiak kétségtelenül másként látják a világot. Már államuk földrajzi helyzete miatt is inkább a Csendes-óceánra tekintenek. Befolyásolja ez a külpolitikai irányvonalat?

„Ha az ember a nyugati partvidéken nőtt fel, természetes, hogy a Csendes-óceánra tekint. A kérdés tehát helyénvaló. De mégsem ez volt a kaliforniaiak legnagyobb problémája a kormányzatban. Számomra sokkal nagyobb fejtörést okozott, milyen helytelenül adták vissza az európaiak helyzetét, és az európaiak motivációit.”

— Talán nőtt a hajlam a Csendes-óceánra tekintésre, mióta az „európai” Haig távozott. Fülünkbe cseng még Lawrence Eagleburger államtitkár szava, hogy az USA a jövőben figyelmét talán az eddigieknél is jobban a Csendes-óceán térsége felé fordítja.

„Az Eagleburger által fölvetett témák egyike a technológiai szakadék volt, az, hogy az európaiaknak Amerikával és Japánnal szemben be kell hozniok hátrányukat. A témáról írt cikkek talán felfűjták a problémát, de a szakadék létezik — ehhez kétség sem fér. S nagy általánosságban az európai ipar még nem szentelt kellő fi-

gyelmet a szakadék létezésének.”

— Végül is miért mondott le — a körülmények vagy a személyek miatt?

„Mindegyikből valami belejárt a döntésembe. Kétségtelen, hogy nem létezett kommunikáció (az elnök és Haig között — a szerk.), s Washingtonban rosszat sejtető tehetetlenséget lehetett érezni.”

— Nem tart néha attól, hogy a rosszakarók igen fontos döntéseket tudnak befolyásolni, s végül komoly konfliktust robbanthatnak ki?

„Soha nem tartoztam azok közé, akik föltételezik, hogy bekövetkezhet az atomkatasztrófa — függetlenül attól, milyen hibákat is követ el az egyik vagy másik amerikai kormányzat, vagy milyen kevés bizalmat élvez szövetségi körében. Nyugtalanít viszont, hogy téves megítélések idővel időre olyan helyzetet teremthetnek, amelyek fölösleges konfrontációkhoz vezethetnek. Azokról a finomságokról van szó, amelyek meghatározzák a külpolitika sikerességét. Ennek előfeltétele pedig, hogy előrelátó külpolitikánk legyen, amely megakadályozza, hogy krízishelyzetekből igazi válság legyen.”

— Memoárjában és a mostani beszélgetésben is bírálta azokat, akik Reagan mögött állnak. Mintha öngazolást keresne.

„Azt hiszem, ez természetes.”

— Mít mond akkor azoknak, akik szerint Haig azért ír és nyilatkozik, hogy öngazolást keressen?

„Mindenképp abba a cipőbe bújik, amelybe belefér a lába. Talán ez a fajta cipő jó nekem. De remélem azt is, hogy világossá válik, mit is akartam mondani, s ami memoárom legfontosabb megállapítása: én a lényegről beszélek! Tudják, utódom másként viselkedik, mint én. Mégis sok olyan problémával kénytelen szembenézni, amelyekkel nekem is meggyűlt a bajom. Tehát

ez nem a személyek kérdése, hanem alapvető jelentőségű.”

— Éppen ezért máris azt hallani, hogy az ön utóda, George Shultz az elnökválasztás után szintén lemond.

„Remélem nem. Pályafutásom során a hadseregben csakúgy, mint a kormányban mindig világosan fejtettem ki véleményemet, de még soha nem hibáztattak azért, hogy egyedülálló vagyok, s nem szeretem a csapatjátékot. Természetesen nem mondom magamról, hogy tévedhetetlen vagyok. Arról viszont meg vagyok győződve — és a történelem bizonyítja ezt —, hogy csak olyan politikai vezetők voltak képesek sikert felmutatni, akik az eltérő véleményeket megkövetelték és üdvözölték.”

— Olyan dologról beszél, amihez a mostani elnök nem szokott hozzá.

„Ennek oka az, hogy egy önző belső csoport előre elkészített megoldáscsokrárt kapja kézhez. Ez a csoport körülbástyázza az elnököt, s arra bírja, hogy olyan irányt vegyen, amely valamilyen formában a csoport érdekeinek megfelel. Valami változás azért észlelhető, mert távozásom elég nagy port vert fel.”

A külügyminisztériumból való távozása azt jelenti, hogy elhagyja a politikai színpadot is? Vagy bizonyos körülmények között mégis dolgozna egy másik kormányért?

„Bár nem mondok búcsút a politikának, de belátható időn belül nem hiszem, hogy valamilyen formában újból aktívan be tudnék kapcsolódni formálásába. Amennyiben a jelenlegi elnököt újjáválasztják — s ebben bízom —, akkor biztos, hogy nem térek vissza a politikai színpadra. Ha Hartot választják meg, akkor még valószínűleg a dolog.”

— Tulajdonképpen sok függ attól, hogy a könyve eljut-e az elnökhöz?

„Talán. Éppen ezért írtam rövid könyvet.”

## Tíz dollárért az ürbe!

### Frankfurter Allgemeine

ZEITUNG

Pontosan 9,98 dollárért lehetőség nyílik arra, hogy a vállalkozó kedvűek üzenetet küldjenek az ürbe. Az új amerikai szolgáltatást május elsején vezette be a TSI nevű vállalat, amelynek központja Massachusetts államban van. Ezért az összegért 1000 megahertz frekvencián 25 szót továbbítanak a világűrbe, egyszerre 3000 üzenetet.

Stan Kaplan, a vállalko-

zás vezetője azt is hozzátette: „A világűrbe juttatott üzenet mindig úton lesz. Így tehát megadjuk az embereknek a lehetőséget arra, hogy felkutassák — a maguk módján — a világűr, s egy kis halhatatlanságot szerezzenek önmaguk számára.”

Kaplan arra is gondol, hogy a későbbiek folyamán egyfajta „szív küldi szívesen” műsort fog kilőni az ürbe. Azt azonban hozzátette: illetlen szöveget nem fogadnak el, mert „ki tudja, ki hallgatózik odafönn”...

\* A memoárt bemutató cikkünk a Magyarország 1984/18. számában jelent meg.

# Ellentámadás?

A „másodosztályú” partner tervei

Az összefogást gátló tényezők

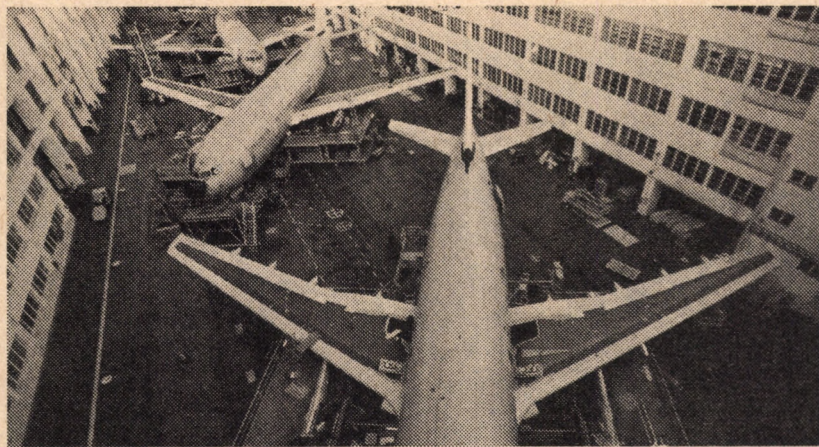
„A jövő generációk súlyos ítéletet mondanak majd rólunk, ha a Közös Piac az egyik legdöntőbb pillanatban mással sem tud foglalkozni, mint a költségvetési vitával és az arányosabb teherviselés kérdéssel”. — állapítja meg többek között az a francia memorandum, amelyet Párizsban terjesztett a Brüsszeli Bizottság elé a tagországok iparpolitikájának mielőbbi összehangolása érdekében. A közös iparpolitika megteremtésére, valamint a kutatási és a fejlesztési tevékenység összehangolására az idő igencsak sürgeti a Tizeket: az elmúlt esztendő gazdasági válsághulláma ugyanis világosan megmutatta, hogy Nyugat-Európa műszaki elmaradása egyre jobban növekszik az Egyesült Államokkal és Japánnal szemben. A technológiai kérdésekkel foglalkozó közös piaci szakemberek véleménye szerint félő, hogy a lemaradás hamarosan az egyes tagországok exportteljesítményében is számottevően érezteti hatását.

## Az NSZK példája

A francia gyártmányú telefonkészülék nem működik az NSZK-ban; a különböző nyugat-európai televíziós információtovábbítási rendszerek nem illeszthetők össze; az Európai Közösség egyes tagországainak és vállalatainak számítógépes rendszerei különbözőek egymástól. A felsorolást még hosszasan lehetne folytatni: a nyugat-európai gazdasági integráció negyedszázados történelme során a szabványok, a technológiai rendszerek egységesítése nem tartozott a legégetőbb problémák közé. Napjainkban azonban ez a kérdés az egyik első számú megoldandó feladat, hiszen minden hónap késlekedés dollármilliárdos veszteségeket okozhat.

Az elmúlt tíz évben az amerikai és a japán cégek lassuló gazdasági növekedés mellett is törekedtek a kutatási és fejlesztési költségek (K+F) bővítésére, miközben nyugat-európai versenytársaik általában csak szinten tartották K+F kiadásait. (Jól jellemzi az amerikai cégek erőfeszítéseit, hogy a K+F költségeiknek a nyereséghez viszonyított aránya az 1981. évi 40 százalékról 1983-ban 56 százalék fölé ugrott.) Más kérdés persze, hogy az Egyesült Államok abszolút értékben is a legtöbbet fordítja a nyugati világban fejlesztésre: évente kétszer annyi pénzt áldoz erre a célra, mint a fejlett tőkés államok és Japán együttvéve.

Miközben 1971 és 1981 között Japán 26, az Egyesült Államok pedig 16 százalékkal növelte ipari termelését, a Közös Piac ipari ex-



AZ EGYÜTTMŰKÖDÉS SIKERÁGAZATA A REPÜLÉS: SZERELIK AZ AIRBUST

Már „megértik” egymás nyelvét

panziója mindössze 8 százalékos volt. Francia gazdasági szakemberek véleménye szerint ennek az a következménye, hogy Nyugat-Európát sokkal súlyosabban érintette a világgazdasági recesszió, mint az említett két országot.

Noha a közös ipar- és fejlesztéspolitikai megteremtésének igénye a Tizek háza táján korábban is többször szóba került, a vészharangokat csak az elmúlt hónapokban kongatták meg igazán. Mindez persze nem véletlen, hiszen jelenleg Franciaország tölti be a Közös Piac soros elnöki tisztét. Párizsban nem új keletű szándéka a műszakilag is erős és egységes Nyugat-Európa megteremtése, amely mind technológiai, mind pedig kereskedelmi szempontból — ez szoros összefüggésben van a versenyképességgel — idővel megfelelő ellensúlya lehet az Egyesült Államoknak és Japánnak. (A közös piaci tagországokban mind gyakrabban beszélnek Európáról, mint „másodosztályú” partnerről annak fényében, hogy az amerikai cégek nagy ütemben bővítik együttműködésüket a japán vállalatokkal, ezzel párhuzamosan viszont érdeklődésük lanyhulni látszik az Európán (Közösség iránt.)

Az amerikai és a japán cégek nyugat-európai gyors piaci sikerei — elektronika, számítógépipar, szerszámgyártás, távközlés terén — nemcsak dollármilliárdokat „húzott ki” a versenytárs nyugat-európai vállalatok zsebéből „saját” piacaikon, hanem jócskán visszavetette exportlehetőségeiket is az integráción kívüli országokba. (Tovább rontotta és rontja a külső értékesítési lehetőségeket az újonnan iparosodó országok növekvő konkurrenciája.)

Az egyes tagországok — anyagi lehetőségeikhez mérten — igyekeznek központi támogatással elősegíteni egy-egy ágazat fejlesztését. Az NSZK-kormány például az év elején 3 milliárd márkás, öt évre szóló csomagtervet fogadott el.

Kétségtelen, hogy a műszaki haladás anyagi és egyéb eszkö-

zeinek biztosítása elsősorban az egyes kormányok és a cégek feladata, de a növekvő költségek szükségessé teszik a közösségi koordinációt és anyagi támogatást is. A közös fellépés — a brüsszeli álláspont szerint — különösen a legkorszerűbb iparágakban (adatfeldolgozás, repülőgépgyártás, elektronika, távközlés, szerszámgyártás) látszik elkerülhetetlennek.

A franciák véleménye szerint az ipari együttműködés összehangolása és fejlesztése lehetőséget adhat a Közös Piac számára, hogy talpon maradjon az USA-val és

nyugat-európai vállalkozás. A másik kettő is jól példázta, hogy van lehetőség az integrációs szintű együttműködésre: sikeresen folytatódik az Airbus repülőgépcsalád gyártása és fejlesztése, valamint az Ariane űrrakéta-program. Mindkét „légi vállalkozás” a kutatási tevékenység, valamint a finanszírozás összehangolását igényelte, s a jelek szerint igen jó az együttműködés és megfelelő az egyetértés is. Az országhatárokat átlépő kooperáció legújabb példája a számítógépszabványok egységesítése. Tizenkét nagy nyugat-európai számítógépgyár — köztük a Siemens, a Philips, az Olivetti, az angol ICL, valamint a francia Thomson — termékeit ezentúl összeilleszthetővé, csere-szabotassá teszi, hogy ilyen módon is szembeszálljanak az IBM és a japán gyártók nyomasztó piaci uralmával. A szabványok összehangolásától a gyártók azt is várják, hogy a nyugat-európaiak szívesebben vásárolják majd a hazai berendezéseket, amelyek már „megértik” egymás nyelvét.

Erősödik az egységesítésre való törekvés a távközlés területén is. Nemrégiben megállapodás született arról, hogy a Tizek a távközlési piacon egységes műszaki normákat alakítanak ki, s ezzel új piaci távlatok nyílnak a távközlési berendezések, eszközök számára. Többek között szó van arról is, hogy egységes videoláncot hoznak létre a Közös Piac tagországainak fővárosai között.

A szabványok, a technológiák egységesítésének megvalósítása a felső szintű döntések meghozatala után az egyes iparágak, valamint a cégek feladata. Ez utóbbiak a magas költségek ellenére nem zárkózhatnak el a nagyszabású tervek végrehajtásától, hiszen tisztában vannak azzal, hogy a viszonylag szűk nemzeti piac belátható időn belül nemzetközivé bővül. Sőt maguk a nagyobb vállalatok is szorgalmazzák az együttműködést. Az olasz Olivetti és a francia CIT-Alcatel például közösen fogja kifejleszteni és gyártani az elektronikus irodagépek legújabb generációját. Az összefogást az sürgette, hogy a japán irodagépgyártó vállalatok két esztendő alatt 40-ről 80 százalékra növelték nyugat-európai piaci részesedésüket. (Olyan patinás irodagépgyártók, mint a Triumph-Adler, a Facit és az Olivetti rövid időn belül komoly veszteségeket halmoztak fel, s a jelek szerint csak az összefogás, a tervezés és a termelés harmonizálása mentheti meg az iparágat az összeomlástól.)

## „Kivérzett” vállalatok

Az idei év eddig eltelt hónapjaiban tehát erősödött az igény a Közös Piacban belül a technológiai fejlesztésre. Mindenekelőtt kutatásra, fejlesztésre és beruházásra fordítható pénz van szükség, amelynek jelenleg sem a nemzeti költségvetések, sem a nagyvállalatok nincsenek bővében. Nem hagyható figyelmen kívül, hogy a recesszió éveiben a közös piaci tagállamok többségének gazdasága „kivérzett”, a vállalatok pedig pénzügyi és alkalmazkodási gondokkal küszködtek. A cél közös: mielőbb meg kell állítani a japán és az amerikai cégek piaci terjeszkedését Nyugat-Európában, s a későbbiekben ellentámadást kell indítani más piacokon is.

GONDA GYÖRGY—  
SZENTGÁLI PÉTER

Április közepén (a Times szerint „kellemetlen közelségben” ahhoz a dátumhoz, amelyet Kína Hongkongra vonatkozó brit–kínai megállapodás kialkudásához megjelölt) Sir Geoffrey Howe brit külügyminiszter látogatást tett Pekingben.

Ez volt az első útja a kínai fővárosba, amióta a külügyi és nemzetközösségi hivatal vezetését (1983 júniusában) átvette.

## Külügyminiszteri utazás

Ami Hongkongot illeti, útja egészen bizonyosan nem volt haszontalan. Ha az lett volna, a diszkrét Új Kína hírigényesség nem ad ki közleményt arról, hogy Sir Geoffrey és Teng Hsziao-ping — ahogyan erre felé mondják: „Kína tényleges vezetője” — „fontos kérdésekben” egyetértésre jutott.

A mindig óvatos brit külügyminiszter egyébként távoztában, keveset vállalt föl ebből a jelzésnek szánt derűből. (Például azt mondta: sok-sok munka vár még elvégzésre és a brit kormány ki akarja venni a részét ebből, hogy a Hongkong jövőjéről folyó tárgyalások mihamarabb sikerrel befejeződjenek.)

Ezek a szavak természetesen a helyhez és az időponthoz alkalmasnak ítélt banalitások voltak — belőlük senki sem tudott meg többet a tárgyalások valóságos állapotáról, mint amennyit Sir Geoffrey Pekingbe érkezése előtt tudott.

Arra nézve, hogy Nagy-Britannia voltaképp mit is akar elérni, a külügyminiszter a parlament teljes nyilvánossága előtt nyilatkozott.

Kilindulva abból, hogy Hongkong „virágzásának megőrzése” közös érdek, de részben brit feladat (és kötelesség), Howe kijelentette: hogy a prosperitás alapja a gyarmat „társadalmi és jogrendszer”, amelynek fenn kell maradnia. Majd eléggé körülményes módon hozzátette: „nemcsak lehetséges, kívánatos is előre látni azokat a formákat, amelyekben ez a prosperitás (a brit gyarmati uralom fennmaradása nélkül) tovább élhet”.

Londonban a politikában és annak perifériáján mozgó többség tartósan és rendíthetetlenül úgy

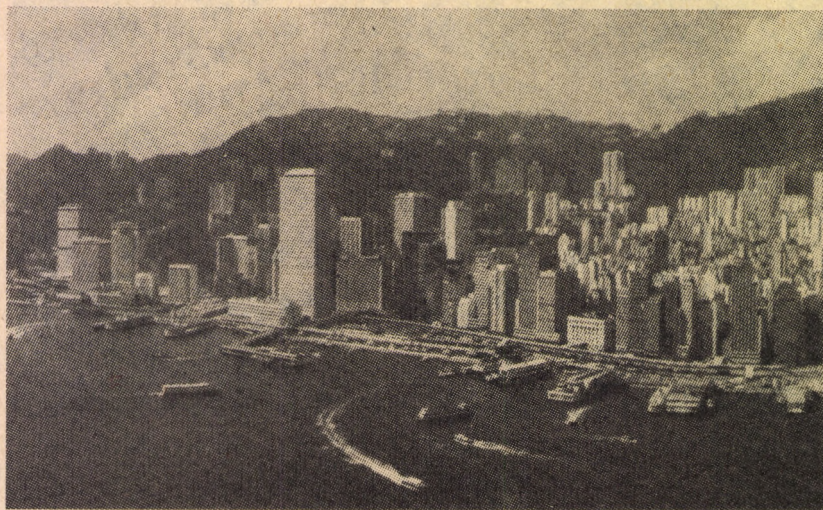
véli: hogy a „hongkongi alku” összeomlása Nagy-Britanniának nagy veszteség volna ugyan, de Kínának legalább akkora. És ehhez hozzágondolja, hogy a kettős bukás érzete (előérzete) elegendő motiváció mindkét félnek ahhoz, hogy végül is megegyezzenek. A gondolkodásnak ez az iskolája éppenséggel nem szemléli ellenségesen a kínaiak által megállapodáshoz kitűzött korai határidőt (1984. szeptember). Abból indul ki, hogy a kulcskérdés a bizalom, s a tőke Hongkongban maradását csak úgy lehet kieszközölni, ha London és Peking nagyon-nagyon hamar — az adott esetben már a bérleti

## Kína—Anglia

# Taipan-alkony

## Pekingben — Hongkongról

### A felségjog: kínai



A HONGKONGI KIKÖTŐ

Példaszerű kínai illemtudással kezdte meg hosszú búcsúját

szereződés tényleges lejártá előtt 13 évvel — kidolgozza Hongkong jövőjét, legalább a második ezredév első századának közepéig érvényes „alkotmányát”.

Az „eszményi Hongkongnak” brit felfogás szerint félautonómnak kell lennie (Kínán belül). Gazdasági értelemben tőkés jellegűnek, politikailag „bizonyos mértékig” reprezentatív demokratikusnak. Ez utóbbi érdekesen homályos fogalom, miután Hongkongban nem működtek eddig sem politikai pártok. Nem voltak választások, a politikai „beleszólást” csak a tőke kijelölt — tekintélyi alapon szelektált — képviselői gyakorolták. Kína történetesen ezzel az állapottal könnyen megbirkózhat.

A baj az angolok szerint Peking „bizalmi tőkéjével” van, ha úgy tetszik, kormányzati egyensúlyhiányával. Azzal a hosszú időre szóló garanciával, amely — mondjuk a Teng Hsziao-ping által pragmatikus szellemben kitárgyalt megállapodásnak az utódokra nézve kötelező voltát „borítékolná”. Ezt itt Londonban kétségbe vonják.

## A Jardine-epizód

A különlegesen erős és terjeszkedőképes hongkongi tőke bizalma vagy bizalmatlansága az új helyzet iránt kétélű dolog. Mérvadó benne egyrészt — pozitív értelemben — a kínaiság. Ez minőségileg megkülönbözteti attól a viszonytól, amely egy szocialista ország és a tőle nemzeti értelemben idegen külföldi tőke között fennáll. De mérvadó a múlt sok évtizedes tapasztalatán alapuló félelem, amit a „nyitás” néhány éves kínai politikájának valószínűleg nem sikerült megbízhatóan kiegyensúlyoznia.

Az egyensúly ide-oda billeg e két tényező között. Bizonyos jelekből arra lehet következtetni, hogy nincs tendenciaszerű menekülés a gyarmatról, de van olyan

bizalmi válság, amelynek — mintegy kezdetként — európai üzleti érdekeltségek a főszereplői.

A Jardine—Matheson kereskedőház — amelynek a története a szó szoros értelmében is regény — elnöke („taipan”-ja) révén például bejelentette, hogy Bermuda ad otthont majd idővel az egész óriáscégnek, függetlenül attól, hogy ennek központja, irodái, igazgató tanácsa most még Hongkongban marad.

Mint az Economist írta, a Jardine az elnök szerint eddig hongkongi cég volt, amely nemzetközi érdekeltségekkel rendelkezett. Most nemzetközi céggé válik, amelynek hongkongi érdekeltségei „is” lesznek.

Aki ismeri a gyarmat történetét, az az 1842 óta kereskedő Jardine—Matheson távozását jelképesnek érethetetlen tekinteni. A cég Peking szemében a legrosszabb európai gyarmati tradíciókat testesítette meg kezdettől fogva. Üzleti kapcsolata igen kevés van vele. Így Kína egy könnyet sem hullat a cég távozásáért, visszaemlékezvén még az ópiumháborús nyereségekre is, melyeket „elefántemlékezetével” nem felejt.

De azért el kell ismerni, hogy a Londonhoz (gyaníthatóan) nagyon-nagyon közel álló Jardine—Matheson illendően járt el, amikor a bermudai akciót Sir Geoffrey Howe Kínába érkezése előtt három héttel jelentette be. Nem akart olyan látszatot kelteni, mintha — tegyük fel — a külügyminiszteri látogatás eredménytelensége vagy az embrionális állapotban levő megállapodás ki nem elégtő volta ösztönözte volna költözésre. Ennek ugyanis katasztrofális következményei lehettek volna — éppen a fő kérdés, a bizalomépítés szempontjából.

Más szóval, a nem kínai cég példaszerű kínai illemtudással kezdte meg hosszú búcsúját Hongkongtól. Kérdés, hogy példáját a kínai tőke egyáltalán követi-e. Ennek sem

kézzelfogható, sem burkolt jelel nincsenek. Ha van is ebben a viszonylatban bizalmi probléma, nincs kampányszerű menekülés. Ez igen lényeges. Ha a brit kormány által lefektetett elvek közül valamennyit teljesíteni akarják („legyen a megállapodás jó a brit parlamentnek, a kínai kormány-nak és Hongkong népének), akkor ebből a harmadik csak addig érvényes, amíg a hongkongi kínai tőke nem „a lábával szavaz” (azaz: nem „lép meg”).

A „sok munka”, amelyre a brit külügyminiszter Pekingben — majd Hongkongba érkeztek — utalt, a megállapodás jogi és társadalmi (a fennálló helyzetet konzerváló) részeinek kimunkálására vonatkozik.

Sir Geoffrey erről számos előadást hallhatott a kínai fővárosban — elsősorban kollégájától, Vu Hszue-csientől, azután az agg Csi Peng-fej, volt külügyminisztertől, ki a Hongkong és Macao ügyeiben illetékes irodát vezeti. Végül pedig magától Teng Hsziao-pingtól.

A kínaiaknak határozott elképzeléseik vannak a gyarmat jövőjéről. Ellentétben a britekkel, ők szellőztettek is jó néhányat belőlük. Ez az „én nem beszélek, te azonban igen” felállás egy világszerte logikának engedelmességek. Ha az egyik félnek átfogó koncepciója van, a másiknak pedig jobbra arra szorítkozik a véleménye, hogy javítson, helyesbítsen, tompítsa az előzőt — akkor az erősebb formál magának jogot a nyilvános szereplésre. Ezen a ponton jutunk vissza a kirándulásához.

## Az erősebb oldal

A megállapodásnak nyilván reálisak az esélyei. Sőt, realisabbá váltak azzal, hogy Howe és a kínai vezetők világosan rögzíteni tudták: mi az, ahol még lépni kell egymás felé, és mi az, ahol már nem. Ezt takarhatta a Howe-látogatásnak az a hivatalos londoni minősítése, hogy a külügyminiszter „nem megoldást keresett, hanem világossá tarta csak tenni” az elmentémezőket. Ezek most már egészen bizonyosan a részleteket érintik csak. A fontos az, hogy a legégetőbb kérdésben, a Hongkong fölötti felségjogok dolgában nincs vita. Ebben a viszonylatban az ellenőrzés maradvéktaianul a kínaiaké.

Mint jó alkalmakkor lenni szokás, kicsiny virágokat is raktak a felek az előkészületben levő koszorúra. Megállapodás született arról, hogy húszévnnyi megszakítás után ismét brit konzulátus nyílik Sanghajban, és kínai Manchesterben.

ACZÉL ENDRE

## Fontos cím

az anyagbeszerzőknek, anyaggazdálkodóknak:

**Budapest VI.,**

**Rudas László u. 55.**

**Telefon: 320-135**

Itt kaphatnak tájékoztatást arról, hogy mit célszerű tenniük, ha beszerzési gondjaik vannak vagy túlságosan nagyra nőtt a raktárkészletük.

Előljáróban csak annyit:

kitűnő megoldást kínál

a Ferroglobus, a Metalloglobus,

a System, a Vegytek

és a VILLÉRT Vállalat által

alapított



Áruforgalmi irodánk címe:

**Budapest**

**VI., Lehel utca 3/B**

**Telefon: 402-380**

# Háztáji

## A központi akarát

Csaknem két esztendő telt el azóta, hogy az SZKP Központi Bizottsága és a Minisztertanács együttes határozatban fogadta el az élelmiszer-programot, amelynek célja a lakosság megfelelő színvonalú élelmiszerellátásának megoldása — minél rövidebb idő alatt.

### Statisztikák tanúsága

A statisztikák tanúsága szerint a szovjet emberek ugyanannyi kalóriát fogyasztanak, mint az Egyesült Államok lakossága, a táplálkozás szerkezete azonban eltér az amerikaiétól. (A lakosság viszonylag kevés állati fehérjét, zöldséget és gyümölcsöt fogyaszt, ugyanakkor magas az úgynevezett kevéssé értékes kalóriák, a zsíradékok és a gabonaneműek aránya az összfogyasztáson belül.) Az OECD tanulmánya szerint a hatvanas évektől kezdődően ugyan erőteljesen növekedett a Szovjetunióban az állati termékek, a zöldségek és a gyümölcsök fogyasztása, de ez a kedvező folyamat az utóbbi két esztendőben megtorpant.

A szocialista mezőgazdaság alapja: a szovhozok és a kolhozok. Az állami és a szövetkezeti gazdaságokra összpontosul az agrárágazat beruházásainak döntő többsége. (A Szovjetunióban ma már az éves beruházásoknak csaknem 40 százaléka áramlik a mezőgazdasági szektorba.) Ugyanakkor egyre kevésbé elhanyagolható a szerepe a háztájiknak és a kerésszövetkezeteknek. Jelenleg mintegy 32 millió háztáji gazdaságot tartanak nyilván az országban; a kisgazdaságok adják a mezőgazdaság bruttó termelési értékének mintegy 30 százalékát.

Tovább bontva a statisztikákat a burgonyatermelés közel 60, a tojástermelés mintegy 30 százaléka származik a kisgazdaságokból, a teljes hús-, tej- és zöldségtermelésnek pedig egyharmadát a háztáji gazdaságok állítják elő. Ez az eredmény sem mennyiségben, sem pedig értékben nem hanyagolható el, különösen akkor nem, ha figyelembe vesszük, hogy a háztáji gazdaságok termékeinek fő fogyasztója maga a falusi lakosság. Burgonya-fogyasztásuk, zöldségszükségletük több mint 30 százalékát, tojásigényük csaknem teljes egészét innen elérik ki. A magántermelésnek a Szovjetunióban jelenleg viszonylag kis hányada árujellegű — vagyis kerül piacra. (20–25 százalék kerül a kolhozpiacokra, illetve a felvásárló szervekhez.)

A párt és a kormány 1977-ben és 1981-ben hozott határozatot a



KOLHOZPIACON, ÜZBEGISZTÁNBAN

A kisgazdaságok adják a bruttó termelés mintegy 30 százalékát

háztáji és a kisegítő gazdaságok fejlesztéséről. A kétségtelenül látványos eredmények mellett újabban megtorpant a kisgazdaságok dinamikus fejlődése, sőt helyenként csökkent is a termelés. A szovjet lapok az elmúlt hónapokban kemény hangú írásokban bíralták a háztáji gazdaságok sok helyen tapasztalható lebecsülését, tevékenységük akadályozását.

Gorbacsov, a Központi Bizottság mezőgazdasági ügyekben illetékes titkára egyik cikkében így fogalmazott: „Nincs mentség arra, ha a falun élő családok nem tartanak állatot személyes használatra. Az egyes mezőgazdasági körzetektől elvárják, hogy önállóan legyenek élelmiszerekből és állati takarmányokból, és ne kelljen évről évre az állami tartalékokhoz nyúlni.”

### A bírálat éle

A Pravda nemrégiben arra mutatott rá, hogy a központi határozatok a háztáji gazdaságok számára lehetővé teszik az élelmiszertermelés jelentős növelését, a választék bővítését, a minőség javítását. Ugyanakkor számos körzetben továbbra is lebecsültek a kisgazdaságok jelentőségét. Az ország sok részén a helyi tanácsok — bár jelentős megmúveletlen földterülettel rendelkeznek — vonakodnak attól, hogy parcellákhoz juttassák a kertműveléshez kedvet érző gazdákat. „Egyes kolhoz- és szovhozvezetők — írja a Pravda — egyszerűen háttal fordítanak a háztáji gazdaságoknak, az állatnevelő gazdáknak nem jelölnek ki legelőket, kaszálókat, nem bocsátanak rendelkezésükre szállító eszközöket. Gátolja a kisgazdaságok kívánt ütemű fejlődését az is, hogy sok helyen nem látják el a háztájikat növevényekkel, naposcsibékkel és elégtelen a felvásárlóhelyek hálózata.”

A szovjet lapok bíráló cikkei hangsúlyozzák, hogy a kedvezőtlen jelenségek a helyi szervek mulasztásaiból, érdektelenségéből fakadnak. A központi rendelkezések ugyanis egyértelműen és világosan meghatározzák a háztáji gazdasági segítségének módozatait. A már említett két határozat és a végrehajtási utasítások a támogatások széles skáláját biztosítják a kistermelőknek.

Így az állami gazdaságok számára lehetővé teszik, a kolhozoknak pedig ajánlják, hogy szerződéseket kössenek a területükön működő kisgazdaságokkal lábas- és

szárnyasállatok nevelésére és értékesítésére, tejfeleslegeik felvásárlására. Az állami bank köteles hitelt (rövid lejáratra szólót) nyújtani a nagygazdaságoknak a háztájikban szerződéses alapon előállított termékek felvásárlására. Az állami gazdaságoknak és a szövetkezeteknek egyidejűleg lehetőségük van arra is, hogy maguk nyújtsanak hiteleket a háztáji gazdaságoknak szerződéses termelésük fokozására. (A hitel a szerződés értékének legfeljebb 50 százaléka lehet.)

A hatóságok és az illetékes minisztérium feladatuk kapta, hogy dolgozzanak ki intézkedéseket a háztájiban szükséges szerszámok, felszerelések, kisgépek előállításának és kereskedelmének élénkítésére.

Az intézkedések és a támogatások sorát még hosszasan lehetne folytatni. A központi intézkedések azonban még mindig sok esetben a helyi szervek értetlenségébe és ellenállásába ütköznek. Sokan a „spekuláció táptalajának” minősítik a kolhozpiacokat, ahol a termelők szabadon értékesíthetik mezőgazdasági áruikat. A Voproszű Ekonomiki című gazdasági lap arra hívja fel a figyelmet, hogy a kistermelők árutermelési hányada nagyobb lehetne, ha a termékek tulajdonosainak nem lennének nehézségeik az értékesítéssel.

A háztáji termelés felvirágoztatásáért folytatott kampányban a szovjet lapok és folyóiratok kiemelt jelentőséget tulajdonítanak a megfelelő eszközellátásnak. Az utóbbi években számottevően javult a kerti szerszámok ellátása, 1982-ben 17, 1983-ban pedig 11 százalékkal növekedett gyártásuk. Érezhetően bővül az ásók, metszőollók, permetező berendezések, fejőgépek, kiskocsik, műtrágyák, növényvédők szerek gyártása és javul az ellátás. Egyelőre azonban a ház körüli munka nagyobb részét kézzel végzik. A legutóbbi felmérések szerint a háztáji gazdaságokban alkalmazható munkaeszközök 200 fajtájából mintegy 15 áll csak rendelkezésre.

A jelenlegi ötéves tervben határozott intézkedések történtek az eszközellátás bővítésére. Nagy ütemben fejlesztik a kisgépek gyártását, közöttük a kistraktorokét, a baromfiketrecekét, egyéb feltétlenül szükséges eszközöket. A köztársaságok mezőgazdasági gépellátó szervezeteinek rendszerében mezőgazdasági gép- és szerzőkölszónzó „lerakatot” létesítenek.

A Szovjetunióban működő háztáji gazdaságok területe mintegy 8 millió hektár, ebből 6 millió

hektár a szántóföld. A lakosság 23 millió szarvasmarhát, 15 millió sertést, 30 millió juhot és kecskét tart. A kisgazdaságoknak a termelés, az áruellátás bővítése és javítása mellett fontos társadalmi szerepük is van: elősegítik, hogy a falusi családok jövedelme kiegyenlítődjék a városi lakosok jövedelmével. Felmérések szerint a falusi lakosság jövedelmének mintegy 25 százaléka származik napjainkban a háztáji termelés értékesítéséből. Nemcsak termelési, hanem jövedelmi okokból is mindent el kell követni — írják a szovjet lapok —, hogy minden falusi családnak legyen veteményes kertje, hizlaljon sertést, baromfit, nyulat, s minél több családnak legyen tehene.

### Hárommillió távozó

A háztáji termelés növekedésében bekövetkezett lassulás egyik fontos oka a mezőgazdasági népesség számának csökkenése. 1960-ban még 26 millióan dolgoztak az agrárszektorban, számuk két évtizeddel később 23 millióra csökkent. A jelek szerint tovább folytatódik az agrárnépesség számának csökkenése, az ipar és a szolgáltató ágazat mind több munkaterőt szív fel, illetve hódít el a mezőgazdaságból.

Nem kis mértékben a háztáji gazdálkodásnak köszönhető, hogy a kolhozpiacok az ország minden részében az év minden szakában igen színes képet mutatnak. Kétségtelen, hogy a kolhozpiacokon az értékesítési árak általában jócskán meghaladják az „állami” árakat, a kínálat azonban bőséges és változatos.

A szovjet élelmiszerprogram fontos alkotóeleme, hogy a központi szervek nagyobb kezdeményezési lehetőségeket kívánnak adni a kolhozoknak és a szovhozoknak, valamint az ezeket irányító agráripári komplexumoknak. S a lehetőségek növelése egyben „nyitást” is jelent a kisgazdaságok irányába, csak élni kell a sokrétű eszközrendszerrel.

1983-ban jelentősen felemelkedett számos termény és állati termék — többek között a marha- és sertéshús, valamint a tej — felvásárlási árát. Ez az intézkedés is — többek között — a háztáji gazdaságok termelési kedvét volt hivatott fokozni, az árutermelést erősíteni.

A szovjet mezőgazdaság fejlesztési súlypontjai a következő években az élelmiszerellátás mennyiségi és minőségi növelésére irányulnak. Továbbra is elsődleges feladat marad a hústermelés növelése. Ebben a vonatkozásban az 1983-as év kedvezően zárult, az előző évhez képest csaknem egymillió tonnával több húst termeltek. Az elkövetkező években várhatóan fokozatosan átalakul az élelmiszer-fogyasztás szerkezete; növekszik az összefogyasztáson belül a zöldségek, a gyümölcsök, valamint a húsok és a húskészítmények, a tejtermékek aránya.

Az agrártermelés egyidejű minőségi és mennyiségi fejlesztése, bővítése a mezőgazdasági és az ipari termelés minden ágazatában nagy erőfeszítéseket igényel, s a Szovjetunió egyelőre nem mondhat le az agrárimport fenntartásáról sem. A feladatok teljesítésében nem kis munka vár a háztáji és kisegítő gazdaságokra, amelyek az élelmiszerprogram végrehajtása során minden korábbinál „zöldebb” utat kapnak.

GONDA GYÖRGY—  
SZENTGÁLI PÉTER

# A korszerűsítés ideje

## A Politikai Bizottság új tagjai

### A hatékonyság növelése

Gazdasági kérdésekről folyt részletes vita — a szovjet parlament téli ülészakának küszöbén — az SZKP Központi Bizottságának hét eleji plenumán s emellett néhány, igaz, igen jelentős személyi kérdésben is döntött a tanácskozás.

### Andropov állásfoglalása

A jövő évi tervjavaslat és a költségvetés tervezete került a párt vezető testülete elé s az ülésről közzétett anyagok: Jurij Andropov főtitkár írásos állásfoglalása, a plenum ezzel kapcsolatos, illetve beterjesztett javaslatokról hozott határozatait azt mutatják: az SZKP folytatni kívánja egyrészt a XXVI. kongresszuson meghatározott alapvető politikai vonalat, másrészt a kongresszus alapelveit továbbfejlesztő két korábbi fontos párttanácskozás, az 1982 novemberében, illetve az 1983 júniusában megtartott KB-plenum törekvéseit. Ezek lényege: a gazdaság hibáinak kiküszöbölése, a fejlődés korábban lassúbbodó ütemének felgyorsítása, a népgazdaság s ezen belül a gazdaság-irányítás, a tervezés korszerűsítése, a hatékonyság növelése.

Az SZKP KB főtitkára időleges akadályoztatása miatt nem vehetett részt a gyakorlati munkában. Jurij Andropov írásban benyújtott felszólalásában tett említést erről, aláhúzva, hogy az ok, ami távol tartotta az ülésről, időleges. (Ismeretes, hogy valamivel korábban egy moszkvai nemzetközi sajtókonferencián Leonyid Zamjatin, az SZKP KB nemzetközi tájékoztatói osztályának vezetője szöveget a főtitkár egészségi állapotáról, s kijelentette, hogy Andropov — akinek utolsó nyilvános szereplése betegségének kezdete előtt, augusztus második felében volt — állapota javul, teljes mértékben képes ellátni főtitkári munkáját és államfői tisztét, valamint más feladatait is, beleértve a Szovjetunió Állami Honvédelmi Bizottsága elnöki tisztéből származó teendőit is.)

A KB-plenumhoz eljuttatott felszólalásában a főtitkár utalt arra, hogy sokat foglalkozott az ott napirendre kerülő kérdésekkel s a felszólalás tartalmi elemei is azt mutatják, hogy „napra készen” ismeri a problémákat, a teendőket, igen konkrét elképzelései, javaslatjai vannak arra vonatkozóan, hogyan kell tovább fejleszteni a tavaly novemberi plenumon kidolgozott, sok újat hozó koncepciót, amely — éppen a mostani tanácskozás tapasztalatai szerint — máris meghozta első gyümölcseit.

\* J. K. Ligacsov, a Központi Bizottság titkára, M. Sz. Szolomencev és V. I. Vorotnyikov, a Politikai Bizottság tagjai és V. M. Csebrikov, a Politikai Bizottság póttagja.

költe. Vorotnyikov, aki most 57 éves, sokban azonos múltra tekinthet vissza: munkásként kezdte pályáját, műszaki szakember, repülőmérnök, majd pártmunkás, tanácsi vezető lett, ugyancsak egy fontos körzetben, Kujbisevben. Érdekes állomás pályáján, hogy három éven át diplomáciai tisztet is betöltött: a Szovjetunió kubai nagykövete volt, majd ismét pártmunka következett, ezúttal egy iparáról és mezőgazdaságáról egyaránt nevezetes vidéken, a krasznodári határterületen. Innen hívták nyáron az Orosz Föderáció kormányának élére.

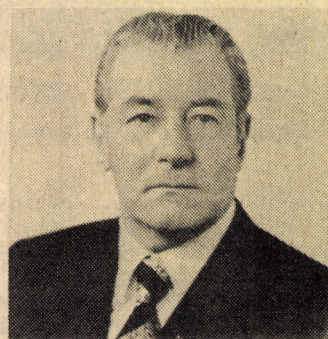
A két új tag megválasztásával

lajdonképpen feladatát figyelembe véve, hiszen az ott elhangzottak szinte az eddigienél is jobban a párt- és állami munka előterébe állították a gazdasági munkát.

A főtitkár a terv teljesítését jelölte meg a jövő év legfontosabb feladatának, sőt felhívott annak túlteljesítésére is. Ezt azonban csak úgy tartja megvalósíthatónak, ha az ország lakossága tudatában van feladatának és tudatosan részt is vesz nemcsak a végrehajtásban, hanem már a kidolgozásban is, ha módot kap kezdeményezőképesége bizonyítására — s egyúttal saját tapasztalatai alapján bizonyosodik meg



LIGACSOV



SZOLOMENCEV



VOROTNYIKOV



CSEBRIKOV\*

Nyilvánvalóan időben meglesznek a tapasztalatok az átfogó korszerűsítés végrehajtásához

Nyilvánvalóan az elfogadott programok teljesítését segítik elő azok a személyi döntések is, amelyeket a Központi Bizottság hozott: két új taggal bővítette a Politikai Bizottságot (annak póttagjai közül), s helyükbe egy új póttagot választott. Egyidejűleg új titkárral egészítették ki a KB titkárságát is.

### Vezetők új tisztségben

A Politikai Bizottság két új tagja ismert párt- és állami vezető. PB-tag lett most Mihail Szolomencev, aki már 1971 óta volt póttag, s a múlt évben — az elhunyt Arvid Pelse helyébe — megválasztották a KB pártellenőrző bizottsága elnökévé. A most hetvenéves, orosz nemzetiségű Szolomencev olyan párt- és állami vezető, aki életét munkásként kezdte, műszaki képzettséget szerzett, nagy tapasztalatokat gyűjtött a gazdasági munkában — a többi között főmérnökként és üzemigazgatóként a fontos szovjet ipari központban, Cseljabinszkban —, amíg pártmunkás nem lett, s akkor is mindig olyan helyen, amelynek fontos gazdasági jelentősége volt. Cseljabinszki területi első titkár, a karagandai terület — a Szovjetunió egyik legfontosabb szénbányászati központja — területi pártbizottságának titkára, a szűzföldek meghódítása időszakában a Kazahsztáni Kommunista Párt titkára volt. Gazdasági és politikai tapasztalatait egyaránt hasznosíthatta később a legnagyobb — s egyben gazdaságilag is legjelentősebb — szovjet köztársaság, az Orosz Föderáció kormányának élén, ahol 12 éven át dolgozott, mielőtt jelenlegi párttitkárságába került. (A pártellenőrző bizottság elnöke korábban is a PB teljes jogú tagja volt.)

Míg Szolomencev viszonylag régóta tagja a legmagasabb szintű vezető testületnek, a PB másik új tagja, Vitalij Vorotnyikov csupán 1983-ban, a júniusi plenumon került be a póttagok sorába, az OSZSZSZK minisztertanácsának elnökeként — ezt a megbízást éppen Szolomencevtől örö-

gyébként a Politikai Bizottság létszáma 13 fő lett — a korábbi 11 helyett. (A XXVI. kongresszus 14 tagú Politikai Bizottságot választott.)

Újonnan került a párt magas vezetőinek sorába Viktor Csebrikov, a PB új póttagja, de állami tisztsége eddig is magas volt: hadserégtábornoki rendfokozatban ő a Szovjetunió Állambiztonsági Bizottságának elnöke. Elődje e tisztségben, mint ismeretes, pártmegbízatként egy ideig Jurij Andropov volt és Viktor Csebrikov korábban az ő helyetteseként dolgozott. A most hatvanéves Viktor Csebrikov is pártmunkásként, pártfeladatot ellátva került a bizottság vezetői közé. Eredeti szakmája kohómérnök, egyetemi tanulmányait a Nagy Honvédő Háborúban teljesített katonai szolgálata után fejezte be. 1951-ben lett pártmunkás és 1967-ben küldték munkára az állambiztonsági apparátusba, a következő évben lett a bizottság elnökhelyettese, azt követően pedig, hogy Andropov ismét a KB titkára lett, ő került a bizottság élére is.

Szakképzettségét tekintve mérnök a Központi Bizottság új titkára, Jegor Ligacsov is. A most 63 éves pártvezető azonban csak rövid ideig dolgozott szűkebb szakmájában, már a háború éveiben pártmunkás lett, mégpedig ugyancsak egy fontos ipari körzetben, Novoszibirszkben. Ő is dolgozott tanácsi területen, volt a Központi Bizottság apparátusának felelős tisztet betöltő munkatársa, majd egy viharos gyorsasággal fejlődő ipari körzetben, a tomszki területen volt a pártbizottság első titkára. Egy időben az Állami Tudományos és Műszaki Bizottság elnökhelyetteseként is dolgozott.

Így az SZKP legmagasabb vezetésének új tagjai mind olyan pártmunkások, akik bőséges tapasztalatokat szereztek a közvetlen termelő munkában, a párt különböző szintű vezető megbízatásaiban, a tanácsi munkában és az állami apparátusban egyaránt, munkájuk szorosan összefüggött a népgazdasággal, mégpedig irányító posztokon. Ez a választás természetesen látszik a plenum tu-

arról, hogy a terv legfőbb célja: a nép jólétének emelése. Andropov hozzászólása például igen nagy nyomatékkal szólt arról, hogy az eddiginél gyorsabban fejlesszék a közszükségleti és kultúrcikkek termelését, javítsák minőségüket, fejlesszék a szolgáltatásokat.

### Az irányítási rendszer

Az SZKP főtitkárának beszédében igen figyelemreméltó helyet kapott a gazdaságirányítás és a tervezés korszerűsítésének programja, sőt Andropov kifejtette azt is, hogy az irányítási rendszer reformjának bele kell kerülnie az SZKP — új szerkesztésben a legközelebbi kongresszuson elfogadásra kerülő — programjába is.

A hozzászólás három fő területet jelölt meg e téren: a gazdaságirányítás szerkezeti korszerűsítését, vagyis a jogok és a felelőségek pontos meghatározását minden szinten; a tervezés rendszerének korszerűsítését a hatékonyság növelése érdekében s az ösztönzőrendszer korszerűsítését. Ez utóbbi az árképzést, a hitelpolitikát, a pénzügyi politikát is magába kell foglalja. Andropov külön is aláhúzta, hogy ezeket a kérdéseket komplex módon kell megoldani. S mivel a szovjet gazdaságban éppen az év elején indul meg az a gazdasági kísérlet, amely bizonyos területeken, a népgazdaság egyes ágazataiban országos, illetve köztársasági szinten az ilyen elvekből kiindulva próbálja ki az irányítás korszerűsítését, a vállalati jogok bővítését, nyilvánvalóan időben meglesznek a tapasztalatok az átfogó korszerűsítés végrehajtásához.

A munka — s erről jogos örömmel szólt a főtitkár —, már meghozta az első eredményeket. Az új esztendőben ezeket kell megszaporítani.

KIS CSABA

# Detroit

## Kegye tlen fogylkúra



SZÁMÍTÓGÉPES FORMATERVEZÉS

Képtelenek voltak versenyezni a japán versenytársakkal

Az évtized fordulóján még a hajszálon múltott, hogy a csőd szélén álló amerikai Chrysler autógyárat felvásárolja a Volkswagen. Az ügylet végül is nem jött létre, a Carter-kormányzat az utolsó pillanatban mentőövet dobott a harmadik legnagyobb amerikai autógyárnak. Napjainkban viszont a két cég között előrehaladott tárgyalások folynak arról, hogy a Chrysler megvásárolja — közel 200 millió dollárért — a VW egyik amerikai összeszerelő üzemét.

A két esemény között négy esztendő telt el, s ez az idő elegendőnek bizonyult, hogy a már „kiütött” amerikai autóipar ismét ringbe szálljon, mégpedig kedvező esélyekkel és eredményekkel. A detroiti hármak — General Motors, Ford és Chrysler — 1983-ban pénzügyileg fényes évet zártak, napjaink amerikai gépkocsigyártó ipara azonban már nem azonos a válság előtti önmagával.

1978-ban még az USA történelmének legnagyobb termeléséről adhatott számot az autóipar; összességében 9,1 millió gépkocsi gördült le a gyárak szerelősálgajra. A három óriásvállalat ekkor még összesen 5,1 milliárd dolláros rekordprofitot ért el. Mindössze két évre volt csak szükség ahhoz, hogy az amerikai autóipar — hasonlóan a nyugat-európaihoz — igen komoly nehézségekkel kényserüljön szembenézni.

Az általános válság hatására ugrásszerűen visszaesett a személyautók kereslete, ráadásul a takarékoskodásra kényszerülő amerikai vásárlók továbbra is az olcsóbb japán kiskocsik iránt érdeklődtek. A hazai autógyárak hiába álltak át — jókora kéréssel — a kisebb méretű és fogyasztású autók gyártására, képtelenek voltak versenyezni a mintegy 2000 dollárral olcsóbb japán versenytársakkal.

Az eladások zuhanása nehéz helyzetbe hozta az iparágat, valamint a több tízezer kisebb-nagyobb beszállítót. A három detroiti gyár rövid idő alatt csaknem negyedmillió munkását bocsátotta el (az összlétszám egy-egyedét), s több tucat gyárat is bezártak, illetve leszereltek. (Ebben az időben vállalta a japán autóipar „önként”, hogy évente nem szállít 1,68 millió darab kocsinál többet az USA-ba. Az exportkorlátozási megállapodást azóta is évente meghosszabbítják, s a szigetország gyakorlatilag 1,7 millió darab körül fagyasztotta be az USA-ba irányuló kivitelét. Más kérdés, hogy ma már a japán gépkocsipar új stratégiája a külföldi gyáralapítás a közvetlen export helyett.)

Egyértelművé vált, hogy a túlélés és az esetleges talpraállítás csak az iparág gyökeres átszervezésével, „áramvonalításával” képzelhető el. Megkezdődött tehát 1981-ben az amerikai autóipar nagy kísérlete, amely első gyümölcsét tavaly hozta meg. A világ ma már csak második legjelentősebb autóipara (a termelés nagyságrendjét tekintve Japán vette át a vezető helyet) átszervezésének súlyos műtete még ma sem fejeződött be, de az iparág már kievickélt történelmének legsúlyosabb és legtöbb kárt okozó válságából.

Kíméletlen elbocsátások, a kutatásra és fejlesztésre költött hatalmas összegek eredményeként látványosan javul a három nagy cégnél a termelékenység. A Ford dolgozóinak létszámát 29, a General Motors pedig 14 százalékkal csökkentette, s csak ez az „akció” önmaga 2,5 milliárd dol-

láros költségsökkenéssel járt. A „megroggyant” pénzügyi helyzetben levő autóipari óriásoknak volt erejük arra, hogy a jövő érdekében megsokszorozzák a fejlesztési kiadásokat. Csak 1982-ben több mint 4 milliárd dollárt költöttek kutatásra és fejlesztésre, amely hatalmas összeg az űrhajózási ipar 2,5, az elektronikai ágazat 1,4 milliárd dolláros tavalyelőtti fejlesztési programjához képest is. Fontos tényezője a talpraállásnak, hogy nagy eszközbéruházások révén az üzemek gépei, berendezései többségében kicserélődnek, s ezzel tovább nőhet a termelékenység.

A GM elnöke szerint az önvizsgálat éveiben az autóipart ízekre szedték szét, majd ismét összerakták. Ebből olyan szervezet alakult ki, amely a réginél egyharmaddal kisebb forgalom esetén sem ráfizetéses. (A GM egyébként tavaly ünnepelte fennállásának 75. évfordulóját, s ez idő alatt a cég 235 millió járművet állított elő.)

Ugyancsak időben „kapcsolt” az amerikai autóipar a dízelmotorok esetében. Idejében észrevették, hogy csökken az ilyen motorral ellátott járművek iránt a fogyasztók érdeklődése, tehát vissza kellett fogni a termelést. Nem így a „bárkák és cirkálók” esetében, hiszen a nagy méretű („igazi” amerikai) autók iránt az olaj- és a benzinár csökkenése következtében ugrásszerűen megnőtt az érdeklődés. Jól jellemzi a nagy kocsik reneszánszát, hogy egy esztendő alatt részarányuk a teljes értékesítésben 19-ről 27 százalé-

ra ugrott, ugyanakkor a kiskocsiké 53-ról 38 százalékra esett vissza. (Szakértők véleménye szerint a nagy személyautókon a gyáraknak darabonként 6 ezer dollár a hasznuk, tehát szívesebben is „tolják el” a keresletet ebbe az irányba.)

Az ésszerűsítő, a megváltozott piaci helyzethez jobb alkalmazkodást biztosító szervezeti, szervezési, termelési, költségsökkenítő intézkedések mellett az amerikai autóipar pénzügyi helyzetének gyors változásában az is közrejátszott, hogy a költségek csökkenését nem érvényesítették az árban, sőt a régebbi típusok árát is sikerült emelni, illetve az áremelést elfogadtatni a vásárlókkal.

A talpraállítás érdekében az egész amerikai autóipar kényszerű fogylkúrát hajtott végre. A végleges elbocsátások és gyárbezárások, valamint az átszervezések következtében az iparág kapacitása kétféleképpen csökkent. Ezzel párhuzamosan munka nélkül maradtak a kisebb beszállítók száza. Kétségtelen, hogy az amerikai autóipar ismét egészségesnek tűnik, de ennek ára (dollárban is és presztízvesztésben is) meglehetősen magas. A megnyirbált és „áramvonalasított” autóipar tavalyi eredményei alátámasztják Detroit optimizmusát. 1982-ben még csak 5,1 millió autót gyártottak, tavaly viszont a kibocsátások száma elérte a 6,5 milliót. Ez utóbbi termelési mennyiség mindössze 8 százalékkal haladja meg az 1980. évi telje-

sítményt, de az összesített nyereség értéke tavaly rekordot döntött, elérte a 6,3 milliárd dollárt. Azért is figyelmemre méltó ez az eredmény, mert 1980-ban — 8 százalékkal alacsonyabb termelés mellett az iparág összesített veszteségei meghaladták a 4 milliárd dollárt. (1982-höz képest tavaly az amerikai autógyárak profitja 14-szeresére növekedett!)

A gazdasági növekedés az USA-ban az előrejelzések szerint idén meghaladja majd a 4,5 százalékot. A várakozások szerint tovább növekszik 1984-ben az eladott autók száma, mindenekelőtt a nagy személyautók számíthatnak élénkítő keresletre. A detroiti központú cégek arra nem számítanak, hogy eladásaik megközelítik ismét a bővös 9 millió darabot, de arra igen, hogy nyereségük idén újabb rekordot dönt, s a profit meghaladja a 9 milliárd dollárt. (Az átszervezések következtében egyébként nem is lenne jelenleg lehetősége a három nagyknak 9 milliós termelést elérni, hiszen a kapacitásokat jócskán lecsökkentették.)

A tavalyi kedvező eredmények közlésével egy időben egy amerikai pia kutató intézet érdekes jelentést tett közzé. Megalapozott véleménye szerint az évtized végén az USA-ban eladott minden második gépkocsi külföldi lesz. Az 50 százalékos külföldi piaci részesedésbe beleértendők azok a kocsik is, amelyeket az amerikai földön működő vegyes vállalatok állítanak majd elő. (Jelenleg a külföldi kocsik piaci részesedése valamelyest meghaladja a 30 százalékot.)

GONDA GYÖRGY—  
SZENTGÁLI PÉTER

## EMLÉKEZTETŐ

Ötven éve, 1934. február 12-én kezdődött az osztrák munkások fegyveres önvédelmi harca Dollfuss kancellár (az apró termetű férfiút még politikai barátai is Millimeternichnek nevezték) és a nációkkal is versenyzőn álló osztrák Heimwehr-fasiszták ellen. Fey alkanellár február 11-én a Heimwehr alsó-ausztriai hadgyakorlatán közölte: „holnap munkába állunk”. Dollfuss és kormánya a már betiltott kommunista párt után le akart számolni a szociáldemokratákkal, sőt a szakszervezetekkel is. A szociáldemokratáknak volt egy fegyveres szervezete is, a Schutzbund. A Schutzbund linzi központja elleni támadással kezdődött az egyenlőtlenség között vívott csata. Amikor Bécsben elterjedt a híre a linzi eseményeknek, részleges sztrájk kezdődött. Egyes szociáldemokrata vezetők a kormánnyal meg akarták tárgyalni az általuk csak a Heimwehr „magánakciójának” képzelt támadást — a kormány a tárgyalófeleket egyszerűen őrizetbe vette. Így csak a Schutzbund egy része tudott fegyvert fogni. A harcban a munkások kézfegyverei és bátorsága ellen a túlerőben levő kormányerők gépfegyvereket, majd tüzérseget vetettek be; a szociáldemokraták által épített munkásházakat, például a híres Karl Marx Hofot, mint „betonerődöt” támadták.

A harc két-három napon át tartott, bár Dollfuss már 12-én este közölte, hogy „a kormány helyreállította a rendet”. Február 15-én feloszlatták a szociáldemokrata pártot, a szakszervezeteket, s a harc munkáshalottai után új mártírok sorának rievét ismerték meg az emberek: Dollfuss rögtönítélő bíróságai kilenc Schutzbund-tagot halálra ítélték. (Közöttük volt Wallisch Kálmán, a magyarországi sváb kőműves, a Magyar Tanácsköztársaság napjaiban a szegedi direktórium tagja, Karl Münchenreiter, akit hordágyon vittek előbb a bírák elé, majd az akasztófaához súlyosan sebesült volt.)

Az osztrák nációkat, akik február előtt aktív harcot vívtak Dollfuss ellen (a kis kancellár Mussolini híve és barátja volt, s akkor még konkurrensként állt szemben Hitler és az olasz fasisztavezér), vezetőjük, Theo Habicht utasította: a harcok alatt fel kell függeszteni minden kormányellenes tevékenységet... A munkások ellen hadjáratot hirdető Dollfussot néhány hónappal később — 1934 júliusában — egy puccskísélet során osztrák nációk gyilkolták meg. A Heimwehr-vezér, Fey, 1938. március 12-én, amikor a náci csapatok megszállták Ausztriát (ez volt az „Anschluss”) családja tagjaival együtt öngyilkos lett.

# Eldugult szelepek

## Robbanássorozat Marokkóban

### Kusza külpolitikai manőverek

A sors különös fiútorra volt, hogy az az esemény, amelyet II. Hasszán marokkói király külpolitikai sikereként akart ünnepelni, éppen az egyik legsúlyosabb belpolitikai válságába torkolt. Már gyülekeztek az állam- és kormányfők Casablancába, az Iszlám Konferencia csúcstervezletére, amidőn onnan délre, Marrakechben tömegtüntetés robbant ki. A két fejlemény között szoros összefüggés. A televízió nagy presztézséggel közvetítette a ceremóniákat, a vendégek pompázatos fogadtatását, a luxust, amely az érkezőket várta. Bemutatták a Hotel Casablancát, az értekezlet színhelyét, amely eredetileg is a legmagasabb igények kielégítésére épült. De átalakították az Ezeregyéjszaka palotájává, hogy a fény még nagyobb legyen, rafinált kényelemmel látták el, berendezték minden földi jóval.

### A láz terjedése

Az egyszerű nép azonban nem tudta, hogy minden költséget Saúd-Arábia viselt; Marokkónak az ügy nem került egyetlen dirhamjába sem. Azt ellenben tapasztalta, hogy fölmérhetetlen szakadék tárog a kékedő pompa, és a maga hétköznapi életszínvonalára között. A marrakesi medinában, a nyomornegyedben éppen rémhír terjedt el. Az járt szájra, hogy a gimnáziumi érettségért, amelynek a díja addig 1,50 dirham volt, ezentúl 50 dirhamot kell majd fizetni. És százat az egyetemi főlvételért. A találgatásból egyetlen szó sem volt igaz, de mire ez kiderült, már késő volt. Eppen nem a gimnazisták, hanem a nyolc- és tízéves gyerekek lepték el az utcákat, hajigálták köveket a magángépkocsikra, a taxikra és az autóbuszokra. Hamarosan csatlakoztak hozzájuk a felnőttek is.

A láz fölfelé, északra terjedt. Az elégedetlenség itt már új értelmet kapott. A Rif-hegység lakossága javarészt csempészetből él. Minden nap szinte átjár Ceutába és Melillába, ebbe a két, még a gyarmati korszakból fennmaradt spanyol enklávéba, és viszi-hozza a kábítószert, a textilárut és a képmagnókat. Az illegális kereskedelem letörésére a kormány szigorú rendelkezést hozott. Minden határátlépésnél 500 dirhamos illetékbélyeget kell beragasztani az útlevelebe, ami tönkreteszi az üzletet, valóságos katasztrófa a helyieknek. A fölháborodás a sokszorosra volt a marrakesinek, innen megállíthatatlanul terjedt tovább a futótűz Casablancába és Rabatba, a fővárosba is. A rendfenntartó alakulatok gyöngéknék bizonyul-

alapítani monarchiájának a föllendülését, ezért csak egy módot ismer: fegyveresen bekebelezni a Nyugat-Szaharát, a Polisariót megsemmisíteni. (Nem mellékes gazdasági tényező, hogy a számítás hibás volt, a foszfát ára 1977 óta zuhan a világpiacra, a mesés bevétel, amelyet fetiszizálva szinte az olajéval azonosítottak, elmaradt.)

A háború viszont a nemzet katasztrófája lett. A Polisario gerillataktikájának nincs ellenszere, a hadikiadásokat feneketlen hordó nyeli el. Naponként több mint egymillió dollárba kerül a készlet, az évi kiadás a teljes költség-

től, akik szembefordultak vele: Ufki ezredestől, a biztonsági erők parancsnokától, és utódától, Ahmed Dlimitől. (Mindketten beleveredtek az 1965-ös Ben Barka-gyilkosságba.) A saharai háború kezdetén II. Hasszán nemzeti egységet állított maga mögé, leszerelte még Ben Barka pártját is, a Népi Erők Szocialista Szövetségét, és a Polisario-ellenes akciók mellé állította a Marokkói Kommunista Pártot. A jelek szerint ez a taktika most az ellenkezőjére fordult. Államminisztereket csinált az ellenzéki vezetők-ből, köztük Abderahim Buabdól, a Népi Erők Szocialista Szövetségének első emberéből, ami elvette a mozgalom hitelét. A belpolitikai biztonsági szelep eldugult; az elégedetlenség más úton keres utat magának, mint a véres tüntetések bizonyították.

Maradt kiútnak a nemzetközi manőverezés, de ez is bizonytalan és ellenmondó. Az iszlám csúcskonferencián II. Hasszán az egyik előkészítője volt annak, hogy Egyiptomot visszafogadják. Az egyiptomi elnök, Mubarak rövidesen Rabatba érkezett. De a döntés miatt kivonult Líbia és Szíria. Az egyik nap Kadhafit azzal vádolják, hogy Líbiából ő szítja a belső elégedetlenséget, szervezi a „szabad tisztek mozgalomát”, a monarchia helyén a „századosok uralmát” szeretné látni. A tüntetések másnapján viszont Rabatban már ülést tartott a marokkói-líbiai vegyesbizottság, amelyen megállapodtak, hogy a két ország megerősíti együttműködését különösen a mezőgazdaságban, a jogszolgáltatásban, az iparban és a sportban, az olaj- és a gázértékesítésben, és közös bankot alakít az idegenforgalom föllendítésére.

Amennyire a belpolitikai taktikázgatás szákutcába torkolt, ugyanúgy nem sok kiútra ad alkalmat a rabati külpolitika sem. Az uralkodó népszerűsége eddig vitán fölül állt az országban. Valóságos szentségtörésnek számít, hogy Marrakechben, a tüntetések idején szamarat engedtek szabadon, és az állat fejére a királyi maszkját húzták. A legkorlátozottabb lehetőséget azonban a gazdasági talpraállítás kínálja. A Nemzetközi Valuta Alap ugyan följárlott 315 millió dolláros kölcsönt, de ezt csak adagolva folyósítja, annak a mértékében, ahogyan az általa megkívánt szigorúsági intézkedéseket bevezetik.

### Az utolsó alkalom?

Az újabb válság pedig az ajtón kopogtat. Az előzetes becslések szerint Marokkónak 2000-ben 36 millió lakosa lesz, tizenegy millióval több mint ma. A népszaporulat évenként 3 százalékos, a legnagyobb a világon. Ma is már az a helyzet, hogy a fiatalok egyharmada munkanélküli, és minden esztendőben 200 000 húsz év körüli ifjú jelentkezik hiába a munkapiacra.

Hasszának — a megfigyelők szerint — tartalékban van még egy aduja. Miután a saharai háború népi egységet teremtő varázsa szertefoszlott, napirendre tűzheti a két megmaradt spanyol enklávénak, a szabad kikötőként használt Ceutának és Melillának a hovatartozását, mint a gyarmati múlt maradványainak a fölszámolását. Ez talán megint újabb olyan államközi viszálkodást indíthat el, amely egy időre levezetheti a belső feszültségeket. De az utolsó alkalom is lehet, hacsak egyéb esemény nem szól közbe.

VÁRKONYI TIBOR



FRANCIA LAP TÉRKÉPE: A ZAVARGÁSOK ZÓNÁJA

Tartalékban van még egy adu

tak a zendülés visszaszorítására, a haditengerészetet, a hadsereget kellett bevetni. A hivatalos marokkói adatok 29 halottról és 114 sebesültről számoltak be, de spanyol újságírók legalább 200 halalos áldozatról és több száz sebesültről tudnak.

Amíg csak a Rif-hegység volt a színhely, történelmi ellentétekre hivatkoztak. Marokkó függetlenségének a kikiáltásakor a rifek nem voltak hajlandók elismerni az új központi hatalmat, szembeszálltak vele. Ez volt az a vidék, ahonnan Abd el-Krim harcra szállt annak idején a francia és spanyol kolonialistákkal. A modern államteremtő, V. Mohamed király az akkori trónörökös, a mai II. Hasszánt küldte a rifek megzabolására. Az uralkodó a válságot lecsillapítani törekvő tévé-beszédében fenyegetően utalt is erre a múltra.

### Királyi taktika

Ezen kívül három tényezőnek tulajdonította a jelenlegi tragédiát. A „marxistáknak” mondott belső erőknak, az iszlám fundamentalistáknak, vagyis Khomeini követőinek, és a „nemzetközi cionizmus aknamunkájának”. A külföldi hírmagyarázatok más eredőt neveznek meg. Idézik az amerikai BERI-nek (Business Environment Risks Information) egészen friss tanulmányát, amely a kereskedelmi köröket arra figyelmeztette: „semmi üzlet, magas kockázat”, mert a marokkói állapotok robbanékonyak.

Három, szorosan összefonódó ok: adott alkalmat erre az értékelésre. Az első a saharai háború. A homoksvatag, amelyben az önálló államalapítás jogáért a Polisario küzd, roppant foszfátkinccset rejt, az egyik legnagyobbat a világon. II. Hasszán erre alkarta

vetés negyven százaléka. Ez az erőn fölüli költsékezés kemény megszorításokra vezette a királyi kormányt. Kezdték lefaragni a népelelmezési cikkek szubvencióját, tavaly nyár óta 77 százalékkal emelték a tea árát, a felével a vajét (később újabb 50 százalékkal), 18 százalékkal a cukorét és az olajét, megrágították a szappant és a gyertyát is. Ami végül a haragot, „az üres hasak lázadását” kirobantotta, az a butángáz palackjának az 5 dirhamos emelése volt.

A lappangó elégedetlenség híre följutott a rabati portáig. A király a nincstelenség mentesítésére vagy fölmérést rendelt el, de ezzel olajat öntött a tűzre. A jómódú polgárság szalonjait árasztotta el a „szavak zendülése”, féltek a jövedelmek kimutatásától. Amire minden tisztázódott (hogy ugyanis csak a nélkülözők anyagi helyzetére kíváncsiak), újabb feszültség alakult ki. Tízezer számláló biztost neveztek ki; nagyon keveset a tízmillió nyomorgóhoz képest, az úrlapjuk is kevés volt. Az így is kiderült, hogy Marokkó 25 millióra becsült lakosából csaknem a fele a városokban havi 900 dirhamból él, a sivatagokban 550 dirhamból, és ebből átlagban 7–8 gyereket tart el. A Világbank adatai szerint ez mélyen a létminimum alatt van. A négy legfejlettebb Maghreb állam közül messze itt a legalacsonyabb az egy főre jutó évi jövedelem: Líbiában még a csökkenő olajkonjunktúra idején is 8000 dollár, Algériában 2140 dollár, Tunéziában, az év eleji kenyértüntetések országában 1420 dollár — Marokkóban viszont 860 dollár.

A királyt eddig ragyogó belpolitikai taktikusnak ítélték, aki a legkényesebb pillanatokban is meg tudta fordítani az események irányát. Három hadseregrendülést fojtott el: 1971-ben, 1972-ben és 1983 elején. Csöndesen megszüntetett két korábbi hűségese tisztjé-

Miután a fejlett tőkés államok többsége az elmúlt két esztendő során sikeresen csökkentette az inflációt, ismét a munkanélküliség lépett elő első számú „közellenségé”. A 24 legfejlettebb tőkés országot tömörítő OECD előrejelzése szerint a munkanélküliség — az Egyesült Államok kivételével — idén is tovább növekszik. 1985 közepén már 33 milliónyian lesznek kénytelenek munkanélküli-segélyért folyamodni. Ez a borús jóslat nyomta rá a bélyegét arra a tanácskozársra, amelyet a közelmúltban tartott az OECD napjaink munkanélküliségéről, illetve annak társadalmi kihatásairól.

A párizsi eszmecsere nem a munkanélküliség elleni általános stratégia kidolgozása volt a cél, hanem az összefüggések feltárása, és a kiút keresése. Szóba került az új technológiák hatása a munkaerőpiacra; a világkereskedelem és a foglalkoztatottság összefüggése; a munkaidő-csökkentés és a munkanélküliség méréséklésének kapcsolata, valamint a kisvállalatok és a közmunkák szerepe a munkahelyteremtésben.

A miniszterek, szakszervezeti vezetők, valamint az üzleti világ jeles képviselői olyan időben tartották tanácskozásukat, amikor már ismertek voltak a tavalyi esztendő munkanélküliségi adatai. 1983 végén a Közös Piac tíz tagállamában összesen 12,5 millióan voltak állás nélkül, 6,5 százalékkal többen, mint egy évvel korábban. Az aktív lakosságnak ez 10,8 százaléka. (Jóval az átlagot meghaladó mértékben növekedett a munkanélküliség Írországban, Hollandiában, Luxemburgban és Olaszországban.) Súlyosbíttja a képet, hogy a munkanélküliek mintegy 40 százaléka a 25 éven aluliakból kerül ki.

A Nyugat-Európán végigsöprő tavalyi újabb munkanélküliségi hullámnak nyoma sem volt az Egyesült Államokban. Az óceán túlsó partján idén januárban az aktív lakosságnak 8 százaléka keresett hiába munkát, vagyis 9 millióan. Mindez igen nagy javulást jelent az egy évvel korábbi helyzethez képest, amikor a munkanélküliség 10,4 százalékos volt és 11,5 millióan voltak állás nélkül.

A párizsi konferencián érthető módon gyakran került szóba az Egyesült Államok munkanélküliség-elleni intézkedéssorozata. Nem kétséges, hogy a látványos javulásban nagy szerepet játszott a tavaly megindult fellendülés, amely önmagában is munkahelyteremtő. Ugyanakkor a washingtoni kormányzat a költségvetésből sok új munkaalkalmat biztosító közmunkaprogramot finanszíroz, s jelentős kedvezményekben részesíti azokat a vállalatokat, amelyek tömegesen teremtenek munkahelyeket. A központi beavatkozás ellenére azonban a munkanélküliség visszaszorítása az USA-ban elsősorban mégis a piaci hatásoknak köszönhető. (Ez egyébként megfelel a reagani gazdaságfilozófiának, amelynek alapelve a minél kisebb állami beavatkozás a piaci folyamatokba.)

A Közös Piac a konferencia tanúsága szerint nem ért egyet a munkanélküliség felszámolásának amerikai módszereivel; a Tízek központilag irányított stratégiát látnak célravezetőnek. A gazdaságkutató intézetek előrejelzése szerint a nyugat-európai konjunktúra több éven át még túlságosan gyenge lesz ahhoz, hogy látványos eredmények szülessenek a munkanélküliség visszaszorításában. Marad tehát a „kis lépések politikája”. Látnivaló, hogy a tő-



NYUGAT-BERLIN: SOROK A MUNKAÜGYI HIVATAL ELŐTT

A Közös Piac államaiban 12 millió munkanélküli

kés világon — és konkrétan Nyugat-Európában — eluralkodott munkanélküliség elsősorban strukturális eredetű. A recesszió felszínre hozta a válságiparágakat, ahonnan tíz- és százszázalékos csúszást hoztak a dolgozókat. Ezek az iparágak — hajógyártás, textilipar, acéliparok stb. — csak akkor képesek talpon maradni, ha „áramvonalasítják” őket; tehát mind a termelőkapacitást, mind pedig a dolgozók számát számottevően megnyírják. Az ipari és a termelési szerkezet átalakításával milliók kerültek az utcára, olyanok, akiknek újból munkába állásához 1–2 éves átképzésre van szükség.

A munkanélküliséggel küszködő országok között teljes az egyetértés abban, hogy az állástalanság leküzdésére hozott intézkedések nem szabad gátolniuk a strukturális változásokat. (Igaz, hogy rövidebb távon így égetőbb gond marad a munkanélküliség, de a termelési szerkezet átalakításának elodázása csak tovább növelné a munkanélküliek számát.) Az ütemesen emelkedő munkanélküliségi ráta ellenére — hangoztatták Párizsban — tovább kell vinni a mikroelektronikai forradalmat. A robotok, a chipek és a számítógépek tömeges gyártása és munkába állítása kétségtelenül növeli az állástalanság tá-

borát, de egy esetleges megtorpanás — akárcsak a munkanélküliség elleni harc jegyében is — beláthatatlan következményekkel járna. Ezért a technikai haladást nem szabad meggátolni, hanem az állásukat elvesztettek egy jelentős részét éppen az átképzések révén a mikroelektronikai forradalom szolgálatába kell állítani. (Az elkövetkező 10 évben az informatikai ipar a Közös Piac tag-országaiban a számítások szerint 4 millió új munkahelyet teremt, viszont ennél többet szüntet meg.)

A párizsi eszmecsere során vita folyt a munkaidőcsökkentés lehetőségeiről és hatásáról a munkanélküliségre. Sokan úgy vélik, hogy a munkaidő mérséklése változatlan bérek mellett az infláció felélénkítéséhez vezethet. Mások ezt a nézetet tagadják. Véleményük szerint a munkaidő lefaragásának együtt kell járnia a termelékenység növekedésével. Amennyiben viszont növekszik a termelékenység, a költségek is emelkednek. Hiszen új, hatékonyabb gépek és berendezések beállítása válik szükségessé.

A viták során szóba került a munkahelymegosztás lehetősége is. Ennek a gyógy módnak számos híve van, mert véleményük szerint a nyolcórás munkahelyek kettéosztása érezhetően javítaná a helyzetet. Kérdés azonban, hogy

# Gyógy mód

## Nyugat-európai munkanélküliek

a ma teljes munkaidőben foglalkoztatott munkás hajlandó-e négy órát dolgozni — fele bérért. Mind a munkaidőcsökkentés, mind pedig a munkahely megosztása gazdasági és társadalmi feszültségeket eredményezhet. Így tömeges méretekben nem valószínű a bevezetésük.

Az első számú közellenség elleni küzdelem Nyugat-Európában nem kilátástalan, de igen lassúnak ígérkezik. Az átképzésekhez, az oktatás színvonalának emeléséhez, az új munkahelyek teremtéséhez igen sok pénzre van szükség. Sem a költségvetések, sem a magánszektor jelenleg nem bővelkedik tőkében, s egyelőre a piaci kereslet sem igényel számottevő termelésbővítést. A párizsi konferencia egyik svéd résztvevője még a zsenge fellendülésben sem bízik, hiszen véleménye szerint „határozott intézkedések kellene ahhoz is, hogy 1986 és 1988 között ne mélyüljön el ismét a gazdasági válság”. (Számítások szerint a Közös Piacon csak ahhoz, hogy a munkanélküliek száma a jelenlegi szinten maradjon és ne növekedjék tovább, évi 3–4 százalékos gazdasági növekedésre volna szükség. A brüsszeli bizottság idei, felfelé módosított becslése szerint a Tízek növekedése 2 százalékos lesz.)

Egységes recept nem létezik; a munkanélküliek számának csökkentése szinte minden országban más módszereket, de mindenhol sok pénzt igényel. Annyi azonban bizonyos, hogy a gyógyulás hosszabb időt fog igényelni, mint az infláció megzabolozása.

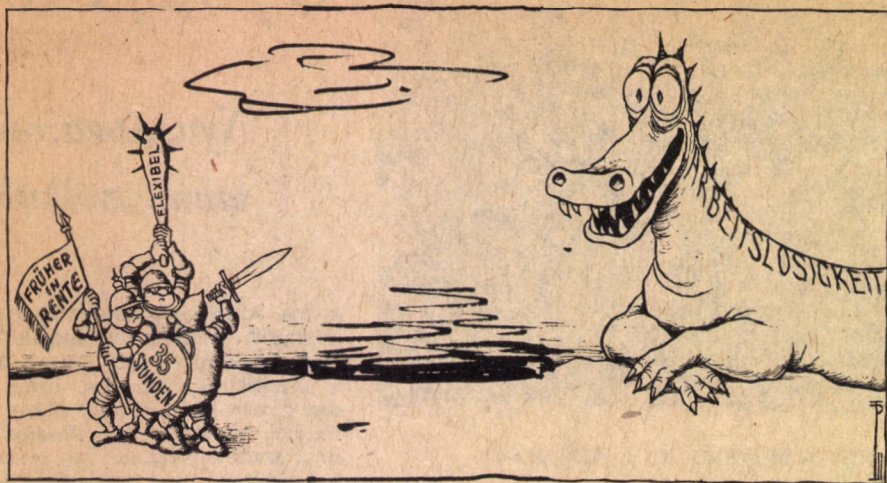
**GONDA GYÖRGY—  
SZENTGÁLI PÉTER**

## HÍRHALOM

Ronald Reagan új gépkocsin jár választási körútján. A Cadillac golyóálló fémlemezekkel van borítva, ugyancsak golyóállóak a szokásosnál nagyobb ablakok is. Céljuk, hogy a tömeg láthassa az elnökjelölt-elnököt. A General Motors titokban tartja, mennyibe került az új autó. (U. S. News and World Report) ■ A csesztochovai püspök, Stefan Barella, 68 éves korában elhunyt. Annak idején Karol Wojtyła még mint krakkói érsek szentelte püspökké. (AFP) ■ Budapest után Stuttgartnak van Európában a legtöbb ásványvízforrása. Manfred Rommel főpolgármester most a stuttgarti városi tanácsban riasztó helyzetjelentéssel szolgált az ásványvizeik fertőzöttségéről. (Neue Zürcher Zeitung) ■ Brazília északi részén, Ceara államban 1977 óta pusztít az aszály. A paraszok éheznek. Végső kétségbeesésükben megrohtantak négy helységet és teljesen kifosztották. Az ellenük kivonult rendőrséggel is megütköztek. (AP) ■ A film és a televízió történelmében legnagyobb szabású üzletet a minap kötötte meg a nyugatnémet ARD televízió az amerikai Metro-Goldwin-Mayer United Artists céggel, 80 millió dollárért mintegy 1500 játékfilmet, tévé-

filmet és rajzfilmet vásárol a nyugatnémet televízió, többek közt a 13 eddig elkészült és a továbbiakban forgatandó James Bond-filmeket. (Reuters) ■ Az átlagosztrák naponta 8 óra 44 percig alszik és csak három és fél órát dolgozik — állapította meg az osztrák statisztikai hivatal mintegy 20 000 felnőtt megkérdezése után. Éltézésre napi egy óra 40 percet fordítanak szomszédaink átlagban, a rádió és a tévé minden nap egy óra 39 percet követel tőlük. A „megtisztított” számok, persze, mást is mondanak: a dolgozók 83 százaléka azt nyilatkozta, hogy a megkérdezést megelőző napon átlagban 8 óra 43 percet töltött munkával. (Die Presse) ■ 1974-ben ment csödbe a nyugatnémet Herstatt-bank. Tulajdonosát, a 70 esztendő Iwan D. Herstattot a bíróság Kölnben hűtlen kezelés és család csőd vádjával négy és fél évi börtönrre ítélte. (DPA) ■ A szakszervezet számítása szerint Izrael évi inflációs rátája 429 (négy százhuszonkilenc!) százalék lesz. (AP) ■ Svájc januárban fennállásának legnagyobb arányú munkanélküliségét élte meg, persze, a gazdaság országban ez még így is csupán a munkaképesek 1,2 százalékát éri el. (Die Weltwoche)

A SÁRKÁNYÖLŐ LOVAGOK A MUNKANÉLKÜLISÉG ELLEN



A korai nyugdíjazás, a rugalmas döntés és a 35 órás munkahét  
(Süddeutsche Zeitung)

## Amikor a feleségek többet keresnek

### U.S. News & World Report

Egyre több amerikai családban fordítanak háttal a hagyományoknak, és a feleség — nem pedig a férj — vállalja az elsőrendű kenyérkereső szerepét.

A Statisztikai Hivatal egyik legutóbbi jelentéséből kitűnik, hogy 5,9 millió amerikai családban — a házaspárok 12 százalékánál — a nők többet keresnek, mint a férfiak. Ezekből a családokból 4 millióban a férj és a feleség is dolgozik, míg 1,9 millió családban az asszony az egyedüli kenyérkereső.

Az általános hiedelmekkel ellentétben ezeknek a nőknek a többsége nem tölt be „szupersztár” vezető pozíciót. Többnyire kevésbé látványos állásokban dolgoznak, gyakran a munkanélkülivé vált vagy csak részfoglalkozást betöltő férj keresetkiesését akarják pótolni. A statisztika készítésének évében, 1981-ben, abból a négy- és ötmillió családból, ahol a férj és a feleség is dolgozott, a férjnek mindössze 49 százaléka volt teljesen foglalkoztatott.

Ezeknek a családoknak a 36 százalékában a feleségek diplomás vagy vezető pozíciót töltenek be; 38 százalékuk magasabb iskolai végzettséggel rendelkezik, mint férjük.

A házaspárok nagy részének — 55 százalékánál — nincs otthon élő gyermeke.

Ezekben a háztartásokban az évi átlagjövedelem 23 547 dollár, lényegesen kevesebb, mint azokban a családokban, amelyekben a

férj keres többet a feleségnél, s valamivel több mint azoknál a házaspároknál, amelyekben a férj az egyedüli kenyérkereső.

A fekete családokban gyakoribb, hogy a nő keres többet. Ezekben a ki-sebbségi háztartásokban a feleségek 12,6 százaléka keres többet a férjénél.

Trude és Bob Bremer másfél évvel ezelőtt cserélt szerepet, de egyikük sem nagyon bánja.

A 33 éves Bob ugyanakkor vesztette el munkáját a Caterpillar Tractor-nál, amikor Trudee félállása teljes foglalkoztatottsággá változott.

A férfi otthon maradt, és a gyermekeket neveli (6 és 7 évesek), míg 32 éves felesége számítógép-programozóként dolgozik. Bob elmondta, hogy amióta a háztartással foglalkozik, kinyílt a szeme és új „tisztelettel adózik a háziasszonyok munkájának”. Annak ellenére, hogy saját állítása szerint nem olyan ügyes a háztartásban, mint a felesége, mégis ő főz, takarít, mos.

A szerepváltás előnyösnek bizonyult a gyermekek számára. Többet foglalkozik velük az apa, és mint mondja, „közelebb állnak hozzám, mint azelőtt”.

Közösségükben sok férfi vesztette el a munkáját, és Bremerék nem az egyedüliek, akik szerepet váltottak. „Lényegében a korosztályombeliek közül mindazok, akiket ismerek, jelenleg munkanélküliek a környékünkön” — mondja Bob.

A Bremer család mégis reméli, hogy Bob, aki azt állítja, „kényelmetlenül” érzi magát munkanélküliként, hamarosan megint elhelyezkedik valamelyik gyárban. Ha ez bekövetkezik, Trudee csökkenteni fogja munkáóráit, hogy a tanítás után együtt lehessen a gyerekekkel. Való-

színűleg akkor is többet keres majd férjénél. Bob: „Úgy döntöttem, nem akarok karriert csinálni, csak munkához szeretnék jutni.”

Scott Lathamnak meg kellett szoknia, hogy bárátai kicsit gúnyosan „Scott Alice Williams”-nak nevezték, mert a felesége egy időben több mint kétszer annyit keresett.

Mindketten újságírók. Scott és Mary Alice Williams 1979-ben kötött házasságot, és mint a férj visszaemlékezik: „Erősen éreztem az egyenlőtlenséget közöttünk, amikor kezdtünk együtt járni.” S valóban, házasságuk első időszakában az asszony magasabb keresete feszültségekre vezetett kapcsolatukban. Mary Alice-nak nem tetszett például, hogy neki kellett magasabb részleteket lefizetnie közös manhattani lakásukért. A helyett, hogy összetették volna keresetüket, úgy döntöttek, hogy egy közös és két különálló csekk számlát nyitnak. Végül rájöttek arra, hogy „zavaró és konfliktusokra vezető” ez a módszer, és ezért rátértek az egyetlen közös csekk számlára.

Idővel megszokták a keresetük közötti különbséget, amely leszűkült azután, hogy Scott jobb álláshoz jutott.

Mary Alice szkeptikusan ítéli meg azokat a tanulmányokat, amelyek szerint nem lehetnek tartósak azok a házasságok, amelyekben a feleség keres többet. „Csodálkozom, hogyan juthattak erre a következtetésre — mondja elgondolkodva. — Ha egy férfi és egy nő szereti egymást, akkor minden egyéb problémához hasonlóan ezt a kérdést is rendezni tudja. Nincs benne semmi bosszókányság!”

## Beezüstözött aranybánya

### Süddeutsche Zeitung

Már az öreg Paul Julius Reuter kénytelen volt megállapítani: egymagában nem jövedelmező üzlet a hírekkel folytatott kereskedelem, vagyis politikai jelentéseket készíteni újságok számára. S hogy fedezze az 1851-ben, a londoni tőzsde közelében lévő „Mr. Reuter's Office”-jének veszteségeit, a Németországból bevándorolt ügyes Reuternek ragyogó ötlete támadt. Felhasználta az akkori időkben rendkívül korszerű kommunikációs berendezéseit arra, hogy magánügyfeleket is kiszolgáljon kereskedelmi és pénzügyi információkkal.

Mielőtt az időközben meggazdagodott Reuter röviddel a századforduló előtt Nizzában már mint angol állampolgár elhunyt, biztosította hírügynöksége gazdasági függetlenségét, amelynek tekintélyét „nem pártos jellegének” tulajdonította.

A Reuter hírügynökség mind a mai napig megőrizte a hírét, miszerint a világ legmegbízhatóbb távirati irodája. Gazdaságilag azonban a vállalat feltehetően már régen nagy anyagi nehézségekbe ütközött volna, ha nem emlékeznek vissza időben a cég megalapítójának sikerreceptjére. A 11 évvel ezelőtt bevezetett „Monitor-Service” óriási új fellendülésre vezetett. A legújabb elektronikus hírközlési rendszerek következetes felhasználásával a hírügynökség azóta széles körű gazdasági szolgáltatást nyújt ügyfeleinek, a legújabb tőzsdéi és devizaárfolyamokkal, olaj- és más nyersanyagárakkal, a világ legkülönbözőbb részeiből érkező pénzügyi és kereskedelmi adatokkal, és ezek az információk bármikor és majdnem mindenütt lehívhatók. Több mint 31 000 videoterminált létesítettek, ahol ez a monitorszolgálat fogadható. Ezek a terminálok világszerte 78 ország bankjaiban, konzernjeiben, minisztériumaiban, kiadóinál és tőzsdéin üzemelnek. Jelenleg a Reuter Limited vállalat gazdasági szolgáltatásai már az össz-forgalomnak több mint 90 százalékát teszik ki. Ez az össz-forgalom az utóbbi három évben szinte drámaian megnőtt — három év alatt megkétszereződött, és 1983-ban több mint 220 millió fontot (880 millió márkát) tett ki. A korábban oly szűkmellű hírszolgáltatási óriás hatalmas profitokat hozott. A tavalyi profitot több mint 50 millió fontra becsülik.

Az imponáló sikertörténet valahogyan érthetővé teszi, hogy azok, akik korábban megszokták, hogy

hozzájárulásaikkal kell betömködniük a keletkező réseket, kezdtek megbarátkozni a gondolattal, hogy a meglepő módon eléjük tárt aranybányát kiaknázzák a maguk javára. A Reuternak több mint 40 évig nem kellett nyereségesnek lennie, és nagy-britanniai, ausztráliai és új-zélandi laptulajdonosok tartották a víz felszínén. Most azonban a legbefolyásosabbak közülük, London sajtóvezérei a Fleet Street körüli újságnegyedben, felismerték a nagy lehetőséget arra, hogy a Reuter részvénytársaságá alakításával példátlanul nagy előnyökhöz jussanak.

S ez be is következik, ha a Reuter igazgatási tanácsának tervei szerint májusban a hírügynökség részvényei kaphatók lesznek London és New York tőzsdéin. Pénzügyi szakértők a Reuter-részvételre össztértékét legalább 1 milliárd fontra becsülik. S ebben az aranylázbán természetesen nehéz dolguk van azoknak, akik arra törek-szenek, hogy a többiek meghallgassák a kockázattól óvó, intő szavukat. A Reuter-hírügynökség átalakulása egy olyan vállalkozás, amelyben fokozódó magángazdasági profitordekek és feltehetően bizonyos rész tulajdonosok politikai meggyőződése befolyást fejthetnek ki, hosszú távon veszélyezteti a nemzetközi hírügynökség függetlenségét és integritását.

A Reuter 601 szerkesztője közül sokan — akikre egyébként a vállalatvezetés szájkosarat tett — ilyesfajta fejlődést látnak, és tartanak tőle. Igaz, hogy a szerkesztőségi költségek az össz-forgalomnak még a 14 százalékát sem teszik ki. Természetesen vannak azonban pozíciók és irodák mindenekelőtt a harmadik világban, amelyek újságíró szempontból érdekesek, kereskedelmi szempontból viszont nem fizetődnek ki. S azok, akik nagy összegű osztalékokra és maximális haszonra törek-szenek, tudni fogják, hol kell takarékoskodni. „A Reuter név azonban a hírekhez kapcsolódik, s aki veszélyezteti ezt az alapszempontot, hosszú távon árt az egész vállalkozásnak” — próbálta csillapítani ezeket az aggályokat a szerkesztőség egyik vezető személyisége.

A Reuter nemzetközi hírneve szempontjából elgondolkoztatóbb és veszélyesebb következményekkel járhatnak más fejlemények. Hogyan is lehet szabad részvénykereskedelem mellett megakadályozni, hogy politikai lobbyk — esetleg a Közel-Keletről —, ha nem is a közvetlen ellenőrzést, de legalább akkora súlyt nyerjenek, hogy ez lecsapódjék az újságírói „szemléletre” is?

# Bankbajok

## Kamatterhek Csődveszély

Meglehetősen mérsékelt hangú zárónyilatkozattal ért véget 11 latin-amerikai ország értekezlete az adósságok „kezeléséről” június derekán a kolumbiai Cartagenában. A 350 milliárd dollár adóssággal rendelkező latin-amerikai államok a várakozásokkal ellentétben nem hozták létre az úgynevezett adósklubot, hanem tartozásaiuk méltányos elbánást kérték a fejlett tőkés országoktól, a hitelező bankoktól, valamint a Nemzetközi Valuta Alaptól. A hitelezők végül is megkönnyebbüléssel vették tudomásul a cartagenai nyilatkozatot, amely a jelek szerint új fejezetet nyithat a térség adóssághalmi és a „kikölcsönzött” összegek nagysága miatt már-már „megrogyant” pénzügyi intézetek kapcsolatában.

### A tizenegyek klubja

Idén év elején a fejlődő országok adósságállománya megközelítette a 700 milliárd dollárt. Meghaladja a negyedszázat azoknak az országoknak a száma, amelyek az elmúlt három évben adósságaik átütettségét kérték a Nemzetközi Valuta Alaptól és a magánbankoktól. A latin-amerikai államok külföldi adóssága több mint háromszorosa éves export-bevételeiknek, s adósságszolgálatuk az elmúlt évtizedekben kétszer olyan gyorsan bővült, mint exportjuk. Csak 1984-ben 40 milliárd dollár tőke- és kamattartozást kell visszafizetniük.

Cartagenában a résztvevők hangsúlyozták, hogy nem kívánják „elbliccelni” adósságaik visszafizetését, nem akarnak a kollektív nemfizetés fegyverével élni, csupán súlyos gondjaik megértését és enyhítését kérik. Véleményük szerint folyamatos párbeszéd szükséges az adósok és hitelezők között, s együttesen kell úrrá lenniük a mind mélyebb adósságváltságon.

Az adós államok lényegében azt kérik a bankoktól, hogy azok nyújtsák el a rövid lejáratú tartozásukat, tehát az átütetéseknél adjanak legalább tizenöt év fizetési haladékot. Sokat segítene a gondokon — hangoztatták a kétnapos értekezleten —, ha a hitelezők csökkentenék a kamatokat, mert a kamatlábak hektikus változása (jobbára emelkedése) egyre nagyobb terheket ró a fejlődő világra. Az adósok olyan megoldást várnak hitelezőiktől, amely nem akadályozza a gazda-



A TIME RAJZA: AZ ALAMOSOTT BANKVILAG\*

A bomba a nyárelőn robbant

sági növekedést és egyúttal nem okoz társadalmi megrázkódtatásokat sem. A „kivérzett” gazdaságok ugyanis a súlyos törlesztési terhek mellett képtelenek lennének belátható időn belül talpra állni, az inflációt leszorítani, a költségvetést egyensúlyba hozni és az életszínvonalat emelni.

A súlyos anyagi helyzetbe került latin-amerikai országok persze csak akkor tudnak belátható időn belül magukhoz térni, ha a fejlett tőkés államok nem gördítenek mesterséges akadályokat kivitellük elé, exportcikkük piacra jutását nem akadályozzák protekcionista intézkedésekkel. A cartagenai „tizenegyek” értekezletükön elhatározták, hogy a jövőben rendszeresen tartanak megbeszéléseket a térség pénzügyi gondjairól. Az amerikai bankok érthető módon megkülönböztetett figyelemmel kísérték a kolumbiai tanácskozás fejleményeit. Hiszen az USA jelentősebb pénzügyi intézetei elsősorban a latin-amerikai országok adósságaiban érdekeltek; a térség államainak ugyanis az elmúlt években mindenképp az amerikai bankok nyújtottak hiteletet és kölcsönöket, ezért joggal tartanak az adósságváltság időzített bombájától.

Ez a bomba a nyárelőn robbant, amikor Bolívia és Ecuador közölte hitelezőivel, hogy átmenetileg nem törleszti külföldi tartozásait. Tulajdonképpen ez a bejelentés hozta nyilván a felszínre azt a lehetőséget, hogy az amerikai bankok nem juthatnak időben pénzükhöz és a visszafizetések szüneteltetése rövid időn belül akár bankválságba is torkollhat. Egy esetleg egyszerre jelentkező több tízmilliárdos átütetést — vagy rosszabb esetben kényszerű adósságleírás — azonban még a legerősebb pénzügyi intézetek sem képesek elviselni nagyobb megrázkódtatás nélkül.)

### Mentőv a Continentalnak

A nagy bankok vezetői mind többet beszélnek a dominóelv lehetőségéről: ha az adósok tömegesen késlekednek a tartozások visszafizetésével, a kiürülő kasszák sorra ránthatják csődbe vagy csődökbe a pénzügyi intézeteket. Meglepő persze, hogy az amerikai bankokkal ez is előfordulhat, de a magyarázat kézenfekvő: a kikölcsönzött pénzek nagyságához képest az USA pénzügyi intézetei túlságosan alacsony kockázati alapot képeztek, s a jelek szerint a bankok tőkeállományuk-

hoz képest erejükön felül hiteleztek.

Latin-Amerika négy legjobban eladósodott országa — Mexikó, Brazília, Argentína és Venezuela — összesen hetvenmilliárd dollárral tartozik az amerikai bankoknak. Ebből az összegből a legnagyobb amerikai pénzügyi intézet, a Citycorp 10, a Manufacturers Hanover 6,5, a Bank of America 7,3, a Chase Manhattan 6, a Continental Illinois pedig 2 milliárd dollárral részesedik. S ezek az összegek csak négy országra vonatkoznak, ehhez a követeléshez még hozzájönnek a térség más országaiba, valamint a más kontinensekre kihelyezett pénzek. Látnivaló, hogy nem kis tételek és tétek forognak kockán.

A tartozások visszafizetésének tömeges, vagy nagy összegre szóló átütetése már önmagában a bankok nyereségének nagy arányú csökkenésével jár, a fizetések megtagadása pedig komoly veszteségeket idézhet elő. S mindez a veszély akkor áll fenn, amikor az amerikai bankrendszer az elmúlt ötven év legsúlyosabb válságát éli át. Likviditási gondok miatt vésszen emelkedik az Egyesült Államokban a bankcsődök száma. 1977-ben 6, 1982-ben 43, tavaly pedig már 48 pénzügyi intézet ment csődbe. (Előnkben él még a pénzügyi emlékezetében az 1982-es év legnagyobb bankbukása, a Penn Square Bank látványos összeomlása.) A szövetségi letétbiztosító intézet adatai szerint napjainkban a 14 700 amerikai pénzügyi intézet közül 675-nek aggasztó a helyzete. Az amerikai bankrendszeren keletkezett repedések nem kis mértékben közzönhetők a kormány deficités költségvetésének. A több éve folytatott deficités költségvetési politika miatt az USA központi bankrendszere, a FED kénytelen szigorú kamatpolitikát folytatni. A FED évtizedünkben többször drágította a hiteletet — vagyis emelte a hitelkamatokat —, s ezt a gyakorlatot a magánbankok is kénytelenek voltak követni, hiszen ők is magasabb kamatok mellett jutottak anyagi eszközökhöz.

Az adós országok is ily módon egyre magasabb kamatok mellett jutottak csak hitelhez, s a „drága pénz” tovább növelte tartozáshegyeket. (Számítások szerint az amerikai kamatlábak minden 1 százalékos emelése 4,5 milliárd dollárral növeli meg az adóssághalmot, jelenleg az amerikai hitelkamatok 12,5–13 százalékosak, másfél százalékkal magasabbak, mint az év elején.) A gyarapodó tartozások viszont — ha az adós országok gazdasági helyzete nem

javul lényegesen — tovább csökkentik a hitelfelvételre vállalt visszafizetési feltételek teljesítésének esélyét. A reagi költségvetési politika bumeránghatása tehát nem kerüli el a bankvilágot sem.

Hogy mennyire valós és megalapozott az amerikai bankok aggodalma latin-amerikai „túlköltekezésük” miatt, azt jól jellemzi a Continental Illinois esete. A bankvilág iratlan törvénye, hogy bármekkora anyagi bajban is van egy pénzügyi intézet, az igazgató kötelessége az utolsó pillanatig határozottan tagadni a pénzügyi körülmények híreszteléseket. Ezt tette május végén David Taylor, az Egyesült Államok nyolcadik legnagyobb bankjának, a Continental Illinoisnak az elnöke is, aki visszautasította a pénzügyi intézet csődjéről széltehen-hosszban elterjedt híreket. Pedig ekkor már javában folyt az USA történelmének eddigi legnagyobb bankmentő akciója, mert a chicagói székhelyű pénzügyi intézet valóban karnyújtásnyira volt a csődtől. Az összehangolt segélyművellet eredményeként a Continental elkerülte az összeomlást, de a bank példája nyomán a pénzügyi szakemberek mind többet beszélnek az amerikai bankrendszer válságjeleinek szaporodásáról.

A gyors mentőprogramban az is közrejátszott, hogy a résztvevők többsége együttértett a chicagói bankkal, hiszen ők is bármikor pénzzavarba kerülhetnek a nem „jó” helyekre kihelyezett kölcsönök miatt. A Continental tehát átmenetileg megmenekült a felszámolástól, sorsa azonban még nem dől el véglegesen. (Egyes hírek szerint nagyobb „halak” eszik majd meg — felvásárlás formájában.)

### Imádkozás szélcsendért

A Continental „megrogyása” valóságos pánikot, rémhírlavinát indított el az amerikai pénzügyvilágban. Órákig tartotta magát az a hír, hogy a Manufacturers Hanover bank is csődveszélyben van, s a pénzügyi intézet vezetői csak mehezen tudták lecsillapítani a kedélyeket. Miután nyílt titok, hogy az amerikai bankok kevés tartalékkal rendelkeznek a veszteségek fedezésére, a bankkörök joggal tartanak a latin-amerikai fizetési válság továbbterjedésének kedvezőtlen hatásaitól.

Az Egyesült Államok határaitól délre kialakult adóssághelyzet túlságosan bonyolult ahhoz, hogy azt önmagukban az amerikai bankok meg tudják oldani. (A latin-amerikai adósságváltság felszámolásában fontos feladatok várnak a Nemzetközi Valuta Alapra is, amely a térség első számú nemzetközi hitelezője.) Önvédelemből, valamint az egész amerikai bankrendszer védelme érdekében azonban gyorsan kell cselekedniük az óceán túlsó partján levő patinás pénzügyi intézeteknek. Nem arról van szó persze, hogy válságba jutott volna maga az amerikai bankrendszer, hanem inkább arról, hogy évtizedek után ismét megcsaphatja egyik-másik pénzügyi intézetet a csőd szele. Márpedig a bankvilág inkább a „szélcsend” szereti. Közvetve az adósok, a cartagenai tizenegyek is mentővet dobta az amerikai bankoknak. Hiszen a fizetést ideiglenesen megtagadó „adóskartell” helyett csak a „megértést kérők klubját” hozták létre.

GONDA GYÖRGY—  
SZENTGÁLI PÉTER

\* Felirat a hullámokon: a harmadik világnak nyújtott kölcsönök.

## Bontakozó párbeszéd

Külgyminiszteri látogatás

Új lehetőségek — akadályokkal

Az utolsó királyi magyar követ még ma is él Madridban. Felszabadulásunk után, csaknem negyedszázadon át ő „képviselte” ügyeinket Franco Spanyolországában. A Castellana sugárút 49. szám alatti, kétemeletes villában két és fél évtizeden át megállt az idő. A fogadóban Mindszenty bíboros és Habsburg Ottó képe: A bejárat kapun tábla hirdette: „Legacion Real de Hungría”, azaz magyar királyi követiség. Mindez abban az időben, amikor a második világháború után már hazánkban is felnőtt egy új nemzedék.

## A „portörlés” időszaka

Ez a tegnap, jelképesen is választ ad arra, hogy a Franco utáni évek Spanyolországában milyen mélyről kellett a két ország kapcsolatát újjáéleszteni, új alapokra helyezni, a nemzetközi érintkezési normáknak megfelelően rendezni. Fél évszázad politikai porát letörölni, a viszonyokat a valóság igényeihez igazítani.

A két ország történelmi kapcsolataiban az érintkezési pontok általában egy-egy eseményre, vagy rövid folyamatokra korlátozódtak. A legrégebb feljegyzés a X. századból maradt fenn. Állítólag akkor a portyázó magyarok kísérletet tettek az Ibériai-félsziget „meghódítására”. Ibn Hajjan mór történész megmaradt feljegyzései szerint — éppen ezer évvel ezelőtt — „a magyar kalandozó harcosok átkeltek a Pireneusokon. Benyomultak a mórok földjére. De a terepet nem találták alkalmasnak a letelepedésre, ezért visszavonultak”. A XII. században III. Béla király próbálkozott „békés úton” megszerezni a spanyol trónt. Második felesége az Aragon uralkodói házból való. Sőt, Imre fia is II. Alfonz király lányát vette ol-tár elé. A hetedhét országra szóló lakodalom Esztergomban volt. De úgy tűnik, hogy a két ország határa közötti 2500 kilométer végül gátat szabott a királyi álmok megvalósulásának.

A későbbi századokban, nemzeti függetlenségünkért folytatott küzdelemben spanyol vér is folyt. A 150 évig tartó török uralom után, Buda felszabadításában spanyol önkéntesek is részt vettek. A Várban ma is őrzik egy domborműnek a 300 spanyol harcosnak az emlékét, akik a harcokban estek el. Az életben maradtak közül sokan a Bánságban telepedtek le. Kolóniájukat Új-Barcelonának nevezték el.

Az újkori történelem során, az 1936—39-es spanyol polgárháborúban, 1200 magyar önkéntes harcolt a köztársasági csapatok oldalán. Közülük hatszázan spanyol földben nyugszanak. Zalka Máté, Münnich Ferenc, Szalvai Mihály és mások nevét a spanyol kommunista mozgalom legszebb fejezeteiről szóló könyvbe jegyezték be. Ez év tavaszán, amikor az egykori internacionalisták újból találkoztak Madridban, nevükben egy magyar, Mátyás László köszöntötte a házigazdákat.

A csaknem négy évtizeden át tartó Franco-diktatúra összeomlása után, a hetvenes évek második felében, Spanyolországban is elindult a még ma sem befejezett demokratizálási folyamat. A nem lebecsülendő visszahúzó erők ellenére Hispániában konszolidálódott a demokrácia, annak nyugati típusú intézményrendszere. 1977 után megindult az államközi kapcsolatok rendezése a szocialista országokkal. Megkezdődött a diplomáciai kapcsolatok helyreállítása, a későbbi gazdasági, kereskedelmi,

kulturális együttműködés új alapjainak megteremtése, lassú léptékű fejlesztése. Egyben azoknak a közös érdekeknek a keresése, amelyek dinamizmust adhattak a közeledéshez. Ebben nem kis szerepet játszott közös kulturális értékeink felismerése, bizonyos történelmi találkozások újra felszínre hozása. Ebben a gondolatsorban érdemes emlékeztetni arra, hogy a spanyol reneszánsz írói, költői műveikben előszeretettel foglalkoztak Magyarországgal. Cervantes világhírű művében, a Don Quijotében több mint ötven magyar vonatkozású utalást találunk. Lope de Vega-nál is sok a magyar téma.



A VENDEGLÁTO: MORAN KÜLGYMINISZTER

A legrégebb feljegyzés a X. századból maradt fenn

A múlt századi magyar kulturális életben is számtalan spanyol érdeklődésre bukkanunk. Nem túlzás azt állítani, hogy a XIX. században hazánkat elárasztotta a spanyol irodalom. A Nemzeti Színház műsorán például szinte évente szerepeltek az ibériai ország íróinak művei. A század végén pedig a budapesti egyetemen megkezdtek a spanyol nyelv oktatását. A felszabadulás óta pedig mintegy 50 katalán, spanyol író, költő munkáját jelent meg magyarul, több mint 900 000 példányban.

## A szocialista reláció

A spanyolok (érthetően) hasonló lépéseket tettek. Pedig Hispánia lakóinak érdeklődése — különösen az utóbbi években — megnőtt a szocialista országok, így hazánk élete, munkakultúrája, művészetének, irodalmának jobb megismerése iránt.

A magyar szobrász-, majd könyvkiállítás iránt a vártnál nagyobb volt az érdeklődés. Vagy a múlt heti, hagyományos, madridi kommunista fesztivál idején — szerény becslések szerint — több százezer látogatták meg a szocialista országok pártlapjainak, köztük a Népszabadságnak a pavilonját.

Az 1982 őszen hatalomra került Felipe Gonzalez szocialista párti kormányja az ideai esztendőtlől nagyobb figyelmet fordít a szocialista országokhoz fűződő kapcsolatainak szélesítésére. Sok jel mutat arra, hogy a hangsúly az összekötő elemek keresésére és erősítésére helyeződött. Az óvatos és mértéktartó „keleti nyitás” legfőbb állomása János Károly király májusi moszkvai látogatása volt. Nem véletlen, hogy a spanyol lapok többsége történelminek nevezte az utazást. Túl azon, hogy a 46 éves király személyében —

a Szovjetunió létrejötte óta — első ízben látogatott spanyol uralkodó Moszkvába, a mára nézve is nagy jelentősége van annak, hogy a két ország vezetői újlag elkötelezték magukat a béke, az enyhülés, a népek barátsága mellett.

Alig két héttel a király látogatása után, a spanyol parlamenti küldöttség volt Moszkva vendége. A delegációt fogadta Konsztantyin Csernyenko államfő is. A látogatóról kiadott közleményben — s erre külön hangsúlyt helyeztek a spanyol lapok — elégedetten szölgtek a szovjet—spanyol kapcsolatok fejlődéséről. Megállapították, hogy a társadalmi-politikai rendszerek különbözősége nem gátolhatja a politikai kapcsolattartást, a kereskedelmi, gazdasági együttműködés továbbfejlesztését. Ezt az élet is bizonyítja, hiszen az elmúlt öt évben a két ország kereskedelmi forgalma megháromszorozódott.

Magyar—spanyol viszonylatban is érezhető a politikai kapcsolatok új üteme, szélesedése. Csupán ebben az évben, Madridban, Marjai József miniszterelnök-helyettes tárgyalat Alfonso Guerrával, a kormány elnökhelyettesével. Szűrös Mátyás, az MSZMP Központi Bizottságának titkára — aki a Spanyol Kommunista Párt meghívására tartózkodott Madridban — szíves és tartalmas eszmecsere folytatott Felipe Gonzalez szocialista pártfőtökarral, kormányfővel.

A kedvező közeledési jelek ellenére — s ezt mindkét ország vezetői elismerik — gazdasági együttműködésünk messze elmarad kapcsolataink politikai szintjétől. Ez akkor is igaz, ha közben elismerjük, hogy a két ország között évtizedekig nem volt sem diplomáciai, sem személyi kontaktus. A viszonylagos földrajzi távolság is nehezítette a közeledést. Nincsenek kereskedelmi tradícióink és nem ismerjük kellően egymás lehetőségeit.

Sokat mond az a tény, hogy ma a külföldön eladott magyar áruk-

nak mindössze 0,2 százaléka talál gazdára Spanyolországban. A két ország kereskedelmi összeforgalma évek óta 45—50 millió dollár között mozog. Sőt exportunk szerkezetében sem következett be lényeges változás. Továbbra is a hús, a húskészítmények, gyógyszeranyagok, a vegyi anyagok képviselik a legnagyobb volument. Voltak és vannak próbálkozások közös vállalatok létrehozására, kooperációra, de a sikereket itt is csak kezdetinek lehet minősíteni.

## Mai arányok — és a jövő

Az okokat elemző szakemberek sokféle és sokfajta megközelítésre jutottak. Az egy helyben topogásnak vannak olyan alapvető okai, hogy mindkét ország elsősorban exportját kívánja növelni. E világhajlásban belül azonban a tartalmasabb, körültekintőbb piacutatás, a kölcsönös érdekek megkeresése és előtérbe helyezése bizonyára új lehetőségeket tárna fel.

A holnap lehetőségeit vizsgáló szakemberek nem tévesztik szem elől, hogy Spanyolország közeli közös piaci tagsága várhatóan tovább nehezíti helyzetünket az Ibériai-félszigeten. Hiszen a magyar termékek spanyol importálóinak jóval nagyobb vámot kell majd fizetniük, mint azoknak, akik az EKG tagországaiból kívánják vásárolni. Nem beszélve arról, hogy „a magas politikai körökben” elhatározott változás, változtatási igény a spanyol gyakorlatban — ahol még erős az ellenszél — nehezen vagy másként válik valósággá, mint az eredeti elképzelés.

Az elindult politikai közeledési folyamatok felgyorsításában nagy jelentősége van a politikusok személyes találkozásainak, véleménycseréinek, hivatalos tárgyalásainak. Ezért is előzi meg Madridban nagy figyelem Várkonyi Péter külgyminiszter látogatását. Személyében a felszabadulás óta első ízben érkezik hivatalos látogatóra magyar külgyminiszter a spanyol fővárosba.

Bár tavaly szeptemberben a magyar külgyminiszter már járt Madridban, akkor az európai együttműködési és biztonsági értekezlet záróülésén vett részt. Az akkor megerősített elveknek megfelelően most a kölcsönös érdeken alapuló kapcsolatok fejlesztéséről tárgyal kollégájával, a spanyol vezetővel. A két ország kormányja híve a párbeszédnek, a közeledésnek, s aktívan kíván hozzájárulni a béke megőrzéséhez, a feszültség csökkentéséhez.

KIRÁLY FERENC

Látszólag nincsen sok összefüggés a nemzetközi légi forgalom üzletmenete, valamint a cigaretta- és alkohol-fogyasztás között. A nagy dohány- és szeszipari vállalatok, s természetesen a kereskedők mégis megkülönböztetett figyelemmel kísérik a légi utasok számának alakulását, a légi forgalom üzleti kilátásait. A magyarázat üzleti szempontból kézenfekvő: az élvezeti cikkeket gyártó ágazatok számára nem közömbös, hányan is fordulnak meg a nemzetközi repülőtereken, hiszen minden külföldre induló — és újabban az onnan érkező — utas potenciális vevője a repülőtereken üzemelő vámmentes boltoknak. S miután ezek az üzletek (ismertebb nevükön „duty free shop”-ok) főleg cigarettát és italárakat forgalmazznak, a repülőterei árusítás komoly tényező a gyártók értékesítési statisztikáiban.

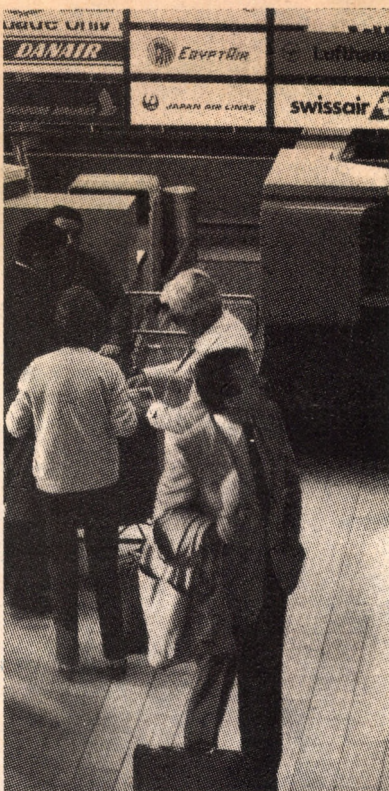
Választék van. A kérdés csak az, hogy mennyire hajlandó, illetve tudja az utas kinyitni pénztárcáját. A vámmentes üzletek tulajdonosai forgalmukat nem kis mértékben pszichológiai tényezőkre alapozzák. A legfontosabb: a viszonylagosan olcsó vásárlás sikerélménye a legtöbb ember lappangó kapzsiságát „megcsiklandozza”. Felmérések tanúsága szerint gyakorlatilag minden külföldre tartó utas megfordul a reptéri vámmentes boltokban, a nézelődés szinte minden esetben vásárlással végződik.

Tavaly csaknem 800 millió utast szállítottak a légitársaságok a világon, az utasok felét a nemzetközi járatokon. Gyakorlatilag 400 millió potenciális vevője volt a vámmentes boltoknak, a belföldi járatokon utazóknak ugyanis nincsen módjuk a kedvezményes vásárlásra. Aki valamilyen okból nem vette igénybe a nemzetközi repülőterek e kedvezményes szolgáltatását, még pótolhatja mulasztását: a menetrend szerint közlekedő légitársaságok — csökkentett készlettel „fedélzeti” vámmentes boltokat működtetnek, tehát még a repülés során is meg lehet venni az olcsó ajándékokat. Újabban mind több repülőterén nyitnak vámmentes boltokat az érkezési oldalon, tehát a leszálló utasoknak még egy lehetőségük van beszerzésre. (A Férihegyi repülőterén mind az induló, mind pedig az érkező utasok számára biztosított a vámmentes vásárlási lehetőség.)

A vámmentes boltok — minden látszat ellenére — nem jóléti intézmények, hanem profitra dolgozó üzleti vállalkozások. Működésük alapelve a nyereség mellett az, hogy az országot elhagyó utas csak „tisztá” árat fizessen, tehát ne vonatkozzék rá a helyi adózási rendszer. (Más kérdés, hogy miként érvényesül ez az elv az országba befelé tartó légi utasok esetében.) Az eladási árak azonban nem egyenlőek a nagykereskedelmi beszerzési árakkal, hiszen a vámmentes üzleteket fenntartó cégeknek nyereségre is szert kell tenniük, s adót is kell fizetniük.

A tőkés országokban a repülőterei vámmentes üzletek magánkézben vannak; a boltot üzemeltető cég az árusítási engedélyért fizet a repülőterei hatóságoknak. Nem egy léki kikötőben a vámmentes üzletek forgalma a repülőterei fenntartási költségeinek akár 50 százalékát is elérheti, így attól függően szabnak kedvező vagy kedvezőtlen feltételeket működésükhöz, hogy mennyire fontos a repülőterei hatóságoknak a vámmentes eladók helyek megadóztatásából származó jövedelem.

A „duty free shop” tulajdonosa tehát az árakat — annak fényében ala-



BESZÁLLÁS ELŐTT  
Alaposan bevásárolnak

kítja, milyen adóterheket ró rá a repülőterei igazgatóság. Egy-egy repülőterei vámmentes boltjainak olcsósága vagy drágasága tehát nem kis mértékben a helyi adóviszonyok függvénye. Több esetben az is előfordul, hogy a minél nagyobb forgalom érdekében a hatóságok szubvencionálják a vámmentes boltokat, illetve azok árait. (Európában az amszterdami repülőterei vámmentes boltjai részesülnek ilyen támogatásban.)

A gyakran utazó légi turisták és üzletemberek körében az évek során amolyan választék- és árfekvési rangsor alakult ki a reptéri boltokról. Földrészünkön az ár és a választék szempontjából az amszterdami repülőterei vámmentes üzletei viszik el a pálmát, de a közvélemény-kutatások tanúsága szerint kedvezően lehet vásárolni a szocialista országok légi kikötőiben is. Viszonylag drágák a fejlődő államok repülőterei.

Persze az „olcsó” és a „drága”

viszonylagos fogalmak. A fejlett tőkés országokban a belföldi forgalomban általában magas adókkal terheli a dohány- és italféleket. Az egészségvédelmi okok mellett a magas adókat az indokolja, hogy fontos bevételi forrást jelentenek az államkassza részére. Egy brit állampolgár például felélegzik a heathrowi repülőterei vámmentes boltjának italárait látva, de ugyanezt az árat már magának tartja — mondjuk — egy magyar utazó. A skandináv országok légi utasai alaposan bevásárolnak a hazai repülőterek vámmentes boltjaiban (hiszen az árak a „kintihez” képest jóval alacsonyabban), de a portugál turisták vagy üzletemberek valószínűleg inkább máshol költik el pénzüket. A konvertibilis valutájú országok vámmentes üzleteiben az árakat hazai pénznemben adják meg, tehát az „olcsó vagy drága” fogalmát a valuták egymáshoz viszonyított árfolyama is befolyásolja.

A londoni Times nemrégiben néhány áru árára vonatkozó összehasonlítást végzett. A repülőterei vámmentes árakat hasonlította össze a londoni áruházi árakkal, s ebből igen érdekes következtetések adódtak. A Givency No. 3 kölni egy közepes árfekvésű londoni áruházban 16 fontba kerül. Ugyanez az illatszer a londoni repülőterei kikötőben 11,9, Frankfurtban 13,9, Brüsszelben viszont csak 8,4 fontba kerül. A Sony cég Walkman típusú hordozható magnetofonja Londonban a városban 49,8 fontba kerül, reptéri ára pedig 42,50. Ugyanezért a készülékért a párizsi repülőterén 48,3, a brüsszeli pedig 50,6 fontot kérnek. Első pillantásra nem égetverőek a különbségek, de több tétel vásárlásánál már csinos összegeket lehet megtakarítani.

Napjainkban a vámmentes üzletek biznisze külön „iparágá” kezd kiönni magát. A nemzetközi utasforgalomban egyelőre csak a repülőterek élvezik a vámmentes vásárlási lehetőségek előjogát, bár hasonló privilégiumot követelt a közelmúltban néhány vasúttársaság és közúti határátelőkölőhely is. Felemás helyzet alakult ki a hajózásban. Több ország engedélyez vámmentes árusítást a nemzetközi kompjáratokon, s ezzel a lehetőséggel igen sokan élnek és vissza-

## Turizmus

# Duty free

## Kelendő az ital és a dohányáru

élnek. A skandináv országokban például sokan csak azért veszik igénybe a kompok odavissza útját, hogy menet közben a vámmentes vendéglőben alkoholt fogyasszanak, illetve a fedélzeti boltokban „feltankoljanak”. Az „ingázók” forgalma nem elhanyagolható az északi vizeken.

Nem kevés támadás érte a repülőterei boltokat az elmúlt években a közös piaci országokban. Brüsszel több javaslatot tett az üzletek felszámolására arra hivatkozva, hogy a tagországoknak minden adójövedelemre szükségük van. Döntő ellenérv volt a parázs vitában, hogy a tizek repülőterein „idegen” állampolgárok alkotják a vásárlók többségét, s a nagy forgalom kárpótol a bevételkiesésért. Végül a brüsszeli bizottság tavaly azt javasolta, hogy a vámmentes üzletek a közös piaci tagországok állampolgárai részére továbbra is tartsák fenn az eddigi árusítási gyakorlatot — amennyiben azok a többi kilenc ország valamelyikébe utaznak. Minden országnak saját joga azonban a Közös Piacon kívülre utazók vásárlásainak szabályozása, a kivihető vámmentes áruk mennyiségének, vagy értékének meghatározása.

A „duty free” üzletágot a jelek szerint belátható időn belül nem fenyegeti semmiféle veszély. Várható viszont az üzletek kínálatának szélesedése, hiszen a minisupermarketek ma már fontos bevételi forrást jelentenek. A repülőterei beszállókártya tehát jogosítványt jelent az olcsóbb vásárlásra a jövőben is.

## EMLEKEZTETŐ

Július első napján jelentette Vaduzból az United Press: „Választójogot kapnak a liechtensteini nők — ezzel az eredménnyel végződött a nyugat-európai törpeállamban rendezett vasárnapi népszavazás.” A százhatvan négyzetkilométer területű és alig valamivel több mint huszonezer lakosú Liechtensteini Fejedelemség történetében ez már a második eset, amikor a nők választójogáról komoly formában esik szó — 1974-ben amikor a Haladó Polgári Párt kétévi szünet után visszaszerezte többségét a 24 tagú parlamentben, határozott ígéretet tett arra, hogy szavazati jogot ad a nőknek. Az ígéret akkor aztán más, sürgősebb tennivalók miatt feledésbe merült. (Egyébként 1978-ban a Haladó Polgári Párt el is veszítette többségét a parlamentben.)

A törpefejedelemség még 1719-ben alakult meg — akkor kapta meg a mintegy négyszáz éve egységes birottként kezelt Vaduz grófság tulajdonjogát Liechtenstein osztrák herceg. A grófság 1866-ban független országgá nyilvánította magát és Liechtensteini Fejedelemség néven kihirdette semlegességét. A kis ország 1924 óta vám- és pénzügyi unióban van a szomszédos Svájjal. Bern külügyminisztériuma gondoskodik Liechtenstein diplomáciai képviselőről és bár az ország önálló (és nagyon kedvelt) bélyegkiadó, postáügyeit is Svájc intézi.

Két olyan dolog is van, amiért a Svájc és Ausztria között fekvő alpesi országocskát gyakran emlegetik. Az első és a fontosabb: Európában Liechtensteinben a legalacsonyabb a jövedelemadó és éppen ezért számos „levelesláda-vállalat” működik itt.

Azért nevezik így a közel harmincezer külföldi céget, amelynek „liechtensteini” fiókja is van, mert a legkülönözőbb országokban tevékenykedő vállalatok azért jegyeztették be magukat a fejedelemségben (és esetleg csak egy levelesládájuk vagy legfeljebb egy-két alkalmazottjuk van Vaduz városában), mert így lényegesen kisebb jövedelemadót fizetnek a tulajdonosok... A fejedelemség állami bevételeinek összesítésében még így is a legjelentősebbek egyike ezeknek a vendégvállalatoknak a jövedelmi adója.

A másik nevezetességről viszonylag ritkán esik szó: Liechtensteinben van a világ egyik legfejlettebb műfogkészítő ipara, száznál több országba exportálják a kis ország gyártmányait...

Amikor a nők választójogát jelentő népszavazás eredményét közölték az ország uralkodójával, II. Ferenc József herceggel, az örömeinek kifejezése után kijelentette, most már csak egy kívánsága van: szeretné elérni, hogy akár a parlament, akár népszavazás segítségével töröljék Liechtensteinben a halálbüntetést.

# Napéjegylenlőség

## A biztonsági csomagterv

### Új hadsereg főparancsnok

Sajátos politikai ritmusa van a napszakok változásának a libanoni fővárosban. A nappal a tárgyalásoké, sőt időnként és helyenként a megállapodásoké. Az éjszaka többnyire a fegyvereké, tűzpárbajok robbannak ki három-négyöt halottal, sebesültekkel. A bejrúti „napéjegylenlőségben” az utóbbi időben mintha a nappalok kapnának nagyobb hangsúlyt, ezért mutatkozik bizakodás a kiújuló csatározások ellenére.



KARAMI IMADKOZIK EGY BEJRÚTI MECSETBEN  
Allamalkotó erő még mindig nem létezik

gettek. A kompromisszumos elképzelések a két említett követelménynek hivatottak eleget tenni: Bejrút egységesítésének és a libanoni kormányhadsereg átszervezésének.

### Egy siita ezredes

Ami a fővárost illeti, a hadsereg három dandárja vennie át a katonai ellenőrzést. Kétezeröttszáz-kétezeröttszáz katona állomásozna Kelet- illetve Nyugat-Bejrútban, míg kétezeröttszáz a két városrészt elválasztó zöld vonalat, valamint a nemzetközi repülőteret felügyelnék. (Arra vonatkozólag még nem történt közlés, hogy mi történik a nyugalmazott katonatisztekkel, csendőrökkel és francia megfigyelőkből álló jelenlegi ellenőrző testülettel, amelyek a jelek szerint nem álltak feladatuk magaslátán.)

Egyébként most is vannak kormányerők a főváros két részében; egy-egy nem feltöltött dandár. Csakhogy a Kelet-Bejrútban állomásozó ötödik dandár kizárólag keresztényekből, a Nyugat-Bejrútban található hatodik dandár mohamedánokból áll. A biztonsági terv megvalósulásának egyik kulcsa, hogy a hatodik dandárt keresztény, az ötödik dandárt mohamedán alakulatokkal töltsék fel. Ha ez valóban megtörténik, nagyobb az esélye annak, hogy a különböző milíciák — a fővárosban belül — lemondanak a nehézfegyverek birtoklásáról. Ilyen irányú felajánlás történt a drúzok részéről, elvben a siiták is hajlandók csatlakozni, de a jobboldal hasonló

lépése nélkül aligha lehet hosszú életű ez az engedékenység. Természetesen azt is tisztázni kell, mit kell érteni ebben az esetben nehézfegyverzet alatt. Általában ugyanis korai lenne a fegyverektől búcsúzni Bejrútban, a biztonsági terv sem érinti közvetlenül a fegyveres testületeket, csupán az „illegális pártmilíciák” felszámolásáról intézkedik.

Bejrút jövőjéhez szorosan kapcsolódik a hadsereg jövője. Tegyük fel, hogy a hadsereg átveszi az ellenőrző felügyeletet a főváros felett, de ki felügyeli a haderőt? A hadsereg főparancsnoka eddig a maronita szélsőjobboldali

noka volt, amely a Bejrúttól tizenöt kilométerrel keletre elhelyezkedő Szuk el-Garbnál foglalta el állását. Védte a „főváros kulcsának” tartott kis települést és igyekezett megakadályozni a különböző mohamedán milíciák közötti közvetlen összeköttetést. (Siiták Dél-Bejrútban, drúzok a Suf-hegységben.) Személyét azonban minden oldalon elfogadhatónak tartották és a vezérkari őrnagyból vezérőrnaggyá előléptetett Aun átvette a hadsereg főparancsnokságát. Azzal a megszorítással, hogy új vezető testületként működik egy hattagú (három muzulmánból és három keresztényből álló) parancsnoki tanács is.

A hadsereg vezérkari főnöke ismét drúz tábornok lett (a közismert elosztási rend alapján, elvben mindig ennek az irányzatnak tagja tölti be a tisztséget) és szerveztek egy új állambiztonsági szervezetet, Musztafa Naszir siita ezredes irányításával. A hattagú katonai parancsnokságban is van egyébként egy siita, Adel Osszeiran hadügyminiszter, ám őt konzervatív politikuskak tekintik. A „nagyapák Libanonjához” tartozik, amint előszeretettel nevezik a jobbára nyolcvanévesek klánját s nem a radikális AMAL szervezethez.

### Az unoka döntése

Így fest nagy vonalakban a nemzeti biztonsági terv, amelyet a kormány elfogadott. De Fadi Frem, a jobboldali milícia vezetője közbeszólt és elutasította. (A harmincesztendősnél nem sokkal idősebb Frem a falangista párt politikai bizottságának tagja és Pierre Gemajel unokájának — az államfő, Amin Gemajel unokahúgának — férje. A libanoni nagy családok esetében köztudomásúlag rengeteget jelentenek az ilyen jellegű szálak és kötődések.)

A milíciák vezetője nem jelent meg a pártja által összehívott értekezleten, amelyen az igenlő döntés született s ezzel fenntartotta cselekvési szabadságát. Különben is, sokáig nem volt az országban, az Egyesült Államokban tett tanulmányutat.

Frem magatartása indokolni látszott a megegyezési híreket követő tűzharcokat: logikus, hogy ezeket nehéz elkerülni, ha az egyik nagy hatalmú, jól felszerelt milícia szembeeszegetül a béküléssel. Azután — megint váratlan elemként, hiszen nem volt közvetlen előzménye — a milicista parancsnok is beadta derekát. Hozzájárult a biztonsági terv megvalósításához. (Ez után következett egy éjszaka, tizenegy halottal. Ki lőtt és miért s mi a biztosíték rá, hogy mindez nem ismétlődik?)

Közben fontos tárgyalások zajlanak a libanoni baloldalon egy nemzeti demokratikus front létrehozására. Korábban létezett a nemzeti mozgalom, de az 1982-es háború következtében megszűnt. Később megalakult a nemzeti megmentés frontja, de a belső nézeteltérések miatt felbomlott. Most, legújabbban a Libanoni Kommunista Párt és a drúz Haladó Szocialista Párt szólított fel egy új baloldali-nemzeti egységre, amelyet támogatott a libanoni Baath párt és a Libanonban működő Damaszkusszal rokonszenvező Szíriai Nemzeti Szocialis Párt is. A siita AMAL (Remény) szervezet azonban egyelőre nem válaszolt.

A jelek szerint egységes államalkotó erő még mindig nem bukkan fel a szerencsétlen Libanonban.

RÉTI ERVIN

### Lövések Bikfajára

A legbiztosabb új elem a nemzeti biztonsági terv, amelyet immár minden számottevő irányzat elfogadott. Lassan három hónapja, hogy nem kevés huzavona után létrejött a Rasid Karami vezette nemzeti egységkormány, amelyben paritásos alapon, egyenlő számban kaptak tárcát a keresztény és muzulmán miniszterek. A nemzeti egységkormány azonban már elnevezésében is csálóka lehetett, hiszen nem egy valódi és megalapozott nemzeti egyetértésre épült. Találékosan neveztek az „utolsó esély kormányának”, jelezve, hogy a polgárháborúban egymással véres ütközeteket vívó felek egyszerre folytatták a csatát a minisztertanács asztala körül s próbáltak valamiféle, kölcsönösen elfogadható kiutat találni az önpusztítás szakadékaiból.

Nehéz lenne nem szatírákat írni róla, hogy egy nemzeti egységkormány miként próbált olyan területeket keresni, ahová mindegyik tagja veszélytelenül eljuthat s egyáltalán ülésezhet. Így került a jelentésekbe Bikfajának, az elnök nyári rezidenciájának neve, ez volt a biztonságosnak mondott tárgyalási színhely. S ezért lett esemény az a Libanonban különben rutinnak számító fejlemény, hogy első ízben lőtték Bikfaját és lövedékek csapódtak be az államfői palota szomszédságában.

A nemzeti egységkormány túlélése, valamint a továbblépés lehetősége azt kívánta, hogy mindenekelőtt rendezzék a katonai-biztonsági kérdéseket, teremtsék meg egy ilyen kabinet elengedhetetlen infrastruktúráját. Nyersebb fogalmazásban: legyen a kormánynak egy valamennyire is ütőképes hadserege és szüntessék meg a főváros, Bejrút szétszakítottóságát, amely lehetetlenné teszi a kapcsolatot a különböző intézmények és hivatalok között.

Többszöri nekifutás után, rendkívül tevékeny szíriai közreműködéssel (ebben személy szerint Hadam alelnök vállalt közvetlen szerepet) megszületett az a csomagtervjavaslat, amelyet a libanoni lapok „Bikfaja-tervként” is emle-

# Szénárnyékban

## Kölcsönhatásban az olajjal

### Exportőrök a piacon

Miközben a nemzetközi olajpiacot az Oból válsága kezdi gyötörni, mind jobban növekszik egy másfajta feszültség és az idegesség a széntermelők és kereskedők körében. A nyugtalanságot ebben az esetben az idézi elő, hogy ütemesen csökken a világ szénkereslete, így az exportőrök a szó szoros értelmében „fekete időkkel” kényyszerülnek egyelőre szembenézni. A második olajválság idején — 1979 és 1981 között — ugyanis a termelők szerte a világon nagy bányabővítési és kitermelésnövelési programokba kezdtek, s a fejlesztések „gyümölcse” tavaly érett be. Csak hogy időközben mérséklődött az olaj ára, a tartós recesszió következtében visszaesett az ipari termelés a fejlett tőkés államokban, s ugyanakkor további jelentős sikereket ért el a világ az energiatakarékosság területén. A többször trónra emelt, illetve onnan letaszított szén tehát most újabb fejtörést okoz az exportáló nemzetek többségének. (Az olaj esetleges jövőbeni áremelésének következményeit még nem lehet megjósolni.)

## Készletek és arányok

A felmérések tanúsága szerint a világ jelenleg ismert szénkészlete a jelenlegi fogyasztás mellett mintegy 500 évre elegendő. (Összehasonlításképpen: szakemberek véleménye szerint földgolyónk ismert kőolajkészletei 35–40, gáztartaléka 70–80, urániumkincse pedig 90 esztendő múlva merül ki.) A feltárt készletek 40 százalékaival a szocialista országok, 29 százalékaival Észak-Amerika rendelkezik. Nyugat-Európa részese-dése 13 százalék; 4 százalékos részarányával Ausztráliának is jelentős tartalékai vannak. Noha a világ széntermelése évről évre számottevően növekszik, részaránya a világ energiafelhasználásában jelentősen visszaszorult: 1945-ben az energiaigény 60 százalékát fedezte a szén, 1973-ban már csak 20 százalékos volt a részese-dése Földünk energiamérlegében.

Mind az 1973–74-es, mind pedig az 1979–81-es olajválság felértékelte a szén szerepét, s azokat az országokat, amelyeknek bányáiból még exportra is jutott ebből az ásványi anyagból. Jól jellemzi a szénbe vetett — jogos — reményeket, hogy évtizedünk elején a világ legnagyobb olajmonopóliumai sorra szereztek érdekeltiséget a szénbizniszben. A felvásárlások eredményeként a Shell 3,3, a British Petroleum 2 milliárd tonnás szénkészlet fe-



SZTRAJKOLÓ FRANCIA SZÉNÁNYÁSOK TUNTETÉSE

A jelenlegi hullámvölgy csak átmeneti

lett rendelkezik. Mindez persze eltörpül a világ első számú olajcége, az amerikai Exxon szénvagyona mögött, amelyet az óvatosságot becsülve 11,5 milliárd tonnára tesznek. (Az olajmultik azért fektettek dollármilliárdokat bányarészesvények és bányák vásárlásába, mert időben fel akartak készülni az olaj utáni korszakra, s így kívának elkerülni mindenféle megtorpanást a profitok alakulásában.)

Az elmúlt évtizedekben a tőkés világban kialakultak a szén hagyományos szállítási irányai: a legnagyobb exportőr az Egyesült Államok, a vásárlók listáját pedig Nyugat-Európa és Japán vezeti. Rendszeresen nagy mennyiségű szén hagyja el Ausztrália, Kanada, Dél-Afrika, valamint Lengyelország kikötőit. (Ez utóbbi a hetvenes években az USA mögött a világ második legnagyobb szénexportőre volt, a kivétel 1979-ben még meghaladta a 42 millió tonnát.) Az elmúlt négy esztendőben a szénimportőr országok hatalmas szénkészleteket halmoztak föl, s a bevétel növekedésével párhuzamosan visszaesett az ipar és az energetikai ágazat szén iránti kereslete. Mindez oda vezetett, hogy 1983 végén a felhalmozott készletek nagyobbak voltak, mint a forgalomba kerülő szén mennyisége. Erthető módon visszaesett a szénkereskedelem, s a túlkínálat következtében megkezdődött az árak lemorzsolódása. (Érdemes megjegyezni, hogy a szén ára — fűtőértékben számolva — mintegy fele a kőolaj árának.)

A kedvezőtlen szénpiacon azok az exportőrök kerültek viszonylag jó helyzetbe, akik olcsóbban és hatékonyabban termelnek. Tavaly ez elsősorban Ausztráliára, Lengyelországra és Dél-Afrikára volt jellemző. Drámaian visszaesett az USA Nyugat-Európába

és Japánba irányuló szénkivitelle: míg 1981-ben 100 millió tonna szén hajózta át az óceánokat, 1983-ban az export 66 millió tonna volt. Az erős verseny ellenére még mindig az amerikai bányák Nyugat-Európa fő szállítója, Japánban azonban lényegesen csökkent jelentőségük. A szigetországban mind inkább Ausztrália veszi át a vezető szénexportőr szerepét.

Az ötödik kontinens 1983-ban 55,5 millió tonnás exportjával a szénpiac második legnagyobb szállítója volt. A nagyívű bányafeltárások és -fejlesztések eredményeként Ausztrália az évtized végére már 100 millió tonna sze-

lődése tehát egyre inkább Japán felé fordul Nyugat-Európáról — legalábbis rövid távon.

Talán ez a szándék is vezérelte az amerikai Occidental Petroleum céget, amikor az „évszázad szénüzletének” megkötését javasolta Kínának. Az „Oxy” és a kínai hatóságok előszerződéskötöttek — a végleges megállapodásra nyáron kerül majd sor — egy másfél milliárd tonnás készlettel rendelkező szénmező közös feltárásáról. A Pekingtől félezer kilométerre fekvő sangszi szénbánya a tervek szerint évi 15 millió tonna szént termel a kínai-amerikai vegyes vállalatnak, amely a felszínre hozott mennyiség egy részét Kínának adja majd el, de bőven jut majd exportra is — elsősorban Japánba. (A bányatelepítés költségei mintegy 600 millió dollárt tesznek ki, ebből az Occidental és a vele társult, ugyancsak amerikai Kiewit cég 340, a kínai fél pedig 260 millió dollárt fektet be. A világ legnagyobb külszíni kitermelésű bányájához szükséges pénzüsszeg előteremtésében többek között közreműködik a First National Bank of Chicago, a Bank of America, valamint az amerikai export-import bank is. Szó van arról is, hogy az ügyletben kanadai és japán pénzintézetek is részt vesznek, de jelentős szerepet vállal a Bank of China is. A közös vállalkozás tulajdonjogának 50 százaléka az Oxy-t és a Kiewitet illeti egyenlő arányban, a másik 50 százalék kínai kézben lesz.)

Miközben a nemzetközi szénkereskedelem nehéz időköt él át, a kutatólaboratóriumokban változatlanul folynak a kísérletek a szén további hasznosítására. A nyugatnémet Salzgitter például nemrégiben bejelentette, hogy szénből olyan újfajta terméket állított elő, amely a kőolaj egyik fontos helyettesítője lehet. A Denscoval nevű új, folyékony anyag 75–80 százalékban szénből, 20–25 százalékban vízből és mintegy 1 százalékban vegyi adalékokból áll. A Denscoval előnye éppen folyékony halmazállapotában rejlik, hiszen tankhajókon, csővezetékben és tartálykocsin éppen úgy szállítható, mint a kőolaj. Jól használható a fűtőolaj helyettesítésére erőművekben, de a Salzgitter szerint megoldható a háztartási felhasználás is.

## Nyugat-Európa feszültségei

A nemzetközi szénkereskedelemben kialakult dekonjunkcióban nem kis szerepet játszik kontinensünk nyugati fele. A legtöbb közös piaci országban a széntermelés nem kifizetődő, a veszteséges szénbányák bezárása azonban lassan halad, hiszen több száz ezer munkahely sorsáról van szó. A Tizek széntermelése fokozatosan csökken, tavaly összesen 230 millió tonnát hoztak a felszínre, egy évvel korábban még 242 millió tonna volt a bányászat eredménye. A drágán termelő nyugat-európai bányáknak nagy konkurrenciát jelent az olcsóbb külföldi szén, de a belső kereslet csökkenése miatt tavaly az import is visszaesett.

A Közös Piac egyelőre hatalmas szénkészleteit akarja felélni, s remélik, hogy a gazdaság megélénkülésével néhány év múlva — az exportőrök örömeire — jócskán emelkedik majd a szénfelhasználás. Bármennyire is fájdalmas, hosszabb távon a legtöbb közös piaci ország inkább a szénbehozatalra fog berendezkedni, mintsem a gazdaságtalan termelés fenntartására. Nagy-Britanniában például tavaly az állami szénvállalat veszteségei elérték a 460 millió fontot, s a számítások szerint a kormány 1984-ben és jövőre összesen 1,1 milliárd fontot kényyszerül segíelyek és kölcsönök formájában az iparágak folyósítani. A szénexportőrök érdek-

## Erőművek étvágya

Az erőművek a számítások szerint továbbra is a világ szénigényének 60 százalékát „fogyasztják el” sőt a Nemzetközi Energia Ügynökség becslése szerint a következő évtizedben 40 százalékkal növekszik majd „szénétvágyuk”. A szénpiac jelenlegi hullámvölgye a szakemberek véleménye szerint csak átmeneti.

GONDA GYÖRGY—  
SZENTGÁLI PÉTER

# Botha-út

Új Mózes  
nyolc országban



A DÉL-AFRIKAI MINISZTERELNÖK, PIETER BOTHA MARGARET THATCHERREL

A világ országainak nagy többsége szemében is a fajüldözés utolsó fellegvára

Johannesburg Jan Smuts repülőterén soha még nem rendeztek ilyen látványos ceremóniát. Virágfüzerekkel borították el Pieter Willem Botha dél-afrikai miniszterelnök feleségét, Elizét. A kormány valamennyi tagja hosszan parolázott az Európába induló kormányfővel és Roelof Pik Botha külügyminiszterrel. Mint a helyi sajtó írta: sokan a búrok „új Mózeseként” tisztelegtek Botha miniszterelnök előtt, abban a reményben, hogy „kivezeti a pretóriai rezsimit az elszigeteltségből”.

Harmincnyolc éve nem indult ilyen jelentős körútra dél-afrikai miniszterelnök. S Botha kormányfő 1978-as beiktatása óta most először szánta rá magát, hogy felkeresse néhány nyugat-európai ország fővárosát, ahol mindenekelőtt hazája kezdeményezéseiről, az Afrika déli részén kialakult új helyzetről és a gazdasági együttműködés fejlesztéséről kíván tárgyalni. Az erre az alkalomra átalakított, luxusszalonnal berendezett Boeing-Jumbo Johannesburgból egyenesen Lisszabonba repült.

Botha útiállomásai ezenkívül London, Bonn, Bécs, Genf és Brüsszel, Róma, a Vatikán és Párizs.

A fajüldöző rendszer miniszterelnökének két legfontosabb állomása London és Bonn.

Első tárgyalásain Lisszabonban Mario Soares miniszterelnökkel, majd Ramalho Eanes államfővel a Dél-Afrikának Mozambikhoz, illetve Angolához fűződő kapcsolataira szorítottak. Portugália annak idején vállalkozott a közvetítő szerepre a pretóriai rezsimek és a két szomszédos állam között. (Lisszabon egykori gyarmatainak máig is jó kapcsolatokkal rendelkezik, amelyek hasznára válhatnak Bothának a további együttműködés elmélyítésében.)

Botha miniszterelnökre Lisszabonban csak az a feladat várt, hogy megköszönje a portugál közbenjárást. A brit kormányfővel és a külügyminiszterrel folytatott tárgyalásai már jóval nehezebb próbára tették. Az eszmecsere helyéül Margaret Thatcher kormányfő Chequersben a kormány rezidenciáját jelölte ki. Jó érzéssel, hiszen várható volt, hogy a Brit Nemzetközösségből 1961-ben kivált Dél-Afrika, a fehér telepesek fajüldöző politikája ellen Londonban nagyszabású tüntetések robbannak ki.

Dél-Afrikában a külföldi beruházások értéke a múlt évben elérte a 40 milliárd randot. Ebben a legjelentősebb mértékben Nagy-Britannia és a Német Szövetségi Köztársaság érdekelt. A brit vállalkozókat amúgy is hagyományos jó kapcsolatok fűzik Pretóriához. Az ottani beruházások — egy korábbi statisztika szerint — évi 11,5 százalékos hasznát hajtották az angol tőkéseknek. Ők ellenőrzik az aranybányászat 30—35 százalékát, a bankügyletek felét, a feldolgozóipar termelésének 30 százalékát.

Nagy-Britannia fenntartással kezeli a pretóriai rendszer „nyitását”. Botha kormányfőnek és külügyminiszterének nem sikerült eloszlatnia London gyanakvását, s a legfontosabb témakörökben Margaret Thatcher hajthatatlan maradt. Nevezetesen: továbbra sem hajlandó brit fegyvereket juttatni Dél-Afrikának. Változatlanul fenntartja az Afrikai Nemzeti Kongresszus (Pretória szóhasználatában: a terroristák) londoni képviselőit, és a jövőben is bojkottálja a sportkapcsolatokat a fajüldöző rezsimmel.

A dél-afrikai kormányfő bonni hivatalos látogatását egy számára kínos vendég előzte meg. Alig néhány nappal korábban a nyugat-német fővárosban járt Toivo ja Toivo, a Délnyugat-afrikai Népi Szervezet (SWAPO) egyik alapítója, aki 18 évi fogságából márciusban szabadult ki Dél-Afrikában. A most 60 éves egykori aranybányász, utóbb vasúti rendőr, majd az Ovambói Népi Kongresszus megalapítója Bonnból tárgyalta a külügyminisztériumban, majd találkozott a nyugat-német pártok néhány vezető képviselőjével.

Igaz, a SWAPO tekintélyes politikusát nem fogadta Helmut Kohl kancellár, s Genscher külügyminiszter washingtoni távollétében Meyer-Landrut külügyi államtitkár volt legmagasabb rangú tárgyalópartnere, Bonn azonban így is világosan tudtára adta Bothának: mint az úgynevezett közvetítő csoportban részt vevő államok egyike, változatlanul megkülönböztetett figyelmet szentel a namíbiai rendezésnek, s Pretória ellenfelei előtt is nyitva tartja kapuit.

Más kérdés, hogy a dél-afrikai kormányfő számára rendkívül magas szintű tárgyalásokat készítettek elő a Rajna partján. Kohl kancelláról kívül tárgyalta Genscher külügyminiszterrel, Vogelgel, az SPD-

frakció elnökével, Strausszal, a CSU vezérével és fogadta őt Carstens államfő is. Az NSZK külpolitikai társaságában a miniszterelnök előadást tartott dél-afrikai békekezdeményezésekről, s rövid látogatást tett Nyugat-Berlinben is.

Ahhoz nem férhet kétség, hogy Bothát az NSZK egyik fontos gazdasági partnerének kormányfőjét — akárcsak Nagy-Britanniában — megértéssel hallgatták, amíg a kölcsönös kereskedelemről esett szó a tárgyalásokon. Végére is Anglia az USA után második legjelentősebb szállítója és vásárlója Pretóriának, az NSZK pedig a dél-afrikai importlista második, az exportlista negyedik helyen áll. Csak hogy a gazdasági és a politikai szféra a Dél-afrikai Köztársaság megítélésében élesen elkülönül, még partnereinek is

Az ENSZ tagállamainak kevesebb mint egyharmada: mindössze 45 ország tart fenn diplomáciai kapcsolatokat a pretóriai rendszerrel. Az ENSZ különböző fórumain és a Biztonsági Tanácsban többször is szigorúan elmarasztalták Dél-Afrikát és azokat az országokat is, amelyek a gazdasági együttműködés révén támogatják az apartheid rendszert. Most azonban az Angolával és Mozambikkal kötött megállapodások kétségtelenül új helyzetet teremtettek. Ma még

nehéz lenne megítélni, vajon csupán taktikai okokból választotta-e Pretória a kiegyezés útját százédaival szemben, vagy — akárcsak az érintett országokat — bizonyos belső felismerések készítették erre.

Tény, hogy Dél-Afrika nemcsak az úgynevezett frontállamok, hanem a világ országainak nagy többsége szemében is a fajüldözés utolsó fellegvára. Nemzetközi elszigeteltségéből az egyetlen kivétel az út lenne a 24 milliós népesség 81 százalékát alkotó színes bőrű őslakosság jogainak helyreállítása, s a szomszédos országokkal a kapcsolatok rendezése. Az utóbbi témakörhöz tartozik természetesen az Angolához és Mozambikhoz fűződő viszony javítása éppúgy — amihez a közelmúltban megkötött szerződések megfelelő alapot teremtenek —, mint Namíbia függetlenségének helyreállítása. Erre nézve a Biztonsági Tanács 435. számú határozata részletesen intézkedik, s ettől eltérő megoldásához az érintettek aligha járulnak hozzá.

Ami viszont a Dél-afrikai Köztársaság belső viszonyait, az ott élő színes bőrűek helyzetét illeti, Botha kormányának megfelelő garanciákat kell adnia. Az idén szeptemberben életbe lépő új alkotmány erről meglehetősen homályosan fogalmaz. A miniszterelnök éppen azért vállalkozott a hosszú nyugat-európai körútra, hogy legfontosabb partnereinek részletebb magyarázattal szolgáljon.

GYAPAY DÉNES

## EMLÉKEZTETŐ

A Nemzetközi Valuta Alap, az IMF egyik legutóbbi jelentésében beszámolt arról, mit állapítottak meg kiküldött szakemberei tizen-négy fejlett tőkés országban az elmúlt év, 1983 bérköltségeit, nagykereskedelmi árait és exportárait vizsgálva. Az egyik legmeglepőbb — a szakértők számára is váratlan — megállapítás az volt, hogy a megvizsgált országok közül Japánban emelkedtek a legnagyobb mértékben 1983-ban a bérköltségek: az emelkedés 7,3 százalék volt, az utóbbi tizenöt esztendőben a legnagyobb. Japánt az Egyesült Államok követi, ott 1983-ban 6,4 volt a munkabérköltségek emelkedése. (A jelentés itt megjegyzi, hogy az USA-ban 1980-hoz képest a bérköltségnövekedés 36,8 százalék, azaz 1981-ben és 1982-ben az emelkedés nagyobb volt, mint az idén Japánban.)

Három országban a megvizsgált 14 közül estek a bérköltségek. Nagy-Britanniában a csökkenés 7,3 százalék, Belgiumban 5,9 százalék, Franciaországban pedig 4,9 százalékkal. (A többi kilenc megvizsgált országban a bérköltségekben bekövetkezett változás nem éri el a plusz-mínusz 1 százalékot sem, azaz változatlanul tekinthető.)

Az IMF-jelentés igen figyelemreméltó megállapításokat közöl arról, hogy három megvizsgált ország, az Egyesült Államok, Japán és Kanada nemzetközi versenyképessége komolyan romlott. Az amerikai versenyképesség romlásának okát a Nemzetközi Valuta Alap

szakemberei abban látják, hogy a dollár mindenképpen túlértékelt. Egy kimutatás szerint 1983-ban a dollár a legfontosabb gazdasági partnerek valutáját tekintve átlagban 12,2 százalékkal erősödött — azaz az Amerikával kereskedő országok nagy többsége drágábban volt kénytelen megfizetni az USA-ból érkező szállításokat. Egyébként 1983-ban az Egyesült Államok importja 60,6 milliárd dollárral volt több, mint exportja — a szakértők szerint ez a tekintélyes kereskedelmi deficit 1984-ben tovább nő. (Az első negyedévében, március végéig a deficit már megközelítette a 26 milliárd dollárt.) Az erős dollár fékezi az exportot, ösztönzi az importot, és azok az eladósodott országok — főként Latin-Amerikában —, amelyek az elmúlt évtizedekben jó amerikai piacnak bizonyultak, most, 1983-ban és 1984-ben kétszer is meggondolták minden amerikai vásárlást, hasonló a helyzet egyes afrikai országokban is.

A nagykereskedelmi árak Japánban 6,3, Kanadában 3,8, az Egyesült Államokban pedig 3,5 százalékkal nőttek. (Az USA-ban 1980-hoz képest a nagykereskedelmi árak növekedése 13,9 százalék.) Csökkentek viszont a nagykereskedelmi árak Svédországban, ahol a csökkenés 6,8 százalékos, Nagy-Britanniában (itt 6,2 százalékkal), Belgiumban 3,8, Franciaországban pedig 3,3 százalékkal. Hét országban a nagykereskedelmi árak lényegében változatlanok voltak.

# Innivaló

## Bortenger és borháborúk



### BORHIRDETÉS EGY FRANCIA LAPBAN

Gyors ütemben nő a kalóriaszegény diétás és a sömmentes italok fogyasztása

...kesz bort hoztak for-  
...omba az Egyesült Alla-  
...mokban a kaliforniai szőlő-  
...ezők terméséből Chateau Mou-  
...ton-Rothschild márkaneven. A ne-  
...mes nedű szenvedélyes gyűjtői ha-  
...mar szétkapkodták a palackonként  
50 dollárért árult ritkaságot, hi-  
...szen termeléséhez és készítéséhez  
a 81 éves Philippe de Rothschild  
bankmágnás adta „kölcson” ne-  
...vén kívül tapasztalatait.

A zamatos kaliforniai bor és az  
iránta mutatkozó nagy kereslet  
szinte jelképe az amerikai alko-  
holfogyasztási szokások átalaku-  
lásának: az óceán túlsó partján  
egyre népszerűbb lesz a bor, fo-  
gyasztása nagy ütemben növeks-  
szik. 1976 és 1981 közötti 41 szá-  
zalékkal növekedett az USA-ban  
a borfogyasztás — kétszer olyan  
gyorsan, mint az üdítő italoké és  
a söré.

Nem véletlen tehát, hogy a vi-  
lág jelentős borexportőr nemzeti  
éles küzdelmet folytatnak az ame-  
rikai borpiacon a vevőkért, az el-  
adásban való minél nagyobb ré-  
szesedésért. Teszik ezt azért is,  
mert az értékesítési statisztikák  
tanúsága szerint a borkereskede-  
lem világszerte egyre nagyobb  
gondokkal küzd, s miközben a  
termelés bővül és növekednek a  
„bortavak”, a fogyasztás korábbi  
emelkedési üteme megtört. A  
nemzetközi borpiacon 1950—70  
között igen jó, konjunkturális vi-  
szonyok uralkodtak, a termelés  
növekedését követte a piac bővü-  
lése.

Az elmúlt évtized elején azon-  
ban megváltozott a piaci helyzet,  
s az akkori irányzat napjainkban  
is tart: a világ borfogyasztása fo-  
kozatosan mérséklődik, közben  
egyre több az exportálható feles-  
leg. Jól jellemzi a kialakult helye-  
zetet, hogy a világ két legnagyobb  
bortermelőjének — Franciaor-  
szágnak és Olaszországnak — a  
hazai fogyasztása az 1960. évi fe-  
jenkénti 168, illetve 144 palackról  
1981-re 120, illetve 113 palackra  
csökkent.

Különösen nagy a „bortenger” a  
közös piaci országokban, ahol az  
évről évre halmozódó borfölösle-  
get a gazdák kénytelenek meden-  
cékben és hatalmas gumitömlők-  
ben tárolni. Mindez arra vezethet-  
ő vissza, hogy a nyugat-európai  
gazdasági integráció 1970-ben  
meghirdetett közös „borpolitiká-  
ja” nem működik megfelelően.  
Nem jelent megoldást az sem,  
hogy évről évre nagyobb mennyi-  
ségű bort párolnak le.

A Tizek borpiacán elsősorban az  
asztali, tehát az olcsóbb borok-  
ból alakult ki hatalmas, fölösle-  
gesnek látszó készlet. Bár túlter-  
melés van minőségi borokból is,  
ezek értékesítése viszonylag ke-  
vesebb gondot okoz. Ezzel együtt  
szinte mindennaposak az ország-  
úti „jelenetek”, amikor egy-egy  
ország bortermelő gazdája egy má-  
sik közös piaci országból szárma-  
zó borszállító kamionsort borítá-  
nak fel vagy vesznek blokádnak alá.

Ilyen körülmények között kü-  
lönösen meg kell küzdeniük az el-  
adásokért a Közös Piac külső  
szállítóinak, köztük Magyarorszá-  
g borkereskedőinek.

A statisztikák tanúsága szerint  
a recesszió szinte nem is érintet-  
te a világon az alkoholfogyasztást.  
Mivel magyarázható akkor a bor-  
eladások visszaesése kontinensünk  
nyugati felén?

Egyrészt ismét reneszánszát éli  
a sör és a megnövekedett keresle-  
tet alig tudja kielégíteni Nyugat-  
Európa rengeteg serfőzdéje. Más-  
részt viszont a társadalmi és  
társasági élet szokásai átalakuló-  
ban vannak: szinte minden or-  
szágban mind népszerűbbek a tö-  
mény italok, amelyek választéká-

nak folytonos bővítéséről igencsak  
gondoskodnak a szeszipari válla-  
latok.

A közös piaci bortermelők ag-  
godalommal és ellenérzéssel te-  
kintenek Spanyolország és Portu-  
gália küszöbönálló integrációs  
csatlakozása elé, mivel mindkét  
ibériai állam a világ első tíz bor-  
termelője és —exportőre sorába  
tartozik. (Érdemes megjegyezni,  
hogy a ranglista élmezőnyében  
van még többek között Algéria,  
Bulgária és Magyarország is.)

A gazdák attól tartanak (jog-  
gal), hogy a két ország csatlako-  
zásával tovább duzzadnak a közös  
piaci borkészletek, ráadásul a spa-  
nyol és a portugál nézővám nél-  
kül juthat be a jelenlegi Tizek  
piacára. Spanyolország például  
egymaga annyi bort termel jelen-  
leg, mint a közös piaci államok  
együttese.

Pesszimista becslések szerint  
nem kizárt, hogy néhány évvel a  
spanyol csatlakozás után az ibé-  
riai ország adja majd a közös piaci  
bortermelés 40 százalékát (!),  
miközben a hazai fogyasztás me-  
redeken csökken...

Érthető tehát, hogy a több mint  
egy évtizede tartó túltermelési  
válság — amelynek megváltozá-  
sára belátható időn belül nincs  
remény — hullámain a nyugat-  
európai borexportőr országok az  
ígéretes amerikai piacokon akar-  
ják (legalábbis részben) levezetni.

Tavaly közel ötmillió hektoliter  
bor érkezett a közös piaci álla-  
mokban az USA-ba. Ez a jelentős  
mennyiség nagy felháborodást  
váltott ki a kaliforniai bortermel-  
ők körében, akik az idei év ele-  
jén dömpingpanaszt tettek a wa-  
shingtoni kereskedelmi miniszte-  
riumnál. A dömpingeljárást kez-  
deményezők azt állították, hogy  
az olcsó olasz és francia borok  
importja sérti az amerikai terme-

**F**ruité et souple, ses reflets d'or  
pâle transcrivent au travers  
du goût de subtiles nuances.  
Il est par excellence le vin des gens  
heureux. Muscadet, Muscadet des  
Coteaux de la Loire, Muscadet de  
Sèvre et Maine, sa gamme étendue  
participe naturellement à toutes les  
petites et grandes fêtes de la vie.  
Par tradition vin des fruits de mer  
et des poissons, apprécié des  
apéritifs, les gastronomes l'associent  
aisément aux hors d'œuvre, aux  
charcuteries, aux  
viandes blanches  
et à certains  
fromages.

**MUSCADET**

le vin des gens heureux

lők érdekeit, mivel a Közös Piac-  
ról származó borok támogatott  
áron kerülnek forgalomba. (A vá-  
dak szerint az USA-ba irányuló  
olasz borexport 1980 óta 2,8 mil-  
lió hektoliterrel növekedett, míg  
a francia borok kivitele mennyi-  
ségben megkétszereződött.)

Jelenleg a Tizek mintegy 300  
millió dollár értékben exportálnak  
bort az Egyesült Államokba, s a  
dömpingvád-követelők állításai  
szerint a külföldi konkurrenciá-  
taly 650—700 millió dollár vesz-  
teséget okozott a kaliforniai bor-  
termelőeknek.

Reagan elnök azonban többször  
hangsúlyozta, hogy ellenzi a nyu-  
gat-európai borok importjának  
korlátozását vagy a dömpingeljár-  
ás megindítását. (A harcias el-  
nöki kiállásban valószínűleg az  
is közrejátszott, hogy az USA  
évente 9,5 milliárd dollár érték-  
ben exportál mezőgazdasági ter-  
mékeket a Közös Piacra, míg az  
onnan származó agrárbehozatala  
nem éri el a 4 milliárd dollárt.)

Washington végül is beszüntette  
a nyugat-európai borszállításokra  
vonatkozó vizsgálatot. Egyelőre  
tehát semmi hivatalos akadály a  
közös piaci bortermelők exportnö-  
velésének. Akadály a kereslet ol-  
daláról sem jelentkezik: jelenleg  
az egy főre jutó borfogyasztás az  
USA-ban mindössze nyolc és fél  
liter, de az előrejelzések szerint a  
fogyasztás ezentúl évi 6—7 száza-  
lékkal növekszik.

Pillanatnyilag tehát az amerikai  
piac nyitva áll a borexportőrök  
előtt, akik jelenleg 24 százalé-  
kal részesednek a hazai forgalom-  
ból. (Az import aránya 1972-ben  
még csak 14 százalék volt.)

Ugyancsak ígéretes piaca lehet  
a borexportőröknek Kína, ahol  
most van „a bor csillaga feljövő-  
ben”. Mi sem bizonyítja ezt job-  
ban, mint az, hogy a francia Ré-

my-Martin cég bortermelési meg-  
állapodást kötött a kínai hatósá-  
gokkal. Tavaly 350 000 üveg fran-  
cia „technológia” alapján készített  
bort palackoztak Kínában. A  
francia és kínai tőkével működő  
vállalkozás már 17 országba ex-  
portálja a ma még egzotikusnak  
számító „hegylevet”.

A nyugat-európai bortermelők  
panaszadata után felüldülést je-  
lentett a brüsszeli bizottság szá-  
mára a pezsgőgyártásról és -érté-  
kesítésről nemrégiben elkészült je-  
lentés. A gyöngyöző ital kivitelét  
elsősorban Franciaországnak sike-  
rült számottevően emelnie, de  
nem panaszkodhatnak a többi ter-  
melők sem. A pezsgő ismét fény-  
korát éli, a fogyasztók ma már  
nemcsak „események” alkalmával  
nyitnak durranóspalackot.

A különféle szénsavas üdítők és  
természetes gyümölcslevek egyre  
nagyobb közkeveltségnek örven-  
denek a fogyasztók körében. Az  
összeladáson belül gyors ütemben  
nő a kalóriaszegény diétás, és sö-  
mentes italok fogyasztása. Számi-  
tások szerint jövőre az Egyesült  
Államokban a lakosság összesen  
egy milliárd dollárt költ majd üdít-  
őkre, de Nyugat-Európában is ro-  
hamosan bővül a piac.

A gyártók persze igyekeznek ki-  
használni a konjunktúrát, s nagy  
mennyiségben dobják piacra a kü-  
lönféle üdítőket, ezen belül főleg  
a cukor- és koffeinmentes termé-  
keket. (Nagy sikernek számítanak  
az új „csodaszerek”, az aspartame-  
mel készített kalóriaszegény üdít-  
ők.) A kedvező piaci helyzetnek  
megfelelően alakul a gyártók for-  
galma és természetesen profitja is,  
amely minden eddigi rekordot  
megdöntött 1983-ban.

A bortermelők viszont abban  
reménykednek, hogy a fogyasztók  
nem lesznek hűtlenek a hegy le-  
yéhez. Miután a fogyasztói szoká-  
sok átalakulása most éppen el-  
lenük „dolgozik”, csak abban bi-  
zakovodnak, hogy a nem közeli jö-  
vőben az „ördögi ital” mégiscsak  
visszakerül évezredek trónjára, s  
véget ér a „bordagály”.

GONDA GYÖRGY—  
SZENTGÁLI PÉTER

## HÍRHALOM

François Claustre asszonynak a neve, most el-  
sősorban mint régészé, került újra a francia lap-  
ok címlapjára. A Pireneusokban időszerű-  
sünk előtt 6000 évvel kialakított sírkertet tárt  
fel, ahol a csontvázak mellett fegyverek, csere-  
pek is találhatóak. Claustre asszony a 70-es  
években Csádban az akkor még lázadóknak szá-  
mított, jelenleg a franciák támogatását élvező  
Hissen Habré túszja volt. (France-soir) ■ Abe  
Spitzer, aki a Nagaszakira 1945 augusztusában  
atombombát ledobó amerikai bombázó legény-  
ségéhez tartozott, 72 éves korában egy autó-  
baleset következtében meghalt. Egyik szerzője  
volt annak a könyvnek, amelyben az amerikai  
repülők leírták az atomtámadás történetét.  
(International Herald Tribune) ■ „Miss Baker”

vagyis az a nősténymajom, amely 1959. május  
28-án egy Jupiter-rakéta jóvoltából úrutazást  
tett, most ünnepelte az esemény 25. évfordulóját.  
Banánkrémeket kapott és egy sárga gumikacsát,  
amellyel nyomban vidáman játszani kezdett.  
(The Sun) ■ 3800 téglát küldtek a világ min-  
den tájáról a hívek a Vatikánba, hogy a véget  
ért szentév záró ceremóniájuként befallazzák a  
szent kapukat, egyet a Szent Péter templom-  
ban, egyet a Santa Maria Maggiore-ban és vé-  
gül, Pünkösöd alkalmából a Lateráni Szent Já-  
nos-templomban. A szent kapukat csak 2000-ban  
nyitják fel. A téglák között urnát helyeztek el  
arany- és ezüstérmekkel, melyek II. János Pál  
pápaságának hatodik évére emlékeztetnek.  
(Corriere della Sera)

MITTERRAND ÉS A LOTHARINGIAI KERESZT



- Kedves Reaganem, örömmel köszöntöm!  
(Le Canard Enchaîné)

## Megmenteni az Akropoliszt



A prágai Állami Restaurátor Műtermek munkatársai sikeresen konzerválják a korrodált kőzeteket. Az e célra használt Silgel nevű sziloxanos készítmény jól bevált például a prágai Tyn-templom megmentésénél. A Csehszlovákiában már húsz éve hasznosított mód-

szert alkalmazták a „Mentések meg az Akropoliszt!” akcióban, melyet az UNESCO hirdetett meg 1975-ben. A csehszlovák szakemberek a többi között Silgellel kezelték a híres görög templomot, az Erechteiont is. Az Akropolisz-akció tanácsadó testületének tavalyi ülésén a résztvevő 40 szakértő úgy döntött, hogy a csehszlovák műszert alkalmazzák a Pantheon restaurálásánál is.

## Telefoncsalás Floridában

### LE SOIR

Egy egyszerű hitelkártyával végrehajtott, egymillió dolláros telefoncsalás nyugtalanságot keltett valamennyi amerikai távkalézi társaságnál.

Az utolsó és leglátványosabb effajta szélhámoság Miami Beachben történt, miután egy 86 esztendő turista a szállodája recepcióján segítséget kért egy telefonszám felhívásához a telefonhitelkártyájával, s így elárulta a személyét azonosító kódszámot. A szálloda telefonosa gyorsan megadta ezt a kódszámot kis barátjának, aki aztán nyomban továbbadta valamennyi ismerősének. Három hét alatt körülbelül egymillió dollárra (50 millió belga frankra) növelhette a túlságosan jóhiszemű turista számláját a több tucatnyi országgal

folytatott ezer és ezer telefonbeszélgetés.

Az American Telephone and Telegraph társaság védekezett a leghamarabb. A közeljövőben Florida déli részének ama lakosai, akik a társaság által kibocsátott hitelkártyákkal rendelkeznek, más eszközt kell, hogy találjanak 26 országgal, köztük 16 latin-amerikai országgal való telefonbeszélgetésük lebonyolítására.

A legutóbbi áldozatok között van egy washingtoni rádió-hírmagyarázó is, aki meglepve vett kézhez egy több mint 194 000 dollárról szóló (hozzávetőleg 10 millió belga frankos) telefonszámlát, miután a feleségének a kezításkáját az utcán elragadták. Ő annak rendje-módja szerint bejelentette a lopást, de a telefonszakság alkalmazottja „elfelejtette” érvényteleníteni a számát. A Chesapeake and Potomac Telephone társaság által elküldött, 2199 oldalas számla 15 000 interurbán és nemzetközi hívást sorolt fel, New Yorkból és Miamiából 47 országba.

## Egy telhetetlen gyilkos



1983. november 8-a, kedd, délután 17 óra. Ilona Wirz 17 éves kereskedelmi tanuló munkából jön haza. Bonni lakásukba lépve visszahőköl: a telefon mellett holtan fekszik Dieter Goetze, a 46 éves nagybácsi, mellette hever pisztolya. A golyó a jobb halántékán hatolt a fejébe. Ilona segítségért kiált, betámo-lyog a hálószobába, ahol anyját, a 44 éves Helga Wirzet meggyilkolva, holtan találja ágyában. Készsúrással ölték meg. A lány elszalad a szomszédokhoz, és tőlük hívja fel zokogva a rendőrséget: „Halottak. Halott a mama és halott Dieter bácsi.”

A gyilkossági csoport tagjai Helga Wirz testén öt mély készsúrást számoltak össze, ezekből kettő a szívébe talált. Az áldozat bizonyára védekezett, mert a bal karján komoly sérüléseket találtak. Rá is lőttek, de a golyó az ágy fölért a falba talált.

Körülbelül tíz perc múlva tűnt fel a nyomozóknak, hogy be van zárva a konyhaajtó. Betörnek. A földön elterülve találják a 19 éves Frank Wirzet, Helga Wirz fiát, Ilona testvérét. A tettes tíz szúrással megszárolta le a fiút. Ennek ellenére még kétszer rá is lőtt, és valószínűleg az áldozat mellett talált párnát használta fel hangtompítóként.

A tettes kétségtelenül Dieter Goetze. Úgy látszik, hogy nővére meggyilkolása után telefonálni akart, de meggondolta magát, és öngyilkos lett.

De miért? Miért gyilkolja meg valaki szeretett testvérét, és az unokaöccsét, akit csecsemőkorában gyengéden ringatott a karjában? A nyomozók kezdetben értetlenül állnak. De mielőtt ellenőrzik a nyilvánvaló gyilkos-adatait, megismerik az összefüggéseket. Már háromszoros gyilkos volt, és 18 évi börtönélet után mindössze fél éve volt szabadlábon.

Párizsban kezdődtek a dolgok a hatvanas évek közepén. Dieter Goetze igazi férfitársaság: 1,83 magas, karcsú atlétatermet, markáns arcát mintha kőből faragták volna. A nők kedvence típus. De ez a Dieter Goetze a lelke mélyéig beteg. Amikor 1965. október 10-én az éjszakai vonaton Párizsba indult, már bizonyos volt: ez a férfi árnyékot fog vetni a fény városára. Mint a „párizsi fojtogató”, háromszoros gyilkos, világszerte szalagbetűs cikkekben fog szerepelni: fél Európát felbollygatják tettei.

Két nyugatnémet barátját Párizsba utazása

előtt szerelmi játék közben az eszméletvesztésig fojtogatta. Közben világossá vált Dieter Goetze előtt: tudok és szeretnék is nőket gyilkolni. Beteg vagyok. Egy híres pszichiáterhez fordul, hogy bevallja végzetes szenvedélyét, de az kinevette. „Ne beszéljen ostobaságokat — mondotta a professzor —, magát azért küldték hozzám, mert értelmetlen autólöpési ügyekbe keveredik, de maga nem gyilkos.” Dieter Goetze úgy érezte, magára hagyták a rajta úrrá lett gyilkolási vágygal.

1965. október 11-én délelőtt érkezett Goetze Párizsba, lerakta csomagjait a csomagmegőrzőben, szobát sem vett ki, csak egyetlen gondolat hajtotta: mindegy, hogy kit gyilkol meg, de nőnek kell lennie.

Goetze két évvel később a párizsi bíróság előtt: „Izgatószereteket vettem be, és a nap folyamán 10 kis üveg sört ittam meg. Délután, 16 óra tájban, bementem a Café Pelikanba és megszólítottam egy nőt. Ő azonnal hajlott rá, hogy kellő fizetség ellenében lefeküdjön velem. A szállodaszobában elfordult tőlem, és lehúzta magáról a pulóverét. Meztelen háta láttán úgy éreztem, meg kell öl- nöm. Bal karommal körülöleltem a nyakát, jobb kezemet a szájára szorítottam. Kétségbeesetten védekezett, de addig szorítottam a nyakát, amíg mozdulatlanra nem merevedett. Ekkor a földre dobtam. Még élt. Újra elkapott a düh, és egy hamutartót vertem szét a fején. Minden tele lett vérrel. Megmosakodtam. Valaki elhaladt a folyosón, és ekkor vettem észre, hogy hangosan énekeltem...” Valamivel később Dieter Goetze elhagyta a szállodát, és eltűnt a tömegben. Elegánsan öltözött járókelő, olyan mint sok ezer más.

Négy órán át járta a gyilkos az utcákat, nem érzett megbánást, de elégtételt sem. Este, 21 óra körül megszökött három prostituáltat. „Az egyik beszélt angolul, és tetszett nekem. Karcsú, szőke, és meglehetősen magas volt” — mesélte később Goetze. Egy közeli szállodába mentek, a lány vetkőzni kezdett, és ekkor megint rá tört a fénfira a gyilkolási vágy.

Goetze az éjszakai vonattal visszautazott Kölnbe. Másnap estefelé érkezett Bonnba, ahol anyjával és menyasszonyával találkozott. Az anyja aggódva kérdezte, hol volt két napig, és nem lopott-e ismét autót. A fia ugyanis az elmúlt hét évet majdnem kizárólag autólöpések miatt börtönben töltötte. Addig ment a kocsiikkal, amíg benzin volt a tankban. A sok lopásbüntetés miatt

alig tűnik fel a családnak, hogy hónapokat töltött börtönben fojtogatás miatt.

Nem sokáig tudja visszatartani megújult, félelmetes gyilkolási vágyát. Már október 14-én ismét Párizsban van, és az előzőekhez hasonló körülmények között megöli harmadik prostituált áldozatát is.

Két nappal később a rendőrök elkapják a szállodában. Egy fantomrajz alapján azonosították és letartóztatták. A gyilkosságok egyelőre véget értek. A párizsi bíróság két évvel később életfogytiglani börtönbüntetésre ítéli „a párizsi fojtogatót”. Vagyis nem gyógyintézetbe utalták gyilkolási vágya miatt, hanem csupán életfogytiglani börtönbüntetésre ítélték. S ez 16 év után Goetze szabadulását jelenti.

Az anyja és Helga Wirz, a testvére is többször meglátogatta Diert franciaországi börtönében. Helga Diana nevű 27 éves unokahúgával együtt járt nála. Csak később derült ki, hogy a csinos Diana beleszeretett Goetzébe, és a férjében is fellángolt a szerelem.

Két éven át, 1977-től 1979-ig szenvedélyes leveleket írtak egymásnak, majd a férfi búcsút mondott a fiatalasszonynak azzal, hogy élje az életét, vele ki tudja, mi lesz még...

Elfelejtteni azonban nem tudták egymást. Amikor Goetzét 1983. március 21-én szabadon engedték, s anyjához költözött, az aszszony hamarosan észrevette, hogy „valami nincs rendben”; fia gyakran napokra, sőt hetekre kimaradozott. Viszonyt kezdett a fiatalasszonnyal, és mindig felkereste, amikor annak férje munkába ment.

Dieter Goetze anyja elmondta: „A testvérem elmesélte, hogy Dieter fojtogatta a lányát, Dianát. Amikor szemére vettem, azt állította Dieter, hogy mindez kitalálás. „Hiszen új életet akarok kezdeni Dianával.” Diana ugyan-csak tagadta a fojtogatást.” „Igaz, hogy három nőt megölt, de nekünk ket- tőnknek van még egy san- szunk.”

Ez a lehetőség azonban elmaradt. Diert egy apróság megzavarta, amit egy egészséges ember könnyedén leküzdött volna. Ez az apróság azonban a rokoni körből is — amely eddig tartást adott neki — kitaszította: tette: november 6-án testvére, Helga Wirz és Anneliese, Diana anyja kitiltott otthonából mindenkit, aki kapcsolatot tart fenn a „gyilkos párocskával”. A múlt végleg utolérte Goetzét, aki ismét gyilkolt, majd megölte önmagát is. Gyilkolt, mert a szabad élet nem annyira konfliktusmentes, hogy egy beteg úrrá legyen rajta.